

deputaten

herziening kerkorde

ontwerp kerkorde - 2

tekst en toelichting

met vermelding van generale regelingen

Generale Synode van de Gereformeerde Kerken Harderwijk 2011

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland. Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap administratieve ondersteuning via: dao@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

WERKORDE 2

Nader ontwerp kerkorde

voor de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in Nederland

in opdracht van de generale synode Zwolle-Zuid 2008

opgesteld door deputaten herziening kerkorde

dr. S. Griffioen

ds. K. Harmannij

mr. P.T. Pel

dr. M. te Velde

mei 2011

WERKORDE 2

<i>Inhoudsopgave</i>	3
a. Werkorde 2 - doorlopende tekst (eindversie)	4
b. Werkorde 2 - doorlopende tekst (met wijzigingen)	28
c. Memorie van toelichting 2:	
• inleiding	52
• hoofdstuk A	60
• hoofdstuk B	66
• hoofdstuk C	93
• hoofdstuk D	114
• hoofdstuk E	124
• hoofdstuk F	135
• hoofdstuk G	148
• hoofdstuk H	152
d. transponeringstabel	153

advies: lees eerst de inleiding op de Memorie van toelichting 2

WERKORDE 2 - doorlopende tekst (eindversie)

Kerkorde van de Gereformeerde Kerken in Nederland

inhoud

A. de kerken

- A1 eenheid van geloof en belijden
- A2 vrede
- A3 kerkorde en naleving
- A4 statuut
- A5 kerk en overheid

B. de ambten en overige diensten

- B1 de ambten
- B2 binding aan Bijbel en belijdenis
- B3 taak van de predikanten
- B4 predikanten met een bijzondere taak
- B5 taak van de ouderlingen
- B6 taak van de diakenen
- B7 ambt m/v
- B8 toegang tot het ambt van predikant
- B9 roeping van de predikant
- B10 opleiding voor predikanten
- B13 levenstaak predikant
- B14 rechtspositie predikant
- B16 levensonderhoud
- B17 verhindering ambtsdienst
- B23 generale regeling voor predikantszaken
- B18 op non-actiefstelling predikant
- B19 losmaking predikant
- B20 ontheffing predikant
- B21 schorsing en afzetting predikant
- B22 emeritaat
- B24 roeping van ouderlingen en diakenen
- B25 aftreden van ouderlingen en diakenen
- B26 op non-actiefstelling ouderlingen en diakenen
- B27 schorsing en afzetting ouderlingen en diakenen
- B28 kerkenraad en diaconie
- B29 werkwijze van kerkenraad en diaconie
- B30 kerkelijk werkers
- B31 voorgaan in kerkdiensten
- B32 kleine gemeenten
- B33 splitsing en samenvoeging van kerken

C. het leven van de gemeente

- C1 de gemeente
- C2 kerkdiensten op zondag

- C3 inrichting van de kerkdiensten
- C4 bijzondere kerkdiensten
- C5 bediening van de doop
- C6 viering van het avondmaal
- C7 toelating tot het avondmaal
- C8 kerkelijke registratie
- C9 binnenkomst in de gemeente
- C10 vertrek uit de gemeente
- C11 huwelijk
- C12 opvoeding en onderwijs
- C13 geloofsleven en toerusting
- C14 onderlinge gemeenschap, pastoraat en diaconaat
- C15 de missionaire roeping

D. de kerkelijke tucht

- D1 karakter en reikwijdte
- D2 onderling vermaan
- D3 middelen van kerkelijke tucht
- D4 wijze van optreden
- D5 ambtelijk vermaan
- D6 ontzegging en afhouding van het avondmaal
- D7 vermaan en tucht over doopleden
- D8 voorbede en vermaan door de gemeente
- D9 buitensluiting
- D10 terugkeer
- D12 onttrekking metterdaad
- D11 afwijkende opvattingen

E. kerkelijk samenleven

- E1 kerkelijke relaties
- E3 meerdere vergaderingen
- E4 classis
- E5 naburige kerk
- E6 kerkvisitatie
- E7 synode
- E8 bijzondere kerkelijke organisaties en kerkelijke instellingen
- E9 andere kerken in Nederland
- E10 kerken buiten Nederland

F. besluitvorming en rechtsmiddelen

- F1 besluitvorming
- F2 rechtskracht, inwerkingtreding en uitvoering
- F4 recht van bezwaar
- F5 kerkelijke rechtspraak
- F6 vrede door recht
- F7 recht van beroep
- F8 recht van hoger beroep
- F9 recht van herziening
- F10 rechtspraak in predikantszaken
- F11 klachtrecht bij seksueel misbruik

F12 recht van revisie

G. materiële aangelegenheden

G1 financiële bijdragen en onderlinge steun

G2 bestuur en beheer

G3 rechtspersoonlijkheid

G4 vertegenwoordiging

H. slotbepaling

H1 vaststelling en wijziging kerkorde

A. de kerken

A1 eenheid van geloof en belijden

- A1.1 De Gereformeerde Kerken in Nederland zijn onderling verbonden in eenheid van het christelijk geloof in gehoorzaamheid aan de Heilige Schrift.
- A1.2 Zij aanvaarden met de oude christelijke kerk de Apostolische Geloofsbelijdenis, de geloofsbelijdenis van Nicea en de geloofsbelijdenis van Athanasius. Met de kerk van de Reformatie aanvaarden zij bovendien de Nederlandse Geloofsbelijdenis, de Heidelbergse Catechismus en de Dordtse Leerregels als betrouwbare samenvatting van de christelijke leer.

A2 vrede

- A2.1 In de kerk van Christus moet alles op gepaste wijze en in goede orde gebeuren, zodat de vrede wordt gediend (1 Kor. 14: 33 en 40).
- A2.2 Allen staan onder het ene Hoofd, Jezus Christus, als Heer van de kerk. Geen persoon of kerk mag een andere persoon of kerk overheersen.

A3 kerkorde en naleving

- A3.1 De kerkorde is door de kerken vastgesteld als gemeenschappelijke regeling voor het leven in de gemeente en het samenleven van de kerken.
- A3.2 De ambtsdragers en gemeenteleden leven de kerkorde en de kerkelijke regelingen en besluiten in kerkelijke stijl na.

A4 statuut

- A4.1 Het eigen recht van de kerken, dat tot uitdrukking komt in de kerkorde alsook in plaatselijke, classicale en generale kerkelijke regelingen en besluiten, vormt het statuut van de kerken in de zin van de Nederlandse wetgeving.

A5 kerk en overheid

- A5.1 De kerken erkennen de overheid, die in dienst van God de publieke orde bestuurt.
- A5.2 Door overleg en correspondentie streven de kerken naar een goede verstandhouding met de overheid, gericht op respect voor ieders eigen positie.
- A5.3 Bij ernstige openbare aantasting van Gods naam of bedreiging van de vrijheid van godsdienst spreken de kerken de overheid daarover aan.

B. de ambten en overige diensten

B1 de ambten

- B1.0 In de kerken zijn er de ambten van predikant, ouderling en diaken.
- B1.1 De gemeente ontvangt haar ambtsdragers van Christus. Alleen zij die geroepen zijn door de gemeente en bevestigd in het ambt, kunnen dit dienstwerk vervullen.
- B1.3 De ambtsdragers werken, ieder vanuit eigen taak, samen aan de opbouw van de gemeente.

B2 binding aan Bijbel en belijdenis

- B2.1 De ambtsdragers zijn in hun werk gebonden aan de leer van de Bijbel, zoals samengevat in de belijdenisgeschriften. Zij bekrachtigen dit door ondertekening van het bindingsformulier.
- GR [bindingsformulier predikanten](#)
- GR [bindingsformulier ouderlingen en diakenen](#)

B3 taak van de predikanten

- B3.1 De predikanten hebben als taak de verkondiging van het Evangelie voor kerk en wereld.
- B3.2 Zij bedienen in de kerkdiensten het Woord van God en de sacramenten van doop en avondmaal en zij gaan voor in de gebeden.
- B3.3 De predikanten werken in toerusting en herderlijke zorg samen met de ouderlingen aan de geestelijke opbouw van de gemeente.

B4 predikanten met een bijzondere taak

- B4.1 De kerken verlenen aan sommige predikanten een bijzondere opdracht, zoals voor de theologische opleiding, bijzondere vormen van pastoraat of missionaire arbeid.
- B4.2 De kerken voorzien waar mogelijk in predikanten die een geestelijke verzorgingstaak vervullen bij niet-kerkelijke instellingen, zoals ten behoeve van de gezondheidszorg, justitie of defensie.

B5 taak van de ouderlingen

- B5.1 De ouderlingen geven samen met de predikant leiding en herderlijke zorg aan de gemeente.
- B5.2 Als opzieners waken zij over het geestelijk leven van de gemeenteleden. Zij brengen daartoe zo mogelijk een keer per jaar huisbezoek.
- B5.5 De ouderlingen zien er samen met de predikant op toe dat elke ambtsdrager zijn dienst trouw vervult.
- B5.6 De kerkenraad kan onderscheid aanbrengen bij de verdeling van taken onder de ouderlingen.
- GR [model plaatselijke regeling](#)

B6 taak van de diakenen

- B6.1 De diakenen gaan de gemeente voor in de dienst van barmhartigheid en gerechtigheid in kerk en wereld. Zij stimuleren de onderlinge zorg en hulp alsook de christelijke inzet en vrijgevigheid voor anderen die hulp behoeven.
- B6.2 De diakenen onderkennen in de gemeente moeiten in sociaal en materieel opzicht en bieden de gemeenteleden ondersteuning met woord en daad. Zij verzamelen de liefdegaven, beheren die en delen die naar behoefte uit.
- GR [model plaatselijke regeling](#)

B7 ambt m/v

- B7.1 gereserveerd

B8 toegang tot het ambt van predikant

- B8.1 Wie toegang tot het ambt van predikant vraagt, kan beroepen worden na een beroepbaar stellend onderzoek door de aangewezen classis.
- B8.2 Een kandidaat-predikant die een beroep heeft aangenomen, verkrijgt toelating tot het predikantsambt in de kerken na een toelatend onderzoek door de classis waar hij zal gaan dienen.
- B8.3 Een predikant uit een andere kerkgemeenschap op wie een beroep vanuit een van de kerken is uitgebracht, kan slechts als predikant in de kerken worden toegelaten na een onderzoek door de classis. Hetzelfde geldt voor een predikant die zich sinds kort heeft gevoegd bij een van de kerken en verzoekt om in de kerken beroepbaar te worden gesteld.
- GR [regeling beroepbaarstellend onderzoek \(BSO\)](#)
- GR [regeling toelatend onderzoek \(TLO\)](#)
- GR [regeling colloquium doctum](#)

B9 roeping van de predikant

- B9.1 De roeping van een predikant bestaat uit de beroeping, de goedkeuring en de bevestiging.
- B9.8 De kerkenraad voorziet in een regeling voor het beroepingswerk.
- B9.2 De beroeping vindt plaats door de kerkenraad met diakenen, met medewerking van de gemeente, en wordt verwoord in de beroepsbrief.
- B9.5 Wanneer de kandidaat of predikant het beroep aanvaardt, is voor zijn bevestiging de goedkeuring van de gemeente nodig.
- B9.6 De classis verleent haar goedkeuring als zij zich heeft overtuigd dat is voldaan aan de vereisten van de kerkorde en de generale regelingen.
- B9.7 De bevestiging vindt plaats in een kerkdienst met gebruik van het formulier. De bevestiging van hem die voor het eerst predikant wordt, vindt plaats onder handoplegging.
- GR [model plaatselijke regeling](#)
- GR [generale regeling predikantszaken \(GRP\)](#)

B10 opleiding voor predikanten

- B10.1 De kerken onderhouden voor de opleiding van hun predikanten een theologische universiteit.
- B10.2 De docenten aan de theologische universiteit zijn in hun arbeid gebonden aan de leer van de Bijbel, zoals samengevat in de belijdenisgeschriften. Zij bekrachtigen dit door ondertekening van een bindingsformulier
- B10.3 Voor het predikantschap in de kerken is een voltooide opleiding tot predikant aan de theologische universiteit vereist. Bij generale regeling wordt voorzien in bijzondere gevallen.
- B10.4 De kerken spannen zich er voor in dat er voldoende studenten in de theologie zijn. Zij bieden hun, zo nodig, financiële steun.
- GR [statuut TU Kampen](#)
- GR [bindingsformulieren voor docenten](#)
- GR [generale regeling predikantszaken \(GRP\)](#)

B13 levenstaak predikant

- B13.1 De predikant stelt zich voor het leven in dienst van de Heer. Hij dient zijn ambt met volle toewijding te verrichten.
- B13.2 Voor de uitoefening van het ambt in deeltijd of voor het onderbreken van de dienst voor langere tijd, is de toestemming van de classis nodig.

B14 rechtspositie predikant

- B14.1 Een predikant is altijd verbonden aan een plaatselijke kerk of aan twee kerken die daarvoor een samenwerking zijn aangegaan.
- B14.2 De verbintenis van de predikant met een kerk berust op overeenstemming krachtens de beroepsbrief van de kerkenraad en de aannemingsbrief van de predikant.
- B14.3 De rechtspositie van de predikant heeft een eigen kerkelijk karakter. De rechtsverhouding tussen kerk en predikant wordt beheerst door het kerkelijk recht en niet door het statelijk recht.
- B14.5 Ook in geval van een bijzondere taak is de predikant verbonden aan een plaatselijke kerk. De regeling van zijn rechtspositie vereist de goedkeuring van de classis en, indien van toepassing, de synode.
- GR [beroepsbrief](#)
- GR [aannemingsbrief](#)
- GR [generale regeling predikantszaken \(GRP\)](#)

B16 levensonderhoud

- B16.1 De kerkenraad is namens de gemeente verantwoordelijk voor het levensonderhoud van de predikant, zodat de predikant zonder zorg van het evangelie kan leven.
- B16.2 De kerkelijke zorgplicht strekt zich mede uit tot het gezin van de predikant en, in geval van diens overlijden, zijn weduwe en door haar verzorgde kinderen.
- GR [generale regeling predikantszaken \(GRP\)](#)

B17 verhindering ambtsdienst

- B17.1 Bij arbeidsongeschiktheid van de predikant als gevolg van ziekte of ongeval gelden de voorschriften van de generale regeling voor predikantszaken.
- B17.2 Bij blijvende verhindering van de ambtsuitoefening wegens ziekte of een andere oorzaak oordeelt de classis over de gevolgen voor de rechtspositie en het levensonderhoud van de predikant.
- GR [generale regeling predikantszaken \(GRP\)](#)

B23 generale regeling voor predikantszaken

- B23.1 Op de rechtspositie en het levensonderhoud van de predikanten is naast de kerkorde de generale regeling voor predikantszaken van toepassing.
- B23.2 Generale deputaten voor predikantszaken dragen zorg voor regelmatige actualisering van de generale regeling.
- B23.3 In alle predikantszaken waarvoor de goedkeuring van de classis is vereist, ziet de classis toe op naleving van de generale regeling.
- GR [generale regeling predikantszaken \(GRP\)](#)

B18 op non-actiefstelling predikant

- B18.1 Bij dringende noodzaak kan de kerkenraad bij wijze van ordemaatregel overgaan tot gehele of gedeeltelijke op non-actiefstelling van de predikant overeenkomstig de generale regeling voor predikantszaken.
- GR [generale regeling predikantszaken \(GRP\)](#)

B19 losmaking predikant

B19.1 Indien sprake is van een situatie waarin de predikant de gemeente blijvend niet meer met vrucht kan dienen, besluit de kerkenraad de predikant los te maken van de gemeente overeenkomstig de generale regeling voor predikantszaken.

GR [generale regeling predikantszaken \(GRP\)](#)

B20 ontheffing predikant

B20.1 Een predikant mag uitsluitend wegens gewichtige redenen ontheffing vragen van zijn ambt.

B20.2 Een losgemaakte predikant wordt door de kerkenraad ontheven van zijn ambt wanneer gedurende twee jaar na de losmaking geen verbintenis met een andere kerk tot stand komt.

B20.3 Slechts in buitengewone omstandigheden, indien een predikant niet langer voldoet aan de eisen voor het predikantschap, kan een predikant in andere gevallen door de kerkenraad worden ontheven van zijn ambt.

B20.7 Bij ontheffing van het ambt wordt gehandeld overeenkomstig de generale regeling voor predikantszaken.

GR [generale regeling predikantszaken \(GRP\)](#)

B21 schorsing en afzetting predikant

B21.1 Een predikant die een openbare of in ander opzicht ernstige zonde begaat, in strijd handelt met het bindingsformulier of het ambtelijk vermaan hardnekkig verwerpt, wordt door de kerkenraad geschorst.

B21.5 De kerkenraad besluit of na de schorsing afzetting van de predikant moet volgen. Voor afzetting is voorafgaande goedkeuring van de classis vereist.

B21.7 Bij schorsing en afzetting wordt gehandeld overeenkomstig de generale regeling voor predikantszaken.

GR [generale regeling predikantszaken \(GRP\)](#)

B22 emeritaat

B22.1 De kerkenraad verleent emeritaat aan een predikant die de leeftijd van zesenzestig jaar heeft bereikt. Bij overeenstemming tussen kerkenraad en predikant kan het emeritaat door de kerkenraad op een latere leeftijd worden verleend.

B22.3 Een emeritus-predikant behoudt de bevoegdheid om op verzoek van een kerkenraad het Woord en de sacramenten te bedienen of andere diensten te verrichten.

B22.4 Bij emeritering blijft de kerkenraad van de laatst gediende kerk verantwoordelijk inzake het ambt en het levensonderhoud van de predikant.

B22.5 Bij emeritering wordt de generale regeling voor predikantszaken in acht genomen.

GR [generale regeling predikantszaken \(GRP\)](#)

B24 roeping van ouderlingen en diakenen

B24.1 De roeping van ouderlingen en diakenen bestaat uit de verkiezing, de benoeming, de goedkeuring daarvan en de bevestiging. Daarbij worden de kerkorde en de plaatselijke regeling in acht genomen.

B24.2 Met het oog op de verkiezing wordt de gemeente in de gelegenheid gesteld om vooraf te attenderen op personen die geschikt worden geacht voor het ambt van ouderling of diaken.

B24.3 De kerkenraad met diakenen toetst de geschiktheid van de te kandideren personen en let op wettige redenen van verhindering.

B24.4 De kerkenraad met diakenen stelt ter verkiezing een dubbel aantal kandidaten. Indien dit niet mogelijk is, volstaat een kleiner aantal.

- B24.5 Na de verkiezing door de belijdende leden van de gemeente vindt de benoeming plaats door de kerkenraad met diakenen. Bij uitzondering kan benoeming zonder verkiezing plaatsvinden.
- B24.6 Ontheffing van een benoeming kan slechts worden gevraagd wegens gegronde redenen.
- B24.7 De goedkeuring van de gemeente wordt verkregen als de namen van de benoemde personen op twee achtereenvolgende zondagen zijn afgekondigd en er vanuit de gemeente geen gegronde bezwaar tegen hun leer of leven wordt ingebracht.
- B24.8 De bevestiging vindt plaats in een kerkdienst met gebruik van het formulier.
GR [model plaatselijke regeling](#)

B25 aftreden van ouderlingen en diakenen

- B25.1 De ouderlingen en diakenen vervullen hun ambtsdienst drie of meer jaren, afhankelijk van de plaatselijke regeling.
- B25.2 Als regel is elk jaar een evenredig deel van de ouderlingen en diakenen aftredend. Zij zijn niet direct herkiesbaar, behoudens bijzondere omstandigheden.
- B25.3 De kerkenraad kan tussentijdse ontheffing slechts verlenen wegens gegronde redenen.
GR [model plaatselijke regeling](#)

B26 op non-actiefstelling ouderlingen en diakenen

- B26.1 Bij dringende noodzaak kan de kerkenraad bij wijze van ordemaatregel overgaan tot gehele of gedeeltelijke op non-actiefstelling van een ouderling of diaken.
GR [model plaatselijke regeling](#)

B27 schorsing en afzetting ouderlingen en diakenen

- B27.1 Een ouderling of diaken die een openbare of in ander opzicht ernstige zonde begaat, in strijd handelt met het bindingsformulier of de kerkelijke vermaning hardnekkig verwerpt, wordt door de kerkenraad geschorst.
- B27.2 De kerkenraad besluit niet tot schorsing dan na instemming van de kerkenraad van de door de classis aangewezen naburige kerk.
- B27.3 Een schorsing geldt voor ten hoogste een periode van drie maanden.
- B27.4 De kerkenraad beslist of na de schorsing afzetting moet volgen. Voor de afzetting is voorafgaande goedkeuring van de classis vereist.
GR [model plaatselijke regeling](#)

B28 kerkenraad en diaconie

- B28.1 In elke kerk is een kerkenraad, die bestaat uit de predikant(en) en de ouderlingen.
- B28.4 De diakenen vormen samen de diaconie.
- B28.3 Ten minste tweemaal per jaar is er een vergadering van de kerkenraad met de diaconie over de materiële aangelegenheden van de kerk, het financieel beheer en de zaken die de kerkorde daarvoor aanwijst.
- B28.2 De kerkenraad rekent met de eigen verantwoordelijkheid van de gemeenteleden en raadpleegt de gemeente met het oog op de hoofdzaken van zijn beleid.
GR [model plaatselijke regeling](#)

B29 werkwijze van kerkenraad en diaconie

- B29.1 De werkwijze van de kerkenraad, van de diaconie en van de kerkenraad met de diaconie wordt vastgesteld in een plaatselijke regeling.
- B29.2 Als de kerkenraad of diaconie taken of bevoegdheden delegeren, behouden zij daarbij hun eindverantwoordelijkheid.

- B29.4 De kerkenraad en diaconie dragen beide zorg voor een goede instructie en regeling van de taken en werkzaamheden die onder hun verantwoordelijkheid in de gemeente worden verricht.

GR [model plaatselijke regeling](#)

B30 kerkelijk werkers

- B30.1 De kerkenraad kan een of meer kerkelijk werkers benoemen om een deel van het dienstwerk in de gemeente uit te voeren.

- B30.2 De kerkenraad houdt zich voor wat betreft profiel, taken en positie van de kerkelijk werkers aan de generale regelingen.

GR [model plaatselijke regeling](#)

GR [generale regeling kerkelijk werkers](#)

B31 voorgaan in kerkdiensten

- B31.0 Een voorganger mag het Woord of de sacramenten niet elders bedienen zonder toestemming van de kerkenraad daar ter plaatse.

- B31.1 Aan niet-predikanten kan een bevoegdheid tot het spreken van een stichtelijk woord worden verleend in overeenstemming met de generale regeling.

GR [generale regeling predikantszaken \(GRP\)](#)

B32 kleine gemeenten

- B32.1 Indien een gemeente te klein wordt om een eigen kerkenraad te hebben, besluit de classis over de gevolgen daarvan.

- B32.2 Indien in een kleine gemeente minder dan drie diakenen zijn, wonen een of meer ouderlingen de diaconievergaderingen bij met adviserende stem.

- B32.3 Indien in een gemeente in wording nog geen kerkenraad kan worden gevormd, wordt zij door de classis tijdelijk onder de zorg van een naburige kerkenraad gesteld.

GR [model classicale regeling](#)

B33 splitsing en samenvoeging van kerken

- B33.1 Splitsing of samenvoeging van kerken vindt plaats krachtens besluit van de kerkenraad, na raadpleging van de gemeente en met goedkeuring van de classis.

- B33.2 Het besluit voorziet in een regeling van alle kerkrechtelijke en eventuele statelijkrechtelijke gevolgen.

GR [model classicale regeling](#)

C. het leven van de gemeente

C1 de gemeente

- C1.1 De gemeente vervult met de haar geschonken gaven de dienst in kerk en wereld waartoe Christus haar roept. De ambtsdragers stimuleren haar hiertoe en gaan haar hierin voor.

C2 kerkdiensten op zondag

- C2.1 De gemeente komt elke zondag twee keer samen in openbare kerkdiensten. De kerkenraad roept de gemeente op om zo de dag van de Heer te vieren.
- C2.2 In de kerkdiensten is plaats voor de dienst van het Woord en de sacramenten, de dienst van lied en gebed en de dienst van barmhartigheid.

C3 inrichting van de kerkdiensten

- C3.1 De kerkenraad ziet toe op een goede inrichting van de kerkdiensten die strekt tot eer van God en die de opbouw en eenheid van de gemeente dient.
- C3.2 De kerken houden zich aan de afspraken die in de synode worden gemaakt inzake bijbelvertaling, kerklied en orden van dienst.
- C3.3 Als regel wordt in een van de diensten op zondag onderwijs gegeven in een onderdeel van de christelijke leer aan de hand van de Heidelbergse Catechismus.
- C3.4 Voor bijzondere handelingen in de kerkdienst, zoals de bediening van de doop, de viering van het avondmaal, de bevestiging van ambtsdragers en de huwelijksbevestiging, worden de door de synode vastgestelde formulieren gebruikt.
- GR [generale regeling inzake Bijbelvertaling](#)
- GR [generale regeling inzake kerklied](#)
- GR [generale regeling inzake orden van dienst](#)
- GR [formulieren](#)

C4 bijzondere kerkdiensten

- C4.1 Op de christelijke feestdagen komt de gemeente in kerkdiensten samen voor de verkondiging en viering van de grote heilsfeiten.
- C4.2 Het houden van kerkdiensten op andere dagen, in bijzondere situaties of voor bijzondere groepen wordt in de vrijheid van de kerken gelaten.

C5 bediening van de doop

- C5.1 De doop wordt bediend aan de pasgeboren kinderen van de gelovigen en aan de volwassenen die zich tot God bekeren en nog niet eerder waren gedoopt.
- C5.4 Aan de volwassenen wordt de doop bediend nadat zij openbare belijdenis van hun geloof hebben gedaan.
- C5.5 De kerken erkennen de doop die elders in een christelijke kerkgemeenschap op geldige wijze en in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest is bediend.
- GR [formulieren](#)

C6 viering van het avondmaal

- C6.1 De gemeente viert in haar kerkdiensten regelmatig het avondmaal van de Heer.
- C6.2 Het staat de kerken vrij om aanvullend in instellingen van gezondheidszorg, justitie of defensie het avondmaal te vieren.
- GR [formulieren](#)

C7 toegang tot het avondmaal

- C7.1 In de gemeente mogen aan het avondmaal deelnemen zij die hun geloof belijden naar de gereformeerde leer en die godvrezend leven.
- C7.2 De doopleden en wie zich van buiten de gemeente komend tot God bekeren, ontvangen catechetisch onderwijs als voorbereiding voor hun openbare geloofsbelijdenis.
- C7.3 Voor de toelating tot de openbare geloofsbelijdenis is onderzoek door de kerkenraad en instemming van de gemeente nodig.
- C7.4 Voor het ontvangen van gasten aan het avondmaal houden de kerken zich aan de generale regelingen.

GR [generale regeling toelating gasten aan het avondmaal](#)

C8 kerkelijke registratie

- C8.1 De kerkenraad draagt zorg voor de registratie van belijdende leden en doopleden en van hen die als gastleden een plaats hebben in de gemeente.
- C8.2 De geregistreerde gegevens worden alleen voor kerkelijke doeleinden gebruikt.
- C8.3 Het kerklidmaatschap sluit aan bij de feitelijke woonplaats en de vastgestelde kerkgrenzen, tenzij door de betrokken kerkenraden anders wordt afgesproken.

GR [model plaatselijke regeling](#)

C9 binnenkomst in de gemeente

- C9.1 Wie uit een zusterkerk bij de gemeente binnenkomen, worden door de kerkenraad op basis van hun attestatie als lid aanvaard.
- C9.2 Wie uit een andere kerkgemeenschap over komt of wie zich na een onttrekking opnieuw bij de gemeente wil voegen, wordt toegelaten na onderzoek door de kerkenraad en instemming van de gemeente, indien nodig na het afleggen van openbare geloofsbelijdenis.
- C9.3 Ten aanzien van gastleden houden de kerken zich aan de generale bepalingen.
- C9.4 De kerkenraad doet aan de gemeente mededeling van de binnenkomst van nieuwe leden en gastleden.

GR [generale regeling gastlidmaatschap](#)

C10 vertrek uit de gemeente

- C10.1 Kerkleden die verhuizen, ontvangen op hun verzoek en na mededeling aan de gemeente een attestatie voor de kerkenraad in de plaats waarheen zij vertrekken, met gelijktijdige kennisgeving aan die kerkenraad.
- C10.2 Wanneer iemand niet langer tot de gemeente wil behoren, spant de kerkenraad zich in hem voor de gemeente te behouden. Blijft dit zonder resultaat, dan berust de kerkenraad daarin en doet hij daarvan mededeling aan de gemeente.
- C10.4 Wanneer iemand zonder kennisgeving naar elders verhuist en nalatig blijft in het aanvragen van een attestatie, is de kerkenraad bevoegd met instemming van de gemeente het lidmaatschap van de kerk voor beëindigd te verklaren.

C11 huwelijk

- C11.1 De kerkenraad ziet er op toe dat leden van de gemeente die zich als man en vrouw aan elkaar willen verbinden, daarvoor een burgerlijk huwelijk aangaan en dat kerkelijk laten bevestigen.
- C11.3 De kerkelijke huwelijksbevestiging vindt na instemming van de gemeente plaats in een kerkdienst op zondag of in een bijzondere kerkdienst op een andere dag.
- C11.4 Wanneer een belijdend lid van de gemeente met een dooplid of met een lid van een andere kerkgemeenschap in het huwelijk treedt, kan deze verbintenis kerkelijk worden bevestigd, mits er voldoende waarborgen zijn voor een christelijk huwelijk en gezinsleven.

- C11.5 In geval van echtscheiding is de kerkenraad bevoegd tot een eigen oordeel over de kerkelijke consequenties daarvan met inachtneming van de generale regelingen.

GR [generale regeling inzake huwelijk en scheiding](#)

C12 opvoeding en onderwijs

- C12.1 Ouders verplichten zich bij de doop hun kinderen te onderwijzen in de leer van de Schriften en hen op te voeden tot een leven met God.
- C12.2 De ambtsdragers sporen de ouders aan om voor hun kinderen zoveel mogelijk gebruik te maken van onderwijs dat overeenkomt met de leer van de kerk.
- C12.3 De kerk onderhoudt contacten met scholen die door de jeugd van de kerk worden bezocht, met name die met een gereformeerde of christelijke identiteit.

C13 geloofsleven en toerusting

- C13.1 De gemeenteleden geven inhoud aan hun geloofsleven door dagelijkse omgang met God in Bijbellezing en gebed en ook door lied en gesprek.
- C13.2 De ambtsdragers rusten de gemeente toe in prediking, catechese, pastoraat en diaconaat. Zij geven ook aandacht aan denkwijzen en invloeden die met de zuivere leer in strijd zijn of die schade doen aan een heilig leven.

C14 onderlinge gemeenschap, pastoraat en diaconaat

- C14.1 De gemeenteleden zien als leden van het lichaam van Christus in liefde en betrokkenheid naar elkaar om en dienen elkaars heil en welzijn in woord en daad.
- C14.5 De ambtsdragers en gemeenteleden dragen ieder voor hun deel bij aan de pastorale en diaconale zorg in de gemeente.
- C14.3 De kerkenraad treft voorzieningen voor bijzondere situaties, zoals die van varenden, militairen, asielzoekers, mensen met een bijzondere beperking en leden die voor enige tijd in het buitenland verblijven.
- C14.4 De kerk is met Woord en gebed rond het sterven van een gemeentelid aanwezig.

C15 de missionaire roeping

- C15.2 De kerken zoeken in woord en daad met het evangelie van Christus allen die God niet kennen of van hem vervreemd zijn.
- C15.3 De evangelieverkondiging is er op gericht de medemens te brengen tot een leven met God in de gemeenschap van de kerk.
- C15.6 Waar kerken de gelegenheid krijgen om elders in de wereld mee te werken aan de verkondiging van het evangelie, gebeurt dat zo veel mogelijk in samenwerking met in de regio reeds aanwezige kerken. De inrichting van het werk en de positie van de werkers worden voor de Nederlandse zijde daarvan geregeld in de generale regelingen.

GR [model regeling missionaire arbeid](#)

D. de kerkelijke tucht

D1 karakter en reikwijdte

- D1.1 In de kerken is aan de verkondiging van het Woord van God en de bediening van de sacramenten de kerkelijke tucht verbonden.
- D1.2 Zij is gericht op de eer van God, het behoud van de zondaar en de heiligheid van de gemeente.
- D1.3 De tuchtoefening draagt als kerkelijke discipline een geestelijk karakter.
- D1.4 De kerkelijke tucht gaat over ergerlijke zonden in leer en leven van ieder die tot de gemeente behoort.

D2 onderling vermaan

- D2.1 De leden van de gemeente zijn van Godswege verplicht elkaar te steunen in de strijd tegen de zonde. Zij vermanen elkaar liefdevol naar de regel die Christus in Matteüs 18 heeft gegeven.
- D2.2 Wanneer het onderling vermaan tot bekering en verzoening leidt, wordt geen mededeling aan de kerkenraad gedaan.
- D2.3 Leidt het vermaan niet tot bekering, dan wordt de kerkenraad ingelicht.

D3 middelen van kerkelijke tucht

- D3.1 De kerkenraad gebruikt als middelen van kerkelijke tucht:
 1. het ambtelijk vermaan;
 2. de ontzegging van de toegang tot het avondmaal;
 3. de inschakeling van voorbede en vermaan door de gemeente.
- D3.2 Als laatste middel kan de kerkenraad overgaan tot buitensluiting uit de gemeente.

D4 wijze van optreden

- D4.1 Voor maatregelen van tucht zijn zorgvuldig onderzoek en oordeelsvorming vereist. De betrokkene heeft daarbij de gelegenheid zich te verantwoorden.
- D4.2 De kerkenraad is verantwoordelijk voor zorgvuldige communicatie in het proces van tuchtoefening.

D5 ambtelijk vermaan

- D5.1 De kerkenraad gaat over tot ambtelijk vermaan wanneer er sprake is van een zonde van ernstige aard waarvan iemand zich niet bekeert.
- D5.2 In het vermaan confronteren de ambtsdragers de zondaar met het Woord van God en trachten zij hem in regelmatig bezoek en gesprek liefdevol tot berouw en bekering te brengen.
- D5.3 Wanneer de zondaar tot bekering komt en er voldoende tekenen van berouw zijn, aanvaardt de kerkenraad zijn schuldbelijdenis en vindt de verzoening met God en de naaste plaats. De kerkenraad beoordeelt of daarvan aan de gemeente mededeling moet worden gedaan.

D6 ontzegging en afhouding van het avondmaal

- D6.1 Wanneer iemand het vermaan van de ambtsdragers verwerpt of zich schuldig maakt aan een ernstige zonde die de gemeente dreigt te besmetten, ontzegt de kerkenraad hem de toegang tot het avondmaal van de Heer zolang er geen bekering volgt.
- D6.2 Gedurende de ontzegging van het avondmaal heeft de betrokkene niet het recht om een kind te laten dopen, huwelijksbevestiging te ontvangen en aan de verkiezing van ambtsdragers deel te nemen.

- D6.3 In een ernstige situatie waarover een goed oordeel nog niet mogelijk is, kan de kerkenraad iemand van het avondmaal afhouden ter wille van de heiligheid van de gemeente.

D7 vermaan en tucht over doopliden

- D7.1 Wanneer iemand als kind is gedoopt, maar als volwassene niet komt tot openbare belijdenis van geloof, blijven de gemeenteleden en de ambtsdragers hem daartoe vermanen en stimuleren.
- D7.2 Wanneer een volwassen dooplid zich in woord en daad afkerig toont van de dienst van God, roepen de ambtsdragers hem op tot bekering.
- D7.3 Wanneer er sprake is van berouw en bekering, vindt de verzoening plaats in de weg van openbare geloofsbelijdenis.

D8 voorbede en vermaan door de gemeente

- D8.1 Wanneer een belijdend lid of dooplid ondanks het vermaan hardnekkig in zijn ernstige zonde blijft volharden, gaat de kerkenraad over tot publieke tuchtoefening door bekendmaking aan de gemeente. Daarvoor is de instemming van de classis vereist.
- D8.2 Bij deze mededeling worden de zondaar en zijn verharding aan de gemeente bekend gemaakt met de oproep om voor hem te bidden en hem aan te sporen tot bekering. De kerkenraad kan deze oproep herhalen.
- D8.4 Wanneer de zondaar tot bekering komt, deelt de kerkenraad de verzoening in een kerkdienst aan de gemeente mee.

D9 buitensluiting

- D9.1 Wanneer een zondaar goddeloos en onbekeerlijk blijft, gaat de kerkenraad over tot buitensluiting uit de gemeente.
- D9.2 Voor de buitensluiting zijn de goedkeuring van de classis en de instemming van de gemeente vereist.
- D9.3 Voor de buitensluiting worden de door de synode vastgestelde formuleringen gebruikt.

D10 terugkeer

- D10.1 Wanneer iemand die als belijdend lid of als dooplid is buitengesloten, met berouw tot God en tot de gemeente terugkeert, zal hij in de weg van openbare schuldbelijdenis weer in de gemeenschap van de kerk worden opgenomen. Hiervoor is de instemming van de gemeente vereist.
- D10.2 Bij de schuldbelijdenis en de verzoening met de gemeente worden de vastgestelde formulieren gebruikt.

D12 onttrekking metterdaad

- D12.1 Wanneer iemand lange tijd elk contact met de ambtsdragers onmogelijk maakt, verklaart de kerkenraad zijn lidmaatschap van de gemeente voor beëindigd, na goedkeuring van de classis en met instemming van de gemeente.
- D12.2 Wanneer blijkt dat iemand zich metterdaad maar zonder kennisgeving als bedoeld in art. C10.2 heeft aangesloten bij een andere kerkelijke gemeenschap, spreken de ambtsdragers hem daar op aan. Wanneer hij volhardt in zijn ontrouw aan de gemeente, verklaart de kerkenraad na goedkeuring van de classis zijn lidmaatschap van de gemeente voor beëindigd.

D11 afwijkende opvattingen

- D11.1 Wanneer een lid van de gemeente op een bepaald punt afwijkt van de gezonde bijbelse leer, kan hij met zijn overtuiging worden verdragen onder de volgende voorwaarden:
- a. hij is bereid om zich te verantwoorden tegenover de Heilige Schrift en zich daaruit te laten onderwijzen;
 - b. hij voert geen actieve propaganda voor zijn opvattingen;
 - c. hij stelt geen daden die ingaan tegen de aanwijzingen van de kerkenraad.

E. kerkelijk samenleven

E1 kerkelijke relaties

- E1.1 De kerken geven gehoor aan de roeping tot kerkelijke gemeenschap met alle heiligen in de eenheid van het ware geloof.
- E1.2 De kerken onderhouden het verband van de Gereformeerde Kerken in Nederland en leven daarin samen op basis van overeenstemming in leer, eredienst en kerkregering.
- E1.3 In contacten en relaties met andere christelijke kerken in en buiten Nederland geven de kerken gestalte aan het oecumenisch karakter van de kerk.
- GR [generale regeling kerkelijk contact](#)

E3 meerdere vergaderingen

- E3.1 De kerken komen regelmatig in meerdere vergaderingen bijeen, regionaal in classes en landelijk in de synode.
- E2.2 Deze vergaderingen behandelen alleen kerkelijke zaken en doen dat op kerkelijke wijze.
- E2.3 De vergaderingen stellen een regeling vast voor de uitoefening van hun werkzaamheden en de vervulling van hun taken.
- E3.2 De ambtsdragers die naar een meerdere vergadering worden afgevaardigd, hebben opdracht en bevoegdheid om in de zaken die wettig ter tafel komen te handelen en te besluiten in gebondenheid aan de Heilige Schrift, de belijdenis van de kerk en de kerkorde.
- E3.4 Na behandeling van hun agenda worden de vergaderingen gesloten en eindigt het mandaat van de afgevaardigden.
- E3.5 De vergaderingen kunnen zich in hun arbeid laten bijstaan door deputaten, die met uitvoerende taken worden belast en nieuwe besluitvorming voorbereiden.
- E3.6 Elk deputaatschap ontvangt een instructie waarin zijn taken en bevoegdheden worden geregeld.
- GR [model classicale regeling](#)
- GR [regeling synode](#)
- GR [generale regeling deputaten](#)

E4 classis

- E4.1 Ten minste vijf in eenzelfde regio gelegen kerken vormen een classis.
- E4.2 De classiskerken komen ten minste vier keer per jaar in vergadering bijeen.
- E4.3 Uit elke kerk worden een predikant en een ouderling afgevaardigd. Waar een predikant ontbreekt, neemt een ouderling zijn plaats in.
- E4.4 Predikanten die niet zijn afgevaardigd wonen de vergadering bij en hebben adviserende stem.
- E4.5 In de classis ontmoeten de kerken elkaar voor onderlinge steun en advies en zien zij op elkaar toe.
- E4.6 De classis is verder bevoegd om te handelen over alle zaken waarvan de kerken eerder afgesproken hebben ze gezamenlijk te behartigen.
- GR [model classicale regeling](#)

E5 naburige kerk

- E5.1 De classis wijst voor elke kerk in de classis een andere classiskerk aan als naburige kerk. De kerkenraad van de naburige kerk is belast met de taken die hem bij of krachtens de kerkorde worden opgedragen.
- GR [model classicale regeling](#)

E6 kerkvisitatie

- E6.1 Jaarlijks vindt namens de classis in elke kerk de kerkvisitatie plaats.
- E6.2 De visitatie is gericht op het adviseren, vermanen en aansporen van de ambtsdragers met het oog op de vrede en de opbouw van de gemeente.
- E6.3 Voor de visitatie stelt de classis een college van visitatoren aan, waarvan de taken en de werkwijze worden vastgelegd in een regeling.
- E6.4 Desgevraagd bieden visitatoren hulp bij moeiten of conflicten in een gemeente.
GR [model classicale regeling](#)

E7 synode

- E7.1 De kerken komen eens in de twee jaar samen in een generale synode.
- E7.2 In buitengewone omstandigheden kan de synode vervroegd worden samengeroepen door het moderamen van de laatstgehouden synode.
- E7.3 Elke classis vaardigt een predikant en een ouderling naar de synode af.
- E7.4 In de synode komen alle kerken bijeen ter regeling van de zaken:
- a. die de kerkorde daarvoor aanwijst; of
 - b. die in de classes niet konden worden afgehandeld; of
 - c. waarvan door de kerken eerder is afgesproken om ze gezamenlijk te behartigen.
- GR [regeling synode](#)
GR [generale regeling deputaten](#)

E8 bijzondere kerkelijke organisaties en kerkelijke instellingen

- E8.1 De kerken kunnen voor speciale doeleinden, zoals voor missionair werk of kerkelijke beheerszaken, samenwerken in bijzondere kerkelijke organisaties.
- E8.2 Een meerdere vergadering kan voor de uitvoering van haar taken of voor het werk in de kerken een kerkelijke instelling in het leven roepen.
- E8.3 Zowel voor een bijzondere kerkelijke organisatie als voor een kerkelijke instelling wordt een rechtsvorm gekozen binnen de mogelijkheden die art. 2: 2 van het Burgerlijk Wetboek daarvoor biedt. Hun bestuur en beheer wordt geregeld bij statuut.
- E8.5 De bijzondere kerkelijke organisaties en de kerkelijke instellingen houden zich aan de kerkorde en de regelingen en besluiten van de meerdere vergaderingen.
GR [generale regeling organisaties en instellingen](#)

E9 andere kerken in Nederland

- E9.1 De kerken werken landelijk in relaties met andere kerkgemeenschappen aan kerkelijke eenheid die in Gods Woord en de gereformeerde belijdenis is verankerd.
- E9.2 De kerkenraden dragen bij contact en samenwerking met andere kerken zorg voor goede communicatie met de gemeente en met de classis. Bij gewichtige beslissingen is de instemming van beide nodig, een en ander volgens de generale regeling.
- E9.3 In contacten met kerken en groepen waarmee nog geen overeenstemming in geloven en belijden bestaat, komen de kerken op voor de gezonde bijbelse leer.
- E9.4 De kerken tonen betrokkenheid bij gemeenschappen van christenen die zich van buiten Nederland hier hebben gevestigd.
GR [generale regeling kerkelijk contact](#)

E10 kerken buiten Nederland

- E10.1 De kerken onderhouden naar vermogen oecumenische betrekkingen met kerken van gereformeerde belijdenis in het buitenland, gericht op wederzijdse ontmoeting, bemoediging en hulp. Zij respecteren daarbij de eigen historie en context van elke kerk.
- E10.2 Met kerken waarmee bijzondere banden bestaan kan door de synode een zusterkerkrelatie worden aangegaan, die wederzijdse aanvaarding van elkaars leden en predikanten inhoudt.
- E10.3 De kerken kunnen participeren in internationale kerkelijke verbanden, organisaties en instellingen.
- GR [generale regeling kerkelijk contact](#)

F. besluitvorming en rechtsmiddelen

F1 besluitvorming

- F1.1 De kerkelijke vergaderingen nemen hun besluiten na goede voorbereiding en met verwerking van vroegere besluitvorming.
- F1.3 Besluiten worden bij meerderheid van stemmen genomen.
- F1.2 Een afgehandelde zaak behoort niet opnieuw aan de orde te worden gesteld, tenzij er sprake is van gewijzigde omstandigheden of inzichten.
- F1.4 De kerkelijke vergaderingen voorzien in zorgvuldige vastlegging, communicatie en archivering van hun besluiten.

F2 rechtskracht, inwerkingtreding en uitvoering

- F2.1 Een besluit van een kerkelijke vergadering heeft bindende rechtskracht.
- F2.2 Een besluit treedt direct in werking, tenzij het besluit zelf een andere termijn vermeldt.
- F2.3 De kerkenraden dragen zorg voor de uitvoering van de besluiten van de classis en de synode.
- F2.4. Niemand kan gedwongen worden tot uitvoering van een besluit dat hem persoonlijk in christelijke gewetensnood brengt.

F4 recht van bezwaar

- F4.1 Tegen een besluit van de kerkenraad dat aantoonbaar:
 - a. in strijd is met het Woord van God of de kerkorde; of
 - b. de opbouw van de gemeente schaadt; of
 - c. iemand persoonlijk onrecht aandoet, waarin hij niet kan berusten;
 kan schriftelijk bij de kerkenraad bezwaar worden gemaakt.
- F4.3 Het instellen van bezwaar heeft geen opschortende werking.
- F4.4 Op een verzoek tot opschorting beslist de kerkenraad zo spoedig mogelijk. Tegen dit besluit is beroep mogelijk volgens art. F7.
- F4.5 De kerkenraad heroverweegt zijn eerder besluit en neemt een beslissing op het bezwaar.
- F4.6 In zaken waarin de classis in eerste aanleg beslist, geldt het recht van bezwaar overeenkomstig art. F4.1 tot F4.5 op dezelfde wijze.
 - GR [generale regeling kerkelijk bezwaar](#)

F5 kerkelijke rechtspraak

- F5.1 De kerkelijke rechtspraak is een bijzondere taak van de meerdere kerkelijke vergaderingen in onderscheiding van hun reguliere besluitvorming.
- F5.2 In een kerkelijk geschil dient de kerkelijke rechtsgang te worden gevolgd zoals in de volgende artikelen omschreven.
 - GR [generale regeling kerkelijke rechtspraak](#)

F6 vrede door recht

- F6.1 De kerkelijke rechtsgang is gericht op herstel van vrede door recht.
- F6.2 Zij kenmerkt zich door Schriftuurlijke wijsheid en voldoet aan de eisen van eerlijke rechtspraak. Daartoe worden in het bijzonder gewaarborgd:
 - a. het doen van zorgvuldig onderzoek;
 - b. het toepassen van hoor en wederhoor;
 - c. het recht om zich te laten bijstaan door een adviseur of raadsman;
 - d. de mogelijkheid van het horen van getuigen, indien noodzakelijk voor de beoordeling van het geschil;

- e. het zo nodig raadplegen van deskundigen;
 - f. gelijke toegang tot relevante stukken voor beide partijen;
 - g. een gemotiveerde schriftelijke uitspraak;
 - h. het treffen van een voorziening in spoedeisende situaties.
- F6.3 De synode stelt een generale regeling vast voor de kerkelijke rechtspraak. Deze is van toepassing op de procedures volgens art. F7 tot F11.
- GR [generale regeling kerkelijke rechtspraak](#)

F7 recht van beroep

- F7.1 Tegen een beslissing op bezwaar van de kerkenraad staat beroep open op de classis op de gronden als vermeld in art. F4.1 voor het gemeentelid dat bezwaar heeft ingesteld en voor degene die persoonlijk belanghebbende is bij de beslissing.
- F7.3 De uitspraak van de classis is bindend voor partijen, behoudens hoger beroep.
- F7.4 Tegen een beslissing op bezwaar van de classis als bedoeld in art. F4.6 staat beroep open op de synode. Art. F8.3 is van overeenkomstige toepassing.
- GR [generale regeling kerkelijke rechtspraak](#)

F8 recht van hoger beroep

- F8.1 Indien de betrokkene of de kerkenraad niet kan berusten in de uitspraak in beroep van de classis, staat hoger beroep open op de synode op de gronden als vermeld in art. F4.1.
- F8.3 De uitspraak van de synode is bindend voor partijen, behoudens herziening.
- GR [generale regeling kerkelijke rechtspraak](#)

F9 recht van herziening

- F9.1 Herziening van een uitspraak in hoger beroep van de synode is slechts mogelijk:
- a. op verzoek van een partij in het geschil dat bij de uitspraak is beslist; en
 - b. indien sprake is van nieuwe feiten of omstandigheden, die dateren van vóór de uitspraak en die, waren zij bij de synode bekend geweest, tot een andere uitspraak zouden hebben kunnen leiden.
- F9.2 De herzieningsuitspraak is bindend voor partijen.
- GR [generale regeling kerkelijke rechtspraak](#)

F10 rechtspraak in predikantszaken

- F10.1 Bij een besluit van de kerkenraad op basis van art. B13 tot B22 staat, in afwijking van art. F7, voor de predikant beroep open bij de commissie van beroep in predikantszaken, met dien verstaande dat:
- a. beroep inzake de gronden van een besluit tot schorsing wordt ingesteld bij de classis;
 - b. geen beroep mogelijk is tegen de verlenging van een schorsing;
 - c. beroep inzake de gronden van een besluit tot afzetting wordt ingesteld bij de synode.
- F10.2 Van een uitspraak van de commissie of van de classis staat voor de predikant en de kerkenraad hoger beroep open op de synode. Art. F8.3 is van overeenkomstige toepassing.
- F10.4 De synode stelt een generale regeling vast voor de rechtspraak in predikantszaken.
- GR [generale regeling kerkelijke rechtspraak](#)

F11 klachtrecht bij seksueel misbruik

- F11.1 Ter zake van seksueel misbruik door een kerkelijke functionaris in een kerkelijke relatie staat een klachtrecht open op de klachtencommissie seksueel misbruik in kerkelijke relaties volgens de generale regeling.
- F11.2 De synode stelt een generale regeling vast voor het klachtrecht bij seksueel misbruik.
[GR](#) [generale regeling SMKR](#)

F12 recht van revisie

- F12.1 Revisie kan worden verzocht van besluiten van de synode, voor zover het niet betreft uitspraken in hoger beroep.
- F12.2 Kerkenraad en classis kunnen revisie verzoeken met betrekking tot elk besluit van de synode.
- F12.3 Kerkleden kunnen alleen revisie verzoeken van besluiten van de synode waardoor zij rechtstreeks in hun eigen belang zijn getroffen.
- F12.4 Een revisieverzoek wordt ingediend en door de synode behandeld volgens de vastgestelde generale regeling.
[GR](#) [generale regeling kerkelijke rechtspraak](#)

G. materiële aangelegenheden

G1 financiële bijdragen en onderlinge steun

- G1.1 De kerkleden dragen naar vermogen bij aan de financiële instandhouding van de kerken.
 G1.2 De kerken ondersteunen elkaar zo nodig in financiële zin.

G2 bestuur en beheer

- G2.1 De kerken, de classes en de synode zorgen voor een deugdelijk bestuur en beheer in alle materiële aangelegenheden.
 G2.2 De regelingen van de kerk, de classis en de synode voorzien in voorschriften omtrent de financiële administratie, de jaarrekening, het jaarverslag, de jaarlijkse begroting en de periodieke financiële controle.

GR [model plaatselijke regeling](#)

G3 rechtspersoonlijkheid

- G3.1 Ingevolge de Nederlandse wetgeving komt rechtspersoonlijkheid toe aan:
 a. de plaatselijke kerk;
 b. de classis als regionaal verband van kerken;
 c. de gezamenlijke Gereformeerde Kerken in Nederland.
 G3.2 Bijzondere kerkelijke organisaties en kerkelijke instellingen, als bedoeld in art. E8.3, bezitten eveneens rechtspersoonlijkheid naar statelijk recht.

G4 vertegenwoordiging

- G4.1 In het statelijk rechtsverkeer wordt een kerk in en buiten rechte vertegenwoordigd door twee of meer personen die daartoe bij schriftelijk besluit van de kerkenraad met diakenen zijn aangewezen en gevolmachtigd.
 G4.2 In het statelijk rechtsverkeer wordt de classis respectievelijk synode in en buiten rechte vertegenwoordigd door twee of meer van haar deputaten die daartoe bij hun instructie dan wel bij nader schriftelijk besluit van de classis respectievelijk synode zijn aangewezen en gevolmachtigd.
 G4.3 De vertegenwoordiging in het statelijk rechtsverkeer in en buiten rechte van bijzondere kerkelijke organisaties en kerkelijke instellingen, als bedoeld in art. E8.3, wordt geregeld in hun statuut.

H. slotbepaling

H1 vaststelling en wijziging kerkorde

- H1.1 Deze kerkorde is in eerste lezing vastgesteld door de synode van Harderwijk 2011 en in tweede lezing door de synode ..
- H1.2 Wijziging van deze kerkorde kan alleen plaats vinden door de synode met inachtneming van de generale regeling.
[GR](#) [generale regeling wijziging kerkorde](#)

WERKORDE 2 – doorlopende tekst (met wijzigingen)

Kerkorde van de Gereformeerde Kerken in Nederland

Inhoud

A. de kerken

- A1 eenheid van geloof en belijden
- A2 vrede
- A3 *kerkorde en naleving*
- A4 statuut
- A5 *kerk en overheid*

B. de ambten en overige diensten

- B1 *de ambten*
- B2 binding aan Bijbel en *belijdenis*
- B3 taak van de predikanten
- B4 predikanten *met een bijzondere taak*
- B5 taak van de ouderlingen
- B6 taak van de diakenen
- B7 ambt m/v
- B8 toegang tot het ambt van predikant
- B9 roeping van de predikant
- B10 opleiding voor predikanten
- B11 *vervallen*
- B12 *vervallen*
- B13 levenstaak predikant
- B14 rechtspositie predikant
- B15 *vervallen*
- B16 levensonderhoud
- B17 *verhinderend ambtsdienst*
- B23 *generale regeling voor predikantszaken*
- B18 op non-actiefstelling predikant
- B19 losmaking predikant
- B20 ontheffing predikant
- B21 schorsing en afzetting predikant
- B22 emeritaat
- B24 roeping van ouderlingen en diakenen
- B25 aftreden van ouderlingen en diakenen
- B26 op non-actiefstelling ouderlingen en diakenen
- B27 schorsing en afzetting ouderlingen en diakenen
- B28 kerkenraad *en diaconie*
- B29 *werkwijze van kerkenraad en diaconie*
- B30 kerkelijk werkers
- B31 *voorgaan in kerkdiensten*
- B32 *kleine gemeenten*
- B33 *splitsing en samenvoeging van kerken*

C. het leven van de gemeente

- C1 de gemeente
- C2 kerkdiensten op zondag
- C3 inrichting van de kerkdiensten
- C4 bijzondere kerkdiensten
- C5 bediening van de doop
- C6 *viering* van het avondmaal
- C7 toelating tot het avondmaal
- C8 kerkelijke registratie
- C9 binnenkomst in de gemeente
- C10 vertrek uit de gemeente
- C11 huwelijk
- C12 opvoeding en onderwijs
- C13 *geloofsleven en toerusting*
- C14 *onderlinge gemeenschap, pastoraat en diaconaat*
- C15 de missionaire roeping

D. de kerkelijke tucht

- D1 karakter en reikwijdte
- D2 onderling vermaan
- D3 middelen van kerkelijke tucht
- D4 wijze van optreden
- D5 ambtelijk vermaan
- D6 ontzegging en afhouding van het avondmaal
- D7 vermaan en tucht over doopleden
- D8 voorbede en vermaan door de gemeente
- D9 buitensluiting
- D10 terugkeer
- D12 *onttrekking metterdaad*
- D11 *afwijkende opvattingen*

E. kerkelijk samenleven

- E1 kerkelijke relaties
- E2 *vervallen*
- E3 meerdere vergaderingen
- E4 classis
- E5 *naburige kerk*
- E6 kerkvisitatie
- E7 synode
- E8 bijzondere kerkelijke organisaties en kerkelijke instellingen
- E9 andere kerken in Nederland
- E10 kerken buiten Nederland

F. besluitvorming en rechtsmiddelen

- F1 besluitvorming
- F2 *rechtskracht, inwerkingtreding en uitvoering*
- F3 *vervallen*
- F4 recht van bezwaar
- F5 kerkelijke rechtspraak
- F6 vrede door recht

- F7 recht van beroep
- F8 *recht van hoger beroep*
- F9 recht van herziening
- F10 rechtspraak in predikantszaken
- F11 klachtrecht bij seksueel misbruik
- F12 recht van revisie

G. materiële aangelegenheden

- G1 financiële bijdragen *en onderlinge steun*
- G2 bestuur en beheer
- G3 rechtspersoonlijkheid
- G4 vertegenwoordiging

H. slotbepaling

- H1 vaststelling en wijziging kerkorde

A. de kerken

A1 eenheid van geloof en belijden

- A1.1 De Gereformeerde Kerken in Nederland zijn onderling verbonden in eenheid van het christelijk geloof in gehoorzaamheid aan de Heilige Schrift.
- A1.2 Zij aanvaarden met de oude christelijke kerk de Apostolische Geloofsbelijdenis, de geloofsbelijdenis van Nicea en de geloofsbelijdenis van Athanasius. Met de kerk van de Reformatie *aanvaarden* zij bovendien de Nederlandse Geloofsbelijdenis, de Heidelbergse Catechismus en de Dordtse Leerregels als betrouwbare samenvatting van de christelijke leer.

A2 vrede

- A2.1 In de *kerk* van Christus moet alles op gepaste wijze en in goede orde gebeuren, zodat *de vrede* wordt gediend (1 Kor. 14: 33 en 40).
- A2.2 Allen staan onder het ene Hoofd, Jezus Christus, als Heer van de kerk. Geen persoon of kerk mag een andere persoon of kerk overheersen.

A3 kerkorde en naleving

- A3.1 De kerkorde *is* door de kerken *vastgesteld* als gemeenschappelijke regeling voor het leven in de gemeente en het samenleven van de kerken.
- A3.2 *De ambtsdragers en gemeenteleden leven de kerkorde en de kerkelijke regelingen en besluiten in kerkelijke stijl na.*

A4 statuut

- A4.1 Het eigen recht van de kerken, dat tot uitdrukking komt in de kerkorde alsook in plaatselijke, classicale en generale kerkelijke regelingen en besluiten, vormt het statuut van de kerken in de zin van de Nederlandse wetgeving.

A5 kerk en overheid

- A5.1 *De kerken erkennen de overheid, die in dienst van God de publieke orde bestuurt.*

- A5.2 *Door overleg en correspondentie streven de kerken naar een goede verstandhouding met de overheid, gericht op respect voor ieders eigen positie.*
- A5.3 *Bij ernstige openbare aantasting van Gods naam of bedreiging van de vrijheid van godsdienst spreken de kerken de overheid daarover aan.*

B. de ambten en overige diensten

B1 de ambten

- B1.0 *In de kerken zijn er de ambten van predikant, ouderling en diaken.*
- B1.1 *De gemeente ontvangt haar ambtsdragers van Christus. Alleen zij die geroepen zijn door de gemeente en bevestigd in het ambt, kunnen dit dienstwerk vervullen.*
- B1.2 *vervallen*
- B1.3 *De ambtsdragers werken, ieder vanuit eigen taak, samen aan de opbouw van de gemeente.*

B2 binding aan Bijbel en belijdenis

- B2.1 De ambtsdragers zijn *in hun werk* gebonden aan de leer van de Bijbel, *zoals samengevat* in de belijdenisgeschriften. Zij bekrachtigen dit *door ondertekening van het bindingsformulier.*

B3 taak van de predikanten

- B3.1 *De predikanten hebben als taak de verkondiging van het Evangelie voor kerk en wereld.*
- B3.2 Zij bedienen in de kerkdiensten het Woord van God en de sacramenten van doop en avondmaal en zij gaan voor in de gebeden.
- B3.3 *De predikanten werken in toerusting en herderlijke zorg samen met de ouderlingen aan de geestelijke opbouw van de gemeente.*
- B3.4 *vervallen*

B4 predikanten met een bijzondere taak

- B4.1 *De kerken verlenen aan sommige predikanten een bijzondere opdracht, zoals voor de theologische opleiding, bijzondere vormen van pastoraat of missionaire arbeid.*
- B4.2 De kerken voorzien waar mogelijk in predikanten die een geestelijke verzorgingstaak vervullen bij niet-kerkelijke instellingen, zoals ten behoeve van de gezondheidszorg, justitie of defensie.
- B4.3 *vervallen*

B5 taak van de ouderlingen

- B5.1 De ouderlingen geven samen met de predikant leiding *en herderlijke zorg* aan de gemeente.
- B5.2 Als opzieners waken zij over het geestelijk leven van de gemeenteleden. *Zij brengen daartoe zo mogelijk een keer per jaar huisbezoek.*
- B5.3 *vervallen*
- B5.4 *vervallen*
- B5.5 *De ouderlingen zien er samen met de predikant op toe dat elke ambtsdrager zijn dienst trouw vervult.*
- B5.6 *De kerkenraad kan onderscheid aanbrengen bij de verdeling van taken onder de ouderlingen.*

B6 taak van de diakenen

- B6.1 *De diakenen gaan de gemeente voor in de dienst van barmhartigheid en gerechtigheid in kerk en wereld. Zij stimuleren de onderlinge zorg en hulp alsook de christelijke inzet en vrijgevigheid voor anderen die hulp behoeven.*
- B6.2 *De diakenen onderkennen in de gemeente moeiten in sociaal en materieel opzicht en bieden de gemeenteleden ondersteuning met woord en daad. Zij verzamelen de liefdegaven, beheren die en delen die naar behoefte uit.*
- B6.3 *vervallen*

B7 ambt m/v

B7.1 gereserveerd

B8 toegang tot het ambt van predikant

B8.1 Wie *toegang tot het ambt van predikant vraagt*, kan beroepen worden na een beroepbaar stellend onderzoek door de aangewezen classis.

B8.2 Een kandidaat-predikant die een beroep heeft aangenomen, verkrijgt toelating tot het predikantsambt in de kerken na een toelatend onderzoek door de classis waar hij zal gaan dienen.

B8.3 Een predikant uit een andere kerkgemeenschap op wie een beroep vanuit een van de kerken is uitgebracht, kan slechts als predikant in de kerken worden toegelaten na een onderzoek door de classis. Hetzelfde geldt voor een predikant die zich sinds kort heeft gevoegd bij een van de kerken en verzoekt om in de kerken beroepbaar te worden gesteld.

B9 roeping van de predikant

B9.1 De roeping van een predikant bestaat uit de beroeping, de goedkeuring en de bevestiging.

B9.8 De kerkenraad voorziet in een regeling voor het beroepingswerk.

B9.2 De *beroeping* vindt plaats door de kerkenraad met diakenen, met medewerking van de gemeente, *en wordt verwoord in de beroepsbrief.*

B9.3 *vervallen*

B9.4 *vervallen*

B9.5 *Wanneer de kandidaat of predikant het beroep aanvaardt, is voor zijn bevestiging de goedkeuring van de gemeente nodig.*

B9.6 De classis verleent haar *goedkeuring* als zij zich heeft overtuigd dat is voldaan aan *de vereisten van de kerkorde en de generale regelingen.*

B9.7 De *bevestiging* vindt plaats in een kerkdienst met gebruik van het formulier. *De bevestiging van hem die voor het eerst predikant wordt, vindt plaats onder handoplegging.*

B10 opleiding voor predikanten

B10.1 *De kerken onderhouden voor de opleiding van hun predikanten een theologische universiteit.*

B10.2 De docenten aan de theologische universiteit zijn in hun arbeid gebonden aan de leer van de Bijbel, *zoals samengevat* in de belijdenisgeschriften. Zij bekrachtigen dit door ondertekening van *een* bindingsformulier

B10.3 Voor het predikantschap in de kerken is een voltooide opleiding tot predikant aan de theologische universiteit vereist. *Bij generale regeling wordt voorzien in bijzondere gevallen.*

B10.4 De kerken spannen zich er voor in dat er *voldoende* studenten in de theologie zijn. *Zij bieden hun, zo nodig, financiële steun.*

B11 bijzonder opleidingstraject

B11.1 *vervallen*

B11.2 *vervallen*

B12 toelating predikanten van elders

B12.1 *vervallen*

B12.2 *vervallen*

B13 levenstaak predikant

- B13.1 De predikant *stelt zich voor het leven* in dienst van de Heer. Hij dient zijn ambt met *volle* toewijding te verrichten.
- B13.2 *Voor de uitoefening van het ambt in deeltijd of voor het onderbreken van de dienst voor langere tijd, is de toestemming van de classis nodig.*

B14 rechtspositie predikant

- B14.1 Een predikant is altijd verbonden aan een plaatselijke kerk *of aan twee kerken die daarvoor een samenwerking zijn aangegaan.*
- B14.2 De verbintenis van de predikant met een kerk berust op overeenstemming krachtens de beroepsbrief van de kerkenraad en de aannemingsbrief van de predikant.
- B14.3 De rechtspositie van de predikant heeft een eigen kerkelijk karakter. De rechtsverhouding tussen kerk en predikant wordt beheerst door het kerkelijk recht en niet door het statelijk recht.
- B14.4 *vervallen*
- B14.5 *Ook in geval van een bijzondere taak is de predikant verbonden aan een plaatselijke kerk. De regeling van zijn rechtspositie vereist de goedkeuring van de classis en, indien van toepassing, de synode.*

B15 rechtspositie bij bijzonder taakveld

- B15.1 *vervallen*
- B15.2 *vervallen*

B16 levensonderhoud

- B16.1 De kerkenraad is namens de gemeente verantwoordelijk voor het levensonderhoud van de predikant, zodat de predikant zonder zorg van het evangelie kan leven.
- B16.2 De kerkelijke zorgplicht strekt zich mede uit tot het gezin van de predikant en, in geval van diens overlijden, zijn weduwe en door haar *verzorgde kinderen.*
- B16.3 *vervallen*

B17 *verhinderung ambtsdienst*

- B17.1 *Bij arbeidsongeschiktheid van de predikant als gevolg van ziekte of ongeval gelden de voorschriften van de generale regeling voor predikantszaken.*
- B17.2 *Bij blijvende verhinderung van de ambtsuitoefening wegens ziekte of een andere oorzaak oordeelt de classis over de gevolgen voor de rechtspositie en het levensonderhoud van de predikant.*

B23 *generale regeling voor predikantszaken*

- B23.1 *Op de rechtspositie en het levensonderhoud van de predikanten is naast de kerkorde de generale regeling voor predikantszaken van toepassing.*
- B23.2 *Generale deputaten voor predikantszaken dragen zorg voor regelmatige actualisering van de generale regeling.*
- B23.3 *In alle predikantszaken waarvoor de goedkeuring van de classis is vereist, ziet de classis toe op naleving van de generale regeling.*

B18 op non-actiefstelling predikant

- B18.1 Bij dringende noodzaak kan de kerkenraad *bij wijze van ordemaatregel* overgaan tot *gehele of gedeeltelijke* op non-actiefstelling van de predikant overeenkomstig de generale regeling voor predikantszaken.
- B18.2 *vervallen*
- B18.3 *vervallen*

B19 losmaking predikant

- B19.1 Indien sprake is van een situatie waarin de predikant de gemeente blijvend niet meer met vrucht kan dienen, besluit de kerkenraad de predikant los te maken van de gemeente overeenkomstig de generale regeling voor predikantszaken.
- B19.2 *vervallen*
- B19.3 *vervallen*
- B19.4 *vervallen*
- B19.5 *vervallen*

B20 ontheffing predikant

- B20.1 Een predikant mag uitsluitend wegens gewichtige redenen ontheffing vragen van zijn ambt.
- B20.2 Een losgemaakte predikant wordt door de kerkenraad ontheven van zijn ambt wanneer gedurende twee jaar na de losmaking geen verbintenis met een andere kerk tot stand komt.
- B20.3 Slechts in buitengewone omstandigheden, indien een predikant niet langer voldoet aan de eisen voor het predikantschap, kan een predikant in andere gevallen door de kerkenraad worden ontheven van zijn ambt.
- B20.4 *vervallen*
- B20.5 *vervallen*
- B20.6 *vervallen*
- B20.7 Bij ontheffing van het ambt wordt gehandeld overeenkomstig de generale regeling voor predikantszaken.*

B21 schorsing en afzetting predikant

- B21.1 Een predikant die een openbare of in ander opzicht ernstige zonde begaat, in strijd handelt met *het bindingsformulier* of het ambtelijk vermaan hardnekkig verwerpt, wordt door de kerkenraad geschorst.
- B21.2 *vervallen*
- B21.3 *vervallen*
- B21.4 *vervallen*
- B21.5 De kerkenraad *besluit* of na de schorsing afzetting van de predikant moet volgen. *Voor afzetting is voorafgaande goedkeuring van de classis vereist.*
- B21.6 *vervallen*
- B21.7 Bij schorsing en afzetting wordt gehandeld overeenkomstig de generale regeling voor predikantszaken.*

B22 emeritaat

- B22.1 De kerkenraad verleent emeritaat aan een predikant die de leeftijd van zesenzestig jaar heeft bereikt. *Bij overeenstemming tussen kerkenraad en predikant kan het emeritaat door de kerkenraad op een latere leeftijd worden verleend.*
- B22.2 *vervallen*

- B22.3 Een emeritus-predikant behoudt de bevoegdheid om op verzoek van een kerkenraad het Woord en de sacramenten te bedienen **of andere diensten te verrichten.**
- B22.4 Bij emeritering blijft de kerkenraad van de laatst gediende kerk verantwoordelijk inzake het ambt en het levensonderhoud van de predikant. **(..)**
- B22.5 Bij emeritering wordt de generale regeling voor predikantszaken in acht genomen.**

B24 roeping van ouderlingen en diakenen

- B24.1 De roeping van ouderlingen en diakenen bestaat uit de verkiezing, de benoeming, de goedkeuring daarvan en de bevestiging. Daarbij worden de kerkorde en de plaatselijke regeling in acht genomen.
- B24.2 Met het oog op de *verkiezing* wordt de gemeente in de gelegenheid gesteld om vooraf te attenderen op personen die geschikt worden geacht voor het ambt van ouderling of diaken.
- B24.3 **De kerkenraad met diakenen toetst de geschiktheid van de te kandideren personen en let op wettige redenen van verhindering.**
- B24.4 De kerkenraad met diakenen stelt ter verkiezing een dubbel aantal kandidaten. **Indien dit niet mogelijk is, volstaat een kleiner aantal.**
- B24.5 Na de verkiezing door de belijdende leden van de gemeente vindt de *benoeming* plaats door de kerkenraad met diakenen. **Bij uitzondering** kan benoeming zonder verkiezing plaatsvinden.
- B24.6 Ontheffing van een benoeming kan slechts worden gevraagd wegens gegronde redenen.
- B24.7 De *goedkeuring* van de gemeente wordt verkregen als de namen van de benoemde personen op twee achtereenvolgende zondagen zijn afgekondigd en er vanuit de gemeente geen gegronde bezwaar tegen hun leer of leven wordt ingebracht.
- B24.8 De *bevestiging* vindt plaats in een kerkdienst met gebruik van **het formulier.**

B25 aftreden van ouderlingen en diakenen

- B25.1 De ouderlingen en diakenen vervullen hun ambtsdienst drie of meer jaren, afhankelijk van de plaatselijke regeling.
- B25.2 Als regel is elk jaar een evenredig deel van de ouderlingen en diakenen aftredend. Zij zijn niet direct herkiesbaar, behoudens bijzondere omstandigheden.
- B25.3 De kerkenraad kan tussentijdse ontheffing **(...)** slechts verlenen wegens gegronde redenen.

B26 op non-actiefstelling ouderlingen en diakenen

- B26.1 Bij dringende noodzaak kan de kerkenraad **bij wijze van ordemaatregel** overgaan tot **gehele of gedeeltelijke** op non-actiefstelling van een ouderling of diaken.
- B26.2 **vervallen**

B27 schorsing en afzetting ouderlingen en diakenen

- B27.1 Een ouderling of diaken die een openbare of in ander opzicht ernstige zonde begaat, in strijd handelt met **het bindingsformulier** of de kerkelijke vermaning hardnekkig verwerpt, wordt door de kerkenraad geschorst.
- B27.2 De kerkenraad besluit niet tot schorsing dan na instemming van de kerkenraad van de door de classis aangewezen naburige kerk.
- B27.3 Een schorsing geldt voor ten hoogste een periode van drie maanden.
- B27.4 De kerkenraad **besluit** of na de schorsing afzetting moet volgen. **Voor de afzetting is voorafgaande goedkeuring van de classis vereist.**
- B27.5 **vervallen**

B28 kerkenraad en diaconie

- B28.1 *In elke kerk is een kerkenraad, die bestaat uit de predikant(en) en de ouderlingen. (...)*
- B28.4 *De diakenen vormen samen de diaconie. (...)*
- B28.3 *Ten minste tweemaal per jaar is er een vergadering van de kerkenraad met de diaconie over de materiële aangelegenheden van de kerk, het financieel beheer en de zaken die de kerkorde daarvoor aanwijst.*
- B28.2 *De kerkenraad rekent met de eigen verantwoordelijkheid van de gemeenteleden en raadpleegt de gemeente met het oog op de hoofdzaken van zijn beleid.*

B29 werkwijze van kerkenraad en diaconie

- B29.1 *De werkwijze van de kerkenraad, van de diaconie en van de kerkenraad met de diaconie wordt vastgesteld in een plaatselijke regeling.*
- B29.2 *Als de kerkenraad of diaconie taken of bevoegdheden delegeren, behouden zij daarbij hun eindverantwoordelijkheid.*
- B29.3 *vervallen*
- B29.4 *De kerkenraad en diaconie dragen beide zorg voor een goede instructie en regeling van de taken en werkzaamheden die onder hun verantwoordelijkheid in de gemeente worden verricht.*

B30 kerkelijk werkers

- B30.1 *De kerkenraad kan een of meer kerkelijk werkers benoemen om een deel van het dienstwerk in de gemeente uit te voeren.*
- B30.2 *De kerkenraad houdt zich voor wat betreft profiel, taken en positie van de kerkelijk werkers aan de generale regelingen.*

B31 voorgeaan in kerkdiensten

- B31.0 *Een voorganger mag het Woord of de sacramenten niet elders bedienen zonder toestemming van de kerkenraad daar ter plaatse.*
- B31.1 *Aan niet-predikanten kan een bevoegdheid tot het spreken van een stichtelijk woord worden verleend in overeenstemming met de generale regeling.*

B32 kleine gemeenten

- B32.1 *Indien een gemeente te klein wordt om een eigen kerkenraad te hebben, besluit de classis over de gevolgen daarvan.*
- B32.2 *Indien in een kleine gemeente minder dan drie diakenen zijn, wonen een of meer ouderlingen de diaconievergaderingen bij met adviserende stem.*
- B32.3 *Indien in een gemeente in wording nog geen kerkenraad kan worden gevormd, wordt zij door de classis tijdelijk onder de zorg van een naburige kerkenraad gesteld.*

B33 splitsing en samenvoeging van kerken

- B33.1 *Splitsing of samenvoeging van kerken vindt plaats krachtens besluit van de kerkenraad, na raadpleging van de gemeente en met goedkeuring van de classis.*
- B33.2 *Het besluit voorziet in een regeling van alle kerkrechtelijke en eventuele statelijkrechtelijke gevolgen.*

C. het leven van de gemeente

C1 de gemeente

- C1.1 De gemeente vervult met de haar geschonken gaven de dienst in kerk en wereld waartoe Christus haar roept. De ambtsdragers stimuleren haar hiertoe en gaan haar hierin voor.

C2 kerkdiensten op zondag

- C2.1 De gemeente komt elke zondag twee keer samen in openbare kerkdiensten. De kerkenraad roept de gemeente op om zo de dag van de **Heer** te vieren.
- C2.2 In de kerkdiensten **is plaats voor** de dienst van het Woord en de sacramenten, de dienst van lied en gebed en de **dienst van barmhartigheid**.

C3 inrichting van de kerkdiensten

- C3.1 De kerkenraad ziet toe op een goede inrichting van de kerkdiensten die strekt tot eer van God en die de opbouw en eenheid van de gemeente dient.
- C3.2 De kerken houden zich aan **de afspraken die in de synode worden gemaakt** inzake bijbelvertaling, kerklied en orden van dienst.
- C3.3 **Als regel wordt in een van de diensten op zondag onderwijs gegeven in een onderdeel van de christelijke leer aan de hand van de Heidelbergse Catechismus.**
- C3.4 Voor bijzondere handelingen in de kerkdienst, zoals **de bediening van de doop, de viering van het avondmaal**, de bevestiging van ambtsdragers **en** de huwelijksbevestiging, worden de door de synode vastgestelde formulieren gebruikt.

C4 bijzondere kerkdiensten

- C4.1 Op de christelijke feestdagen komt de gemeente in kerkdiensten samen voor de verkondiging en viering van de grote heilsfeiten.
- C4.2 Het houden van kerkdiensten **op andere dagen, in bijzondere situaties of voor bijzondere groepen** wordt in de vrijheid van de kerken gelaten.
- C4.3 **vervallen**
- C4.4 **vervallen**

C5 bediening van de doop

- C5.1 **De doop** wordt bediend aan de pasgeboren kinderen van de gelovigen en aan **de** volwassenen die zich tot God bekeren en nog niet eerder waren gedoopt.
- C5.2 **vervallen**
- C5.3 **vervallen**
- C5.4 Aan **de** volwassenen wordt de doop bediend nadat zij openbare belijdenis van hun geloof hebben gedaan.
- C5.5 De kerken erkennen de doop die elders in een christelijke kerkgemeenschap op geldige wijze **en** in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest is bediend.

C6 **viering** van het avondmaal

- C6.1 De gemeente viert in haar kerkdiensten regelmatig het avondmaal van de **Heer**.
- C6.2 Het staat de kerken vrij om aanvullend in **instellingen** van gezondheidszorg, justitie of defensie **het avondmaal te vieren**.

C7 toegang tot het avondmaal

- C7.1 *In de gemeente mogen aan het avondmaal deelnemen zij* die hun geloof belijden naar de gereformeerde leer en *die* godvrezend leven.
- C7.2 De doopleden en wie zich van buiten de gemeente komend tot God bekeren, ontvangen catechetisch onderwijs als voorbereiding voor hun openbare geloofsbelijdenis.
- C7.3 Voor de toelating tot de openbare geloofsbelijdenis is onderzoek door de kerkenraad en instemming van de gemeente nodig.
- C7.4 Voor *het ontvangen* van gasten aan het avondmaal houden de kerken zich aan de generale regelingen.

C8 kerkelijke registratie

- C8.1 De kerkenraad *draagt zorg* voor *de registratie van belijdende leden en doopleden en* van hen die als gastleden een plaats hebben *in de gemeente.*
- C8.2 De geregistreerde gegevens worden *alleen* voor kerkelijke *doeleinden* gebruikt.
- C8.3 *Het kerklidmaatschap sluit aan bij de feitelijke woonplaats en de vastgestelde kerkgrenzen, tenzij door de betrokken kerkenraden anders wordt afgesproken.*

C9 binnenkomst in de gemeente

- C9.1 Wie uit een zusterkerk bij de gemeente binnenkomen, worden door de kerkenraad op basis van hun attestatie als lid aanvaard.
- C9.2 Wie uit een andere kerkgemeenschap over komt of wie zich na een onttrekking opnieuw bij de gemeente wil voegen, wordt toegelaten na onderzoek door de kerkenraad en instemming van de gemeente, *indien nodig na het afleggen van openbare geloofsbelijdenis.*
- C9.3 Ten aanzien van gastleden houden de kerken zich aan de generale bepalingen.
- C9.4 De kerkenraad doet aan de gemeente mededeling van de binnenkomst van nieuwe leden en gastleden.

C10 vertrek uit de gemeente

- C10.1 Kerkleden die verhuizen, ontvangen op hun verzoek *en na mededeling aan de gemeente* een attestatie voor de kerkenraad in de plaats waarheen zij vertrekken, met gelijktijdige kennisgeving aan die kerkenraad.
- C10.2 *Wanneer iemand niet langer tot de gemeente wil behoren, spant de kerkenraad zich in hem voor de gemeente te behouden. Blijft dit zonder resultaat, dan berust de kerkenraad daarin en doet hij daarvan mededeling aan de gemeente.*
- C10.3 *vervallen*
- C10.4 *Wanneer iemand zonder kennisgeving* naar elders verhuist en nalatig blijft in het aanvragen van een attestatie, is de kerkenraad bevoegd *met instemming van de gemeente* het lidmaatschap van de kerk voor beëindigd te verklaren.
- C10.5 *vervallen*

C11 huwelijk

- C11.1 De kerkenraad ziet er op toe dat *leden* van de gemeente die zich als man en vrouw aan elkaar willen verbinden, daarvoor een *burgerlijk* huwelijk aangaan *en dat kerkelijk laten bevestigen.*
- C11.2 *vervallen*
- C11.3 De kerkelijke huwelijksbevestiging vindt *na instemming van de gemeente* plaats in een kerkdienst op zondag of in een bijzondere kerkdienst op een andere dag.

- C11.4 Wanneer een belijdend lid van de gemeente met een dooplid of met **een lid van** een andere kerkgemeenschap in het huwelijk treedt, kan **deze** verbintenis kerkelijk worden bevestigd, mits **er** voldoende waarborgen **zijn** voor een christelijk huwelijk en gezinsleven.
- C11.5 In geval van echtscheiding **is** de kerkenraad bevoegd tot een eigen oordeel over de kerkelijke consequenties daarvan met inachtneming van de generale regelingen.

C12 opvoeding en onderwijs

- C12.1 **Ouders verplichten zich bij de doop hun kinderen te onderwijzen in de leer van de Schriften en hen op te voeden tot een leven met God.**
- C12.2 **De ambtsdragers sporen de ouders aan** om voor hun kinderen zoveel mogelijk gebruik te maken van onderwijs dat overeenkomt met de leer van **de kerk**.
- C12.3 De kerk **onderhoudt contacten** met scholen die door de jeugd van de kerk worden bezocht, met name die met een gereformeerde of christelijke identiteit.

C13 geloofsleven en toerusting

- C13.1 **De gemeenteleden geven inhoud aan hun geloofsleven door dagelijkse omgang met God in Bijbellezing en gebed en ook door lied en gesprek.**
- C13.2 **De ambtsdragers rusten de gemeente toe in prediking, catechese, pastoraat en diaconaat. Zij geven ook aandacht aan denkwijzen en invloeden die met de zuivere leer in strijd zijn of die schade doen aan een heilig leven.**
- C13.3 **vervallen.**

C14 onderlinge gemeenschap, pastoraat en diaconaat

- C14.1 De gemeenteleden zien als leden van het lichaam van Christus in liefde en betrokkenheid naar elkaar om en **dienen** elkaars heil en welzijn in woord en daad.
- C14.2 **vervallen.**
- C14.5 De ambtsdragers en gemeenteleden dragen ieder voor hun deel bij aan de pastorale en diaconale zorg in de gemeente.**
- C14.3 De kerkenraad treft voorzieningen voor bijzondere situaties, zoals die van varenden, militairen, asielzoekers, mensen met een bijzondere **beperving** en leden die voor **enige** tijd in het buitenland verblijven.
- C14.4 De kerk is met Woord en gebed rond het sterven van een gemeentelid aanwezig.**

C15 de missionaire roeping

- C15.1 **vervallen**
- C15.2 **De kerken zoeken in woord en daad met het evangelie van Christus allen die God niet kennen of van hem vervreemd zijn.**
- C15.3 De evangelieverkondiging is er op gericht de **medemens** te brengen tot een leven **met God in de gemeenschap** van de kerk.
- C15.4 **vervallen**
- C15.5 **vervallen**
- C15.6 Waar kerken de gelegenheid krijgen om elders in de wereld mee te werken aan de verkondiging van het evangelie, gebeurt dat zo veel mogelijk in samenwerking met in de regio reeds aanwezige kerken. De inrichting van het werk en de positie van de werkers worden voor de Nederlandse zijde daarvan geregeld in de generale regelingen.

D. de kerkelijke tucht

D1 karakter en reikwijdte

- D1.1 In de kerken is aan de verkondiging van het Woord van God en de bediening van de sacramenten de kerkelijke tucht verbonden.
- D1.2 Zij is gericht op de eer van God, het behoud van de zondaar en de heiligheid van de gemeente.
- D1.3 De tuchtoefening draagt als kerkelijke discipline een geestelijk karakter.
- D1.4 De kerkelijke tucht gaat over ergerlijke zonden in leer en leven van ieder die tot de gemeente behoort.

D2 onderling vermaan

- D2.1 De leden van de gemeente zijn van Godswege verplicht elkaar te steunen in de strijd tegen de zonde. Zij vermanen elkaar liefdevol naar de regel die Christus in Matteüs 18 heeft gegeven.
- D2.2 Wanneer het onderling vermaan tot bekering en verzoening leidt, wordt geen mededeling aan de kerkenraad gedaan.
- D2.3 Leidt het vermaan niet tot bekering, dan wordt de kerkenraad ingelicht.

D3 middelen van kerkelijke tucht

- D3.1 De kerkenraad gebruikt als middelen van kerkelijke tucht:
1. het ambtelijk vermaan;
 2. de ontzegging van de toegang tot het avondmaal;
 3. de inschakeling van voorbede en vermaan door de gemeente.
- D3.2 Als laatste **middel** kan de kerkenraad overgaan tot buitensluiting uit de gemeente.

D4 wijze van optreden

- D4.1 Voor maatregelen van tucht zijn zorgvuldig onderzoek en oordeelsvorming vereist. De betrokkene heeft daarbij de gelegenheid zich te verantwoorden.
- D4.2 De kerkenraad is verantwoordelijk voor zorgvuldige communicatie in het proces van tuchtoefening.

D5 ambtelijk vermaan

- D5.1 *De kerkenraad gaat over tot ambtelijk vermaan wanneer er sprake is van een zonde van ernstige aard waarvan iemand zich niet bekeert.*
- D5.2 In het vermaan confronteren de ambtsdragers de zondaar met het Woord van God en trachten zij hem in regelmatig bezoek en gesprek liefdevol tot berouw en bekering te brengen.
- D5.3 Wanneer de zondaar tot bekering komt en er voldoende tekenen van berouw zijn, aanvaardt de kerkenraad zijn schuldbelijdenis *en vindt de verzoening met God en de naaste plaats.* De kerkenraad beoordeelt of *daarvan* aan de gemeente mededeling moet worden gedaan.

D6 ontzegging en afhouding van het avondmaal

- D6.1 Wanneer iemand het vermaan van de ambtsdragers verwerpt of zich schuldig maakt aan een ernstige zonde die de gemeente dreigt te besmetten, ontzegt de kerkenraad hem de toegang tot het avondmaal van de *Heer* zolang er geen bekering volgt.
- D6.2 *Gedurende de ontzegging van het avondmaal heeft de betrokkene niet* het recht om een kind te laten dopen, huwelijksbevestiging te ontvangen en aan de verkiezing van ambtsdragers deel te nemen.

- D6.3 *In een ernstige situatie waarover een goed oordeel nog niet mogelijk is, kan de kerkenraad iemand van het avondmaal afhouden ter wille van de heiligheid van de gemeente.*

D7 vermaan en tucht over doopleden

- D7.1 Wanneer iemand als kind is gedoopt, maar als volwassene niet komt tot openbare belijdenis van geloof, blijven de gemeenteleden en de ambtsdragers hem daartoe vermanen en stimuleren.
- D7.2 Wanneer een volwassen dooplid zich in woord en daad afkerig toont van de dienst van God, roepen de ambtsdragers hem op tot bekering.
- D7.3 Wanneer er sprake is van berouw en bekering, vindt de verzoening plaats in de weg van openbare geloofsbelijdenis.

D8 voorbede en vermaan door de gemeente

- D8.1 Wanneer een belijdend lid of dooplid ondanks het vermaan hardnekkig in zijn *ernstige* zonde blijft volharden, gaat de kerkenraad over tot publieke tuchtoefening door bekendmaking aan de gemeente. Daarvoor is de instemming van de classis vereist.
- D8.2 Bij deze mededeling worden de zondaar en zijn verharding aan de gemeente bekend gemaakt met de oproep om voor hem te bidden en hem aan te sporen tot bekering. *De kerkenraad kan deze oproep herhalen.*
- D8.3 *vervallen*
- D8.4 Wanneer de zondaar tot bekering komt, deelt de kerkenraad de verzoening in *een kerkdienst aan de gemeente* mee.

D9 buitensluiting

- D9.1 Wanneer een zondaar *goddeloos en onbekeerlijk blijft*, gaat de kerkenraad over tot buitensluiting uit de gemeente.
- D9.2 Voor de buitensluiting zijn de goedkeuring van de classis en de instemming van de gemeente vereist.
- D9.3 *Voor de buitensluiting* worden de door de synode vastgestelde formuleringen gebruikt.

D10 terugkeer

- D10.1 Wanneer iemand die als belijdend lid of als dooplid is buitengesloten, met berouw tot God en tot de gemeente terugkeert, zal hij in de weg van openbare schuldbelijdenis weer in de gemeenschap van de kerk worden opgenomen. Hiervoor is de instemming van de gemeente vereist.
- D10.2 Bij de schuldbelijdenis en de verzoening met de gemeente *worden de vastgestelde formulieren* gebruikt.

D12 onttrekking metterdaad

- D12.1 Wanneer iemand lange tijd elk contact met de *ambtsdragers* onmogelijk maakt, verklaart de kerkenraad zijn lidmaatschap van de gemeente voor beëindigd, na goedkeuring van de classis en met instemming van de gemeente.
- D12.2 Wanneer blijkt dat iemand zich metterdaad maar zonder kennisgeving *als bedoeld in art. C10.2* heeft aangesloten bij een andere kerkelijke gemeenschap, spreken de ambtsdragers hem daar op aan. Wanneer hij volhardt in zijn ontrouw aan de gemeente, verklaart de kerkenraad na goedkeuring van de classis zijn lidmaatschap van de gemeente voor beëindigd.

D11 afwijkende opvattingen

- D11.1 Wanneer een lid van de gemeente op een bepaald punt afwijkt van de gezonde bijbelse leer, kan hij met zijn **overtuiging** worden verdragen onder de volgende voorwaarden:
- a. hij is bereid om zich te verantwoorden tegenover de Heilige Schrift en zich daaruit te laten onderwijzen;
 - b. hij voert geen actieve propaganda voor zijn opvattingen;
 - c. hij stelt geen daden die ingaan tegen de aanwijzingen van de kerkenraad.

E. kerkelijk samenleven

E1 kerkelijke relaties

- E1.1 De kerken geven gehoor aan de roeping tot kerkelijke gemeenschap met alle heiligen in de eenheid van het ware geloof.
- E1.2 De kerken onderhouden het verband van de Gereformeerde Kerken in Nederland en leven daarin samen op basis van overeenstemming in leer, eredienst en kerkregering.
- E1.3 *In contacten en relaties met andere christelijke kerken in en buiten Nederland geven de kerken gestalte aan het oecumenisch karakter van de kerk.*
- E1.4 *vervallen*

E2 kerkelijke vergaderingen

vervallen

E3 meerdere vergaderingen

- E3.1 De kerken komen regelmatig in meerdere vergaderingen bijeen, regionaal in classes en landelijk in de synode.
- E2.2 Deze vergaderingen behandelen alleen kerkelijke zaken en doen dat op kerkelijke wijze.*
- E2.3 De vergaderingen stellen een regeling vast voor de uitoefening van hun werkzaamheden en de vervulling van hun taken.*
- E3.2 De ambtsdragers die naar een meerdere vergadering worden afgevaardigd, hebben opdracht en bevoegdheid om in de zaken die wettig ter tafel komen te handelen en te besluiten in gebondenheid aan de Heilige Schrift, de belijdenis van de kerk en de kerkorde.
- E3.3 *vervallen*
- E3.4 Na behandeling van hun agenda worden *de vergaderingen* gesloten en eindigt het mandaat van de afgevaardigden.
- E3.5 De *vergaderingen* kunnen zich in hun arbeid laten bijstaan door deputaten, die *met uitvoerende taken worden belast en nieuwe besluitvorming voorbereiden.*
- E3.6 Elk deputaatschap ontvangt een instructie waarin zijn taken en bevoegdheden worden geregeld.

E4 classis

- E4.1 Ten minste *vijf* in eenzelfde regio gelegen kerken vormen een classis.
- E4.2 De *classiskerken komen* ten minste vier keer per jaar in vergadering bijeen.
- E4.3 Uit elke kerk worden een predikant en een ouderling afgevaardigd. Waar een predikant ontbreekt, neemt een ouderling zijn plaats in.
- E4.4 Predikanten die niet zijn afgevaardigd wonen de vergadering bij en hebben adviserende stem.
- E4.5 In de classis ontmoeten de kerken elkaar voor onderlinge *steun en advies* en zien zij op elkaar toe.
- E4.6 *De classis is verder bevoegd om te handelen over alle zaken waarvan de kerken eerder afgesproken hebben ze gezamenlijk te behartigen.*

E5 naburige kerk

- E5.1 De classis wijst voor elke kerk in de classis een andere classiskerk aan als naburige kerk. De kerkenraad van de naburige kerk is belast met de taken die hem bij of krachtens de kerkorde worden opgedragen.
- E5.2 *vervallen*
- E5.3 *vervallen*

E5.4 **vervallen**

E6 kerkvisitatie

- E6.1 Jaarlijks vindt namens de classis **in elke kerk** de kerkvisitatie plaats.
- E6.2 De visitatie is gericht op het adviseren, vermanen en aansporen van de ambtsdragers met het oog op de vrede en de opbouw van de gemeente.
- E6.3 Voor de visitatie stelt de classis **een college van visitatoren** aan, **waarvan de** taken en de werkwijze worden **vastgelegd in een regeling**.
- E6.4 Desgevraagd bieden visitatoren hulp bij moeiten of conflicten in een gemeente.

E7 synode

- E7.1 De kerken komen eens in de twee jaar samen in een generale synode.
- E7.2 In buitengewone omstandigheden kan de synode vervroegd worden samengeroepen door het moderamen van de laatstgehouden synode.
- E7.3 Elke classis vaardigt een predikant en een ouderling naar de synode af.
- E7.4 In de synode komen alle kerken bijeen ter regeling van de zaken:
- a. **die de kerkorde daarvoor aanwijst; of**
 - b. **die in de classes niet konden worden afgehandeld; of**
 - c. **waarvan door de kerken eerder is afgesproken om ze gezamenlijk te behartigen.**

E8 bijzondere kerkelijke organisaties en kerkelijke instellingen

- E8.1 De kerken kunnen voor speciale doeleinden, zoals voor missionair werk of kerkelijke beheerszaken, samenwerken in bijzondere kerkelijke organisaties.
- E8.2 Een meerdere vergadering kan voor de uitvoering van haar taken of voor het werk in de kerken een kerkelijke instelling in het leven roepen.
- E8.3 Zowel voor een bijzondere kerkelijke organisatie als voor een kerkelijke instelling wordt een rechtsvorm gekozen binnen de mogelijkheden die art. 2:2 van het Burgerlijk Wetboek daarvoor biedt. **Hun bestuur en beheer wordt geregeld bij statuut.**
- E8.4 **vervallen**
- E8.5 De bijzondere kerkelijke organisaties en de kerkelijke instellingen houden zich aan de kerkorde en de regelingen en besluiten van de meerdere vergaderingen.

E9 andere kerken in Nederland

- E9.1 De kerken werken landelijk in **relaties met andere kerkgemeenschappen** aan kerkelijke eenheid die in Gods Woord **en de gereformeerde belijdenis** is verankerd.
- E9.2 De kerkenraden dragen bij contact en samenwerking met andere kerken zorg voor goede communicatie met de gemeente en met de classis. Bij gewichtige beslissingen is de instemming van beide nodig, een en ander volgens de generale regeling.
- E9.3 In contacten met kerken en groepen waarmee **nog** geen overeenstemming in geloven en belijden bestaat, **komen de kerken op voor de gezonde bijbelse leer.**
- E9.4 De kerken **tonen betrokkenheid bij gemeenschappen** van christenen die zich van buiten Nederland hier hebben gevestigd.

E10 kerken buiten Nederland

- E10.1 De kerken onderhouden naar vermogen oecumenische betrekkingen met kerken van gereformeerde belijdenis in het buitenland, **gericht op wederzijdse ontmoeting, bemoediging en hulp.** Zij respecteren daarbij de eigen historie en context van elke kerk.

- E10.2 Met kerken waarmee *bijzondere* banden bestaan kan door de synode een *zusterkerkrelatie* worden aangegaan, die wederzijdse *aanvaarding* van elkaars leden en predikanten inhoudt.
- E10.3 De kerken kunnen participeren in internationale kerkelijke verbanden, organisaties en instellingen. (...)

F. besluitvorming en rechtsmiddelen

F1 besluitvorming

- F1.1 De kerkelijke vergaderingen nemen hun besluiten na goede voorbereiding en met verwerking van vroegere besluitvorming.
- F1.3 Besluiten worden bij meerderheid van stemmen genomen.
- F1.2 *Een afgehandelde zaak behoort niet opnieuw aan de orde te worden gesteld, tenzij er sprake is van gewijzigde omstandigheden of inzichten.*
- F1.4 *De kerkelijke vergaderingen voorzien in zorgvuldige vastlegging, communicatie en archivering van hun besluiten.*

F2 rechtskracht, inwerkingtreding en uitvoering

- F2.1 *Een besluit van een kerkelijke vergadering heeft bindende rechtskracht.*
- F2.2 *Een besluit treedt direct in werking, tenzij het besluit zelf een andere termijn vermeldt.*
- F2.3 *De kerkenraden dragen zorg voor de uitvoering van de besluiten van de classis en de synode.*
- F2.4. *Niemand kan gedwongen worden tot uitvoering van een besluit dat hem persoonlijk in christelijke gewetensnood brengt.*

F3 vervallen

F4 recht van bezwaar

- F4.1 *Tegen een besluit van de kerkenraad dat aantoonbaar:*
- a. *in strijd is met het Woord van God of de kerkorde; of*
 - b. *de opbouw van de gemeente schaadt; of*
 - c. *iemand persoonlijk onrecht aandoet, waarin hij niet kan berusten;*
- kan schriftelijk bij de kerkenraad bezwaar worden gemaakt.*
- F4.2 *vervallen*
- F4.3 Het instellen van bezwaar heeft geen opschortende werking.
- F4.4 *Op een verzoek tot opschorting beslist de kerkenraad zo spoedig mogelijk. Tegen dit besluit is beroep mogelijk volgens art. F7.*
- F4.5 De kerkenraad heroverweegt zijn eerder besluit en neemt een beslissing op het bezwaar.
- F4.6 In zaken waarin de classis in eerste aanleg beslist, geldt het recht van bezwaar *overeenkomstig art. F4.1 tot F4.5 op dezelfde wijze.*

F5 kerkelijke rechtspraak

- F5.1 De kerkelijke rechtspraak is een bijzondere taak van de meerdere kerkelijke vergaderingen in onderscheiding van hun reguliere besluitvorming.
- F5.2 In een kerkelijk geschil dient de kerkelijke rechtsgang te worden gevolgd zoals in de volgende artikelen omschreven.

F6 vrede door recht

- F6.1 De kerkelijke rechtsgang is gericht op herstel van vrede door recht.
- F6.2 Zij kenmerkt zich door Schriftuurlijke wijsheid en voldoet aan de eisen van eerlijke rechtspraak. Daartoe worden in het bijzonder gewaarborgd:
- a. het doen van zorgvuldig onderzoek;
 - b. het toepassen van hoor en wederhoor;
 - c. *het recht om zich te laten bijstaan door een adviseur of raadsman;*

- d. *de mogelijkheid van het horen van getuigen, indien noodzakelijk voor de beoordeling van het geschil;*
 - e. het zo nodig raadplegen van deskundigen;
 - f. *gelijke toegang tot* relevante stukken *voor beide partijen;*
 - g. een gemotiveerde schriftelijke uitspraak;
 - h. *het treffen van een voorziening in spoedeisende situaties.*
- F6.3 De synode stelt een generale regeling vast voor de kerkelijke rechtspraak. Deze is van toepassing op de procedures volgens art. F7 tot F11.

F7 recht van beroep

- F7.1 *Tegen een beslissing op bezwaar van de kerkenraad staat beroep open op de classis op de gronden als vermeld in art. F4.1 voor het gemeentelid dat bezwaar heeft ingesteld en voor degene die persoonlijk belanghebbende is bij de beslissing.*
- F7.2 *vervallen*
- F7.3 De uitspraak van de classis is bindend voor partijen, *behoudens hoger beroep.*
- F7.4 *Tegen een beslissing op bezwaar van de classis als bedoeld in art. F4.6 staat beroep open op de synode.* Art. F8.3 is van overeenkomstige toepassing.

F8 recht van *hoger beroep*

- F8.1 Indien de betrokkene of de kerkenraad niet kan berusten in de uitspraak *in beroep* van de classis, staat *hoger beroep* open op de synode *op de gronden als vermeld in art. F4.1.*
- F8.2 *vervallen.*
- F8.3 De uitspraak van de synode is bindend voor partijen, *behoudens herziening.*

F9 recht van herziening

- F9.1 Herziening van een *uitspraak in hoger beroep* van de synode is slechts mogelijk:
 - a. op verzoek van een partij in het geschil dat bij *de uitspraak* is beslist; *en*
 - b. indien sprake is van nieuwe feiten of omstandigheden, die dateren van vóór *de uitspraak* en die, waren zij bij de synode bekend geweest, tot een andere uitspraak zouden hebben kunnen leiden.
- F9.2 De *herzieningsuitspraak* is bindend voor partijen.

F10 rechtspraak in predikantszaken

- F10.1 Bij een besluit van de kerkenraad op basis van art. B13 tot B22 staat, in afwijking van art. F7, voor de predikant beroep open bij de commissie van beroep in predikantszaken, met dien verstaande dat:
 - a. beroep inzake de gronden van een besluit tot schorsing wordt ingesteld bij de classis;
 - b. geen beroep mogelijk is tegen de verlenging van een schorsing;
 - c. beroep inzake de gronden van een besluit tot afzetting wordt ingesteld bij de synode.
- F10.2 Van een uitspraak van de commissie of van de classis staat voor de predikant en de kerkenraad *hoger beroep* open op de synode. *Art. F8.3 is van overeenkomstige toepassing.*
- F10.3 *vervallen*
- F10.4 De synode stelt een generale regeling vast voor de rechtspraak in predikantszaken.*

F11 klachtrecht bij seksueel misbruik

- F11.1 Ter zake van seksueel misbruik door een kerkelijke functionaris in een kerkelijke relatie staat een klachtrecht open op de klachtencommissie seksueel misbruik in kerkelijke relaties volgens de generale regeling.

F11.2 De synode stelt een generale regeling vast voor het klachtrecht bij seksueel misbruik.

F12 recht van revisie

- F12.1 Revisie kan worden verzocht van besluiten van de synode, voor zover het niet betreft uitspraken *in hoger beroep*.
- F12.2 Kerkenraad en classis kunnen revisie verzoeken met betrekking tot elk besluit van de synode.
- F12.3 Kerkleden kunnen alleen revisie verzoeken van besluiten van de synode waardoor zij rechtstreeks in hun eigen belang zijn getroffen.
- F12.4 Een revisieverzoek wordt ingediend en door de synode behandeld volgens de vastgestelde generale regeling.

G. materiële aangelegenheden

G1 financiële bijdragen *en onderlinge steun*

G1.1 De kerkleden dragen naar vermogen bij aan de financiële instandhouding van de kerken.

G1.2 De kerken ondersteunen elkaar zo nodig in financiële zin.

G2 bestuur en beheer

G2.1 De kerken, de classes en de synode zorgen voor een deugdelijk bestuur en beheer in alle materiële aangelegenheden.

G2.2 De regelingen van de kerk, de classis en de synode voorzien in voorschriften omtrent de financiële administratie, *de jaarrekening, het jaarverslag, de jaarlijkse begroting en de periodieke financiële controle.*

G3 rechtspersoonlijkheid

G3.1 Ingevolge de Nederlandse wetgeving komt rechtspersoonlijkheid toe aan:

- a. de plaatselijke kerk;
- b. de classis als regionaal verband van kerken;
- c. de gezamenlijke Gereformeerde Kerken in Nederland.

G3.2 Bijzondere kerkelijke organisaties en kerkelijke instellingen, als bedoeld in art. E8.3, bezitten eveneens rechtspersoonlijkheid naar statelijk recht.

G4 vertegenwoordiging

G4.1 In het statelijk rechtsverkeer wordt een kerk in en buiten rechte vertegenwoordigd door twee of meer personen die daartoe bij schriftelijk besluit van de kerkenraad met diakenen zijn aangewezen en gevolmachtigd.

G4.2 In het statelijk rechtsverkeer wordt de classis respectievelijk synode in en buiten rechte vertegenwoordigd door twee of meer van haar deputaten die daartoe bij hun instructie dan wel bij nader schriftelijk besluit van de classis respectievelijk synode zijn aangewezen en gevolmachtigd.

G4.3 De vertegenwoordiging in het statelijk rechtsverkeer in en buiten rechte van bijzondere kerkelijke organisaties en kerkelijke instellingen, als bedoeld in art. E8.3, wordt geregeld in hun statuut.

H. slotbepaling

H1 vaststelling en wijziging kerkorde

- H1.1 Deze kerkorde is in eerste lezing vastgesteld door de synode van Harderwijk 2011 en in tweede lezing door de synode ..
- H1.2 Wijziging van deze kerkorde kan alleen plaats vinden door de synode met inachtneming van de generale regeling.

MEMORIE VAN TOELICHTING 2

bij

WERKORDE 2

Nader ontwerp kerkorde

voor de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in Nederland

in opdracht van de generale synode Zwolle-Zuid 2008

opgesteld door deputaten herziening kerkorde

dr. S. Griffioen

ds. K. Harmannij

mr. P.T. Pel

dr. M. te Velde

mei 2011

MEMORIE VAN TOELICHTING 2

WERKORDE 2 – inleiding

A. reacties en verwerking

1. Werkorde 1 verscheen eind december 2009 en is in januari 2010 beschikbaar gekomen voor de kerken. Deputaten hebben een drietal voorlichtingsavonden gehouden in Assen-Marsdijk, Zwolle-Zuid en Capelle a/d IJssel. Er is door veel kerkenraden, deputaatschappen en individuele kerkleden op Werkorde 1 gereageerd. Ook hebben deputaten een studieconferentie in Kampen belegd en daar van diverse deskundigen, zowel theologen als juristen, commentaar gekregen. Deputaten zeggen alle meedenkers hartelijk dank voor hun inbreng.
2. Waar heeft die inbreng toe geleid? Deputaten hebben de afgelopen maanden, versterkt door br. L.H. Olde te Driebergen voor secretariële ondersteuning, intensief overleg gevoerd over de ingekomen reacties. Wij zijn de hele Werkorde weer doorgekropen en hebben overal opnieuw afwegingen gemaakt. Het resultaat daarvan ziet u nu voor u op het scherm of hebt u in handen: Werkorde 2. Het is in goed Engels een volledige ‘update’ van Werkorde 1.

B. generale synode Harderwijk

3. Intussen is het synodetijd. De GS Harderwijk heeft ook kennis gekomen van Werkorde 1 en heeft naar aanleiding daarvan inmiddels op 16 april 2011 in eerste ronde een aantal besluiten genomen. Die besluiten luiden als volgt (de gronden laten we korthedshalve achterwege):

“Besluit 1:

uit te spreken dat deputaten herziening kerkorde de synode terecht een volledig herziene kerkorde hebben voorgelegd;

Besluit 2:

uit te spreken dat deputaten zich materieel aan hun opdracht hebben gehouden door de synode te dienen met een ontwerp herziene kerkorde;

Besluit 3:

deputaten op te dragen versie 2 van de WO (1 mei 2011) naar de kerken te sturen en zo gelegenheid te geven te reageren op dit tweede concept;

Besluit 4:

deputaten op te dragen het naar de kerken te versturen concept vergezeld te doen gaan van een brief (leeswijzer) met een inventarisatie van alle inhoudelijke wijzigingen (veranderpunten) t.o.v. de huidige KO, en daarin tevens aan te geven het verschil in gewicht en de consequenties van de voorgestelde wijzigingen, en inzicht te verschaffen in de achtergrond van met name belangrijke wijzigingen.

Besluit 5:

voor de vaststelling van de eerste lezing van de nieuwe kerkorde zal onderstaand tijdpad worden aangehouden:

01-05-2011	tweede concept KO gereed/toezending aan GS Harderwijk
01-06-2011	toezending leeswijzer aan GS Harderwijk
juni 2011	kennismening door GS van versie II en de leeswijzer
16-06-2011	toezending aan de kerken
tot 15-12-2011	inzending definitieve reacties kerkenraden aan deputaten KO
01-04- 2012	definitief concept KO aan GS
eind mei 2012	bespreking definitief concept door de GS en vaststelling eerste lezing van de nieuwe KO
begin juni 2012	toezending eerste lezing naar de kerken

4. Op basis hiervan wordt ook Werkorde 2 aangeboden aan de kerken voor commentaar. De reactietermijn loopt tot uiterlijk 15 december 2011. Deputaten zien uw reacties graag eerder tegemoet met het oog op een goede verwerking. Deputaten zullen – onder jacobitisch voorbehoud – 1 april 2012 komen tot hun eindproduct in de vorm van Werkorde 3. Werkorde 3 wordt dan door de GS Harderwijk besproken en volgens bedoeling in eerste lezing vastgesteld.

C. beschikbare stukken

5. Deputaten stellen nu de volgende stukken beschikbaar:
- i. deze volledige versie van Werkorde 2;
 - ii. de enkele tekst van Werkorde 2;
 - iii. een leeswijzer.
6. **(ad i)** Deze complete versie van Werkorde 2 is opgebouwd uit de volgende onderdelen:
- a. de doorlopende tekst van de kerkorde *sec* volgens de stand van Werkorde 2;
 - b. de doorlopende tekst van de kerkorde *met wijzigingen* volgens de stand van Werkorde 2, waarbij in kleur (geel) èn gearceerd (voor het geval u de tekst in zwart/wit hebt) alle wijzigingen zijn aangegeven ten opzichte van Werkorde 1;
 - c. de artikelsgewijze memorie van toelichting 2, waarbij u telkens per artikel aantreft:
 - in rood en tussen vierkante haken de tekst van Werkorde 1;
 - daarna in blauw de nieuwe tekst van Werkorde 2 met geel èn gearceerd de wijzigingen ten opzichte van Werkorde 1;
 - daarna de toelichting van deputaten bij Werkorde 2;
 - d. de transponeringstabel.
7. **(ad ii)** Deputaten stellen ook de losse tekst van Werkorde 2 beschikbaar, zodat de lezer daarmee een goed beeld voor ogen heeft hoe de kerkorde er nu per saldo uitziet volgens de stand van Werkorde 2. Diegene die de complete versie te veel van het goede vindt, beschikt op deze manier over de enkele Werkorde 2-tekst.
8. **(ad iii)** Op verzoek van de GS Harderwijk (zie hierboven besluit 4) is er tevens een leeswijzer beschikbaar, waarin kernachtig de belangrijkste veranderepunten ten opzichte van de KO1978 zijn aangegeven.
9. Deputaten merken op dat zij de volledige verantwoordelijkheid dragen voor de inhoud van alle stukken.

D. ruimte voor nieuwe reacties

10. Nu de kerken voor de tweede keer in de gelegenheid worden gesteld om te reageren, is het van belang enkele aanwijzingen te geven met het oog op die reacties. We beogen daarmee dat de tweede ronde een toegevoegde betekenis krijgt en niet slechts een herhaling van zetten oplevert. Dat zou jammer zijn en het proces niet verder helpen. Daarom doen we enkele aanbevelingen:
- a. neemt u de tekst van Werkorde 2 als uitgangspunt en reageer daarop. De tekst biedt de essentie waarom het gaat, de toelichting is ter adstructie;
 - b. beoordeel de Werkorde niet alleen op detailniveau, maar ook op indeling en structuur en consistentie;
 - c. vraag u af of u iets mist wat volgens u wel regeling behoeft;
 - d. houd voor ogen dat de kerkorde een 'statuut' is dat niet alleen intern (in de kerken), maar ook extern (in de staat, bijvoorbeeld door een rechter) moet kunnen worden gehanteerd;
 - e. kijk niet alleen naar wat er in de huidige KO1978 en achterliggende DKO staat, maar probeer u ook te realiseren wat er anno 2014 en volgende jaren in een gereformeerde kerkorde moet staan;
 - f. beargumenteer uw opmerkingen aan deputaten zo goed mogelijk in confrontatie met de tekst en toelichting (Memories van toelichting 2 en 1).
11. Wij hopen dat deze aanwijzingen mogen bijdragen aan een goede reflectie en zien met belangstelling uw reacties tegemoet. Reacties op de stukken dienen aan deputaten te worden gericht, bij voorkeur per email: kerkorde@gkv.nl.

E. opbouw en nummering

12. De Werkorde is werk in uitvoering. Dat geldt voor de naam 'Werkorde' en dat geldt ook voor de nummering van de artikelen. De *plaats* van de artikelen is uiteraard niet willekeurig. De hoofdstukindeling berust op een eerdere afweging van diverse factoren. Deze is in Werkorde 2 niet gewijzigd. Binnen de hoofdstukken wordt zoveel mogelijk een logische volgorde van de artikelen aangehouden. De *aanduiding* van de artikelen in letters+cijfers is vooralsnog een werknummering. Deputaten hebben nog geen advies aan de GS uitgebracht over de definitieve wijze van nummering.
13. Wat dat laatste betreft, zijn er een aantal systemen van nummering denkbaar:
- a. doorlopende nummering in alleen cijfers;
 - b. doorlopende nummering in cijfers, gecombineerd met de letter van het hoofdstuk;
 - c. doorlopende nummering telkens per hoofdstuk, gecombineerd met de letter van het hoofdstuk.

De KO1978 volgt systeem a. Werkorde 1 en Werkorde 2 volgen tot nu toe systeem c. Te overwegen valt uiteindelijk te kiezen voor systeem b, omdat dat twee positieve elementen in zich verenigt: enerzijds een doorlopende cijfernummering voor de hele kerkorde (elk artikelnummer komt één keer voor), anderzijds een letteraanduiding (zodat direct duidelijk is in welk hoofdstuk de bepaling staat).

Deputaten zijn benieuwd hoe de tijdelijke werknummering bevalt en of u voorkeur heeft voor een bepaalde definitieve wijze van nummering.

14. In Werkorde 2 zijn enkele *artikelen* vervallen. Die nummers ontbreken daardoor. Er zijn ook enkele nieuwe artikelen toegevoegd. Die hebben binnen het betreffende hoofdstuk een hoger nummer gekregen. En er is een enkel artikel verplaatst. Dat heeft ook na verplaatsing hetzelfde artikelnummer. Op deze manier wordt tijdens het Werkorde-proces niet 'geschoven' met

artikelnummers, maar behoudt elk artikel tijdens de ontstaansgeschiedenis steeds hetzelfde artikelnummer. Dat is makkelijk voor nu en voor later.

Hetzelfde geldt voor mutaties met betrekking tot de *leden* binnen de artikelen: er zijn leden vervallen, er zijn leden met een hoger lidnummer bij gekomen en er zijn leden verplaatst met behoud van het lidnummer.

Twee voorbeelden:

1^e artikel B23 is verplaatst en staat nu tussen B17 en B18. Het behoudt daar in Werkorde 2 de werknummering B23.

2^e in artikel C14 is lid 2 (C14.2) vervallen. Er is een nieuw lid toegevoegd dat een plaats krijgt tussen lid 1 en lid 3. Dit heeft als werkaanduiding lid 5 (C14.5).

Uiteindelijk worden uiteraard zowel de artikelen als de leden binnen elk artikel doorgenummerd. Zie hierboven punt 13.

F. Werkorde 2 in verhouding tot Werkorde 1

15. We hebben Werkorde 2 gekenschetst als een ‘update’ van Werkorde 1. We kunnen dat nader rubriceren in een aantal bewegingen:

a. de toevoeging van nieuwe artikelen:

A5 kerk en overheid
B32 kleine gemeenten
B33 splitsing en samenvoeging van kerken

b. het vervallen van een aantal artikelen:

B11, B12, B15, E2, F3

c. het vervallen van vele leden binnen de artikelen:

Het vervallen van artikelen of van leden binnen de artikelen heeft verschillende redenen. In een aantal gevallen is er sprake van verschuivingen binnen de Werkorde; in een behoorlijk aantal gevallen is er sprake van beoogde verschuivingen naar de generale regelingen (GR).

d. talloze redactionele wijzingen binnen de artikelen:

Hiervoor moeten we vanwege de omvang verwijzen naar de teksten zelf en de Memorie van toelichting 2.

16. Werkorde 2 is in alle opzichten aan te merken als een doorontwikkeling van Werkorde 1. De structuur en hoofdstukindeling is geheel dezelfde gebleven.

Er zijn nieuwe artikelen voor ‘kerk en overheid’ (A5) en voor ‘splitsing en samenvoeging van kerken’ (B33). De bepalingen over ‘kleine gemeenten’ zijn samengebracht in één nieuw artikel (B32). De leeftijd voor het emeritaat is voorshands gesteld op 66 jaar, gezien het zeer recente besluit van de regering om de AOW-leeftijd naar 66 jaar te verhogen in 2020 (B22.1)

Er is verder bewust gestreefd naar verkorting. Met name in hoofdstuk B zijn veel artikelen gecomprimeerd door verwijzing naar de (toekomstige) generale regeling voor predikantszaken of andere generale regelingen. Ook in hoofdstuk C is gestreefd naar inkrimping. Volgens de woordenteller (in Word) omvat de tekst van Werkorde 2 sec 6816 woorden tegen een omvang van Werkorde 1 van 7712 woorden, een vermindering van ca 12% ondanks de toevoeging van enkele nieuwe artikelen.

Alle artikelen uit Werkorde 1 zijn stuk voor stuk tegen het licht gehouden. Naar aanleiding van de ingekomen reacties zijn zowel de inhoud als redactie heroverwogen. Dit heeft op veel punten geleid tot aangepaste formuleringen.

17. Deputaten noemen – hoofdstuksgewijs – een aantal aspecten die hierbij expliciet aan de orde zijn gekomen:

hoofdstuk A

- de naleving van de kerkorde (A3)
- de terminologie gemeente, kerk, kerken, kerkgemeenschap (A2)
- de verhouding kerk en overheid (A5)

hoofdstuk B

- de ambten (B1)
- de verhouding Bijbel – belijdenis (B2, B10.2)
- de onderscheiden taken van ouderlingen en diakenen (B5, B6, B28)
- frequentie van het pastoraal huisbezoek (B5.2)
- financiële steun voor theologische studenten (B10.4)
- uitoefening van het predikantschap in deeltijd (B13.2)
- de verbintenis van een predikant bij combinatie van twee kerken (B14.1)
- invoering van een generale regeling voor predikantszaken i.p.v. een generale rechtspositieregeling (B23)
- situaties van op non-actiefstelling (B18 en B26)
- verhoging van de emeritaatleeftijd naar 66 jaar (B22.1)
- geschiktheid en beschikbaarheid van ouderlingen en diakenen (B24.3)
- invoering van het begrip ‘diaconie’ voor het college van diakenen (B28.4)
- de bevoegdheid tot het voorgaan in kerkdiensten (B31)
- regelingen m.b.t. kleine gemeenten (B32)
- splitsing en samenvoeging van kerken (B33)

hoofdstuk C

- twee kerkdiensten op zondag (C2)
- als regel 1x per zondag onderwijs in de christelijke leer aan de hand van de Heidelbergse Catechismus (C3.3)
- het gebruik van de formulieren (C3.4)
- de toegang tot het avondmaal (C7)
- kerklidmaatschap sluit aan bij de feitelijke woonplaats en kerkgrenzen (C8.3)
- de verhouding burgerlijk huwelijk – kerkelijk huwelijk (C11)
- contacten van de kerk met scholen (C12)
- geloofsleven en toerusting (C13)
- de verhouding ambtsdragers – gemeente in pastoraat en diaconaat (C14.5)
- de presentie van de kerk met Woord en gebed rond het sterven (C14.4)

hoofdstuk D

- ontzegging van het avondmaal (D6.1)
- afhouding van het avondmaal (D6.3)
- afwijkende opvattingen i.p.v. tolerantie (D11)

hoofdstuk E

- handhaving van de afschaffing van de PS (E3.1, E7)
- omvang van de classis: tenminste 5 i.p.v. 4 kerken (E4.1)
- geen consulentschap meer in de KO (E5)
- omvang/samenstelling van de GS (E7.3)

hoofdstuk F

- afgehandelde zaken (F1.2)

- de bindende rechtskracht van besluiten en het tenzij van art. 31 KO1978 (F2.1 en F4.1)
- geen dwang tot uitvoering van een besluit dat leidt tot gewetensnood (F2.4)
- wie kunnen er kerkelijk bezwaar en beroep instellen (F4.1 en F7.1)
- de gronden voor bezwaar, beroep en hoger beroep (F4.1)
- hoger beroep i.p.v. appel (F8)

hoofdstuk G

- onderlinge financiële steun tussen kerken (G1.2)

G. generale regelingen

18. De vermelding in Werkorde 1 van ‘Werkorde met generale regelingen’ heeft voor enige verwarring gezorgd, waarvoor ons excuus. Bedoeld was: met vermelding van de generale regelingen die er nog bij moeten komen. De realisatie van de generale regelingen was in de afgelopen periode niet voorzien en naast de Werkorde 1 en 2 ook niet uitvoerbaar. Wij gaan er van uit dat hieraan wordt gewerkt in de komende periode na de GS Harderwijk.
19. Bij de generale regelingen gaat het enerzijds om reeds bestaande regelingen, die eerder door de synode zijn vastgesteld. Anderzijds betreft het nieuwe regelingen, die met inachtneming van de Werkorde in eerste lezing en van reeds bestaande synodebesluiten moeten worden samengesteld c.q. opgesteld.
20. Wij hebben in Werkorde 2 bij de doorlopende tekst (eindversie) zoveel mogelijk de bijbehorende generale regelingen weer vermeld. Deze vermelding is slechts indicatief: we maken geen aanspraak op volledigheid en er zijn t.z.t. aanvullingen denkbaar.

H. taal: synthese van vorm en inhoud

21. Regelgeving bedient zich van taal. De taal van de Werkorde is een andere dan die van de KO1978 en zeker dan die van de DKO. Net zo goed als de Nieuwe Bijbelvertaling een andere taal spreekt dan de Statenvertaling. Taal is tijdgebonden. Dat is één. Bovendien is regelgeving een specifiek taalproduct. Een kerkorde is (ook in dat opzicht) geen belijdenisgeschrift, geen liturgisch formulier voor gebruik in de kerkdiensten, ook geen proza of poëzie. Dat is twee. Mede gelet op enkele reacties omtrent het taalgebruik in de Werkorde willen wij op een paar facetten daarvan nader ingaan.
22. Een gereformeerde kerkorde kent een bijbehorend *idioom*, een eigen taalgebruik. Dat mag en is eigenlijk met de zaak gegeven. Elk van de drie onderdelen gereformeerd, kerk en orde brengt zijn eigen specifieke kenmerken met zich mee, ook qua taal. Een *gereformeerde* kerkorde is geen Rooms-katholieke Codex Iuris Canonici (CIC). Een *kerkelijke* regeling is geen burgerlijk wetboek (BW) of Wetboek van Strafrecht (Sr). Een *kerkorde* is – als gezegd – geen gewoon proza.
23. Het eigene van de Werkorde komt, behalve natuurlijk in de inhoud, ook tot uitdrukking in een – door ons nagestreefde – goede balans van een geestelijke benadering en een zakelijke inslag. Er zijn in dit verband door sommigen vragen gesteld bij bepalingen die worden gekwalificeerd als ‘mission statements’. Daarbij gaat het om bijvoorbeeld C1 over de gemeente, C13.1 over de ‘huiselijke eredienst’, E1.1 over de roeping tot kerkelijke gemeenschap met alle heiligen, e.d. Zijn dit rechtens afdwingbare bepalingen? Nee, natuurlijk niet. Mogen alleen die bepalingen dan in de KO staan? Wat ons betreft niet. Juist de verbinding tussen het geestelijke en zakelijke geeft de kerkorde een eigen karakter. Het is onze intentie die verbinding op een adequate manier te verwoorden. Zodat zelfs een Nederlandse rechter die op zoek is naar een zakelijke bepaling in de

kerkorde toch uit de context kan opmaken dat het hier wel om een eigensoortige kerkelijke regeling gaat.

24. Voor de verwoording van regelgeving bestaan richtlijnen, aanbevelingen, e.d. Eén daarvan houdt in dat voor bepalingen met een bindend c.q. normerend karakter de *onvoltooid tegenwoordige tijd* wordt gebruikt. Wij volgen deze regel en laten alle vormen van 'zal', 'zullen', 'mag niet', etc. achterwege. In de KO1978 wemelt het hiervan.

Dit betekent niet dat er met een onvoltooid tegenwoordige tijd in de Werkorde slechts sprake is van een descriptieve/beschrijvende bepaling, die de feitelijke status quo weergeeft. Dat zou net zo ongerijmd zijn als alle bepalingen met een onvoltooid tegenwoordige toekomstige tijd (zal, zullen) in de KO1978 uit te leggen als futurum: de kerken zullen dit ..., de classis zal dat ..., de ouderlingen zullen zus, de diakenen zullen zo ... Hiermee is allemaal niet bedoeld dat dit in de toekomst nog eens zal gebeuren, maar dat dit hier en nu dient te gebeuren.

Een goed voorbeeld biedt art. 1 Grondwet: "Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld." Er staat niet: *zullen* gelijk worden behandeld. Er staat ook niet: *moeten* gelijk worden behandeld. Er staat: *worden* gelijk behandeld. Is dit nu beschrijvend bedoeld? De vraag stellen is haar beantwoorden. Dit is prescriptief, imperatief, normerend bedoeld.

I. slot

25. Wij hopen dat de Werkorde 2 en de Memorie van Toelichting 2 u mogen prikkelen tot een goede bezinning op de regelingen die nodig en wenselijk zijn om samen kerken van Christus te zijn. Dat is iets anders dan een 'regeltjeskerk'. Dat is wel een kerkgemeenschap die in christelijke nuchterheid een balans zoekt tussen wet en evangelie.

MEMORIE VAN TOELICHTING 2

WERKORDE 2 – hoofdstuk A

A. de kerken

[A1 eenheid van geloof en belijden

- A1.1 De Gereformeerde Kerken in Nederland zijn onderling verbonden in eenheid van het christelijk geloof in gehoorzaamheid aan de Heilige Schrift.
- A1.2 Zij aanvaarden met de oude christelijke kerk de Apostolische Geloofsbelijdenis, de geloofsbelijdenis van Nicea en de geloofsbelijdenis van Athanasius. Met de kerk van de Reformatie nemen zij bovendien de Nederlandse Geloofsbelijdenis, de Heidelbergse Catechismus en de Dordtse Leerregels aan als betrouwbare samenvatting van de christelijke leer.]

A1 eenheid van geloof en belijden

- A1.1 De Gereformeerde Kerken in Nederland zijn onderling verbonden in eenheid van het christelijk geloof in gehoorzaamheid aan de Heilige Schrift.
- A1.2 Zij aanvaarden met de oude christelijke kerk de Apostolische Geloofsbelijdenis, de geloofsbelijdenis van Nicea en de geloofsbelijdenis van Athanasius. Met de kerk van de Reformatie **aanvaarden** zij bovendien de Nederlandse Geloofsbelijdenis, de Heidelbergse Catechismus en de Dordtse Leerregels als betrouwbare samenvatting van de christelijke leer.

Toelichting A1

- In A1 is het gemeenschappelijke geloofsfundament van de kerken geformuleerd. Dit ontbreekt in de KO1978. Zie MvT1 A1. Sommige reacties lijken zich niet zozeer bewust van het gemis hieraan in de KO1978, maar vinden - nu deze basis expliciet wordt vastgelegd - het 'aanvaarden' en 'aannemen' niet stringent genoeg. Er zou tot uitdrukking moeten komen dat er een *binding* is: "weten zich gebonden aan" o.i.d.
Wij prefereren de actieve formulering: "Zij (= de kerken) aanvaarden ..". Dit geeft historisch de feitelijke situatie weer. Bovendien is dit in zeker opzicht geestelijker van aard: de kerken weten zich niet maar gebonden, nee zij aanvaarden. Aanvaarden is voluit aanvaarden en is niet vrijblijvend. Op vergelijkbare wijze kan art. 5 NGB bij het gezag van de Heilige Schrift spreken over: "Wij *ontvangen* al deze boeken ... als heilig en canoniek".
- De 'binding aan de belijdenis' is vanouds gekoppeld aan de ambtsdragers en de docenten aan de TU en niet aan de kerken als zodanig. Vgl. art. 53 en 54 KO1978. Deze binding is expliciet opgenomen in B2.1 en B10.2. Zie de toelichting daarbij in MvT1.
- In A1.2 is geen onderscheid bedoeld tussen 'aanvaarden' en 'aannemen'. Het is slechts variatie in woordgebruik. Om misverstaan uit te sluiten, kiezen wij in Werkorde 2 alsnog twee keer voor 'aanvaarden'.
- Wij nemen de suggestie van het opnemen van A1 in een preambule niet over. Opneming in een preambule plaatst de inhoud buiten de kerkorde. Een preambule toont het kader waarin men handelt, maar heeft geen rechtskracht. Wij menen dat A1 als een 'grondslagbepaling' in de kerkorde hoort en dat de kerken elkaar op de inhoud kunnen aanspreken.
- In A1.1 is de naam van de kerken weergegeven als 'Gereformeerde Kerken in Nederland'. Dit is de officiële naam van de kerken. De toevoeging 'vrijemaakt', al dan niet tussen haakjes en bij

voorkeur met een kleine 'v', behoort niet tot de officiële naam en wordt uitsluitend gehanteerd als dat naar buiten toe noodzakelijk is. In de kerkorde houden wij ons uiteraard aan de officiële naam. Vgl. over de naamgeving art. 184 Acta GS Amersfoort-C 2005.

[A2 vrede

- A2.1 In de gemeente van Christus moet alles op gepaste wijze en in goede orde gebeuren, zodat de onderlinge vrede wordt gediend (1 Kor. 14: 33 en 40).
- A2.2 Allen staan onder het ene Hoofd, Jezus Christus, als Heer van de kerk. Geen persoon of kerk mag een andere persoon of kerk overheersen.]

A2 vrede

- A2.1 In de kerk van Christus moet alles op gepaste wijze en in goede orde gebeuren, zodat de vrede wordt gediend (1 Kor. 14: 33 en 40).
- A2.2 Allen staan onder het ene Hoofd, Jezus Christus, als Heer van de kerk. Geen persoon of kerk mag een andere persoon of kerk overheersen.

Toelichting A2

- Het gebruik van de woorden 'kerk' en 'gemeente' is in de K01978 niet altijd consistent. Dit is echter ook enigszins inherent aan de begrippen zelf, die zich niet in een sluitende tweedeling laten onderbrengen.

- *gemeente*
In de Werkorde hanteren wij zoveel mogelijk het begrip *gemeente* als het gaat om de plaatselijke kerk in haar intern functioneren. Vandaar bijvoorbeeld hoofdstuk C over 'het leven van de gemeente'.

- *kerk*
In de overige gevallen bezigen wij het woord *kerk*. 'Kerk' kan dan betrekking hebben op de plaatselijke kerk, bijvoorbeeld in relatie tot andere zusterkerken (zoals in hoofdstuk E). Er is dan sprake van 'kerk' (enkelvoud) en 'kerken' (meervoud). 'Kerk' kan ook slaan op het instituut kerk als zodanig, bijvoorbeeld in de verbinding 'kerk en overheid' (zie A5) of in de verhouding van kerk tot wereld (zie bijvoorbeeld C15).

- *de kerken*
Als het gaat over 'de kerken' zijn daarmee de gezamenlijke Gereformeerde Kerken in Nederland bedoeld.

- *kerkgemeenschap*
Het begrip *kerkgemeenschap* heeft betrekking op andere kerkgenootschappen in binnen- en buitenland. Wij prefereren kerkgemeenschap boven kerkgenootschap.
- A2.1 is een artikel waarin je vanuit 1 Kor. 14 zowel 'kerk' als 'gemeente' zou kunnen gebruiken. Je kunt het betrekken op de plaatselijke gemeente, maar ook op de kerken 'in het gemeen'. Beide perspectieven lopen in 1 Kor. 14 door elkaar: het gaat om de plaatselijke gemeente in Korinte, maar ook om 'alle gemeenten' (1 Kor. 14: 33). Wij kiezen in Werkorde 2 alsnog voor het woord 'kerk' in plaats van 'gemeente', om daarmee de algemene strekking van het artikel te benadrukken.
- In A2.1 vervangen we "onderlinge vrede" door "vrede". Het gaat niet om de lieve vrede in de kerk, maar om de vrede van Christus.

4. Bij A2.2 is de vraag gesteld of de verbreding van de antihiërarchische spits wel als winst is aan te merken. Art. 83 KO1978 betreft dit immers op kerken onderling en ambtsdragers onderling. A2.2 betreft dit nu op *alle* kerkelijke relaties: “geen persoon of kerk mag een andere persoon of kerk overheersen”. *Persoon* heeft betrekking op zowel ambtsdragers als kerkleden in het algemeen. Wij handhaven de voorgestelde verbreding en zien dit in een breder perspectief.
5. Ten eerste: de scopus van de DKO – en in het verlengde daarvan de KO1978 – is historisch gericht tegen de Roomse hiërarchie van de kerk en de geestelijken in de kerk en spreekt daartegenover juist op dit punt de kerken en ambtsdragers aan. Tegenover de Roomse hiërarchie is de focus dus historisch gericht op het bestrijden van een gereformeerde pendant in de vorm van dominocratie. Ten tweede komt daarbij dat de DKO in zijn algemeenheid het karakter draagt van een regeling vanuit het perspectief van de ambtsdragers in de kerk. Er zijn zeer veel artikelen waarin de kerkenraad het subject is: de kerkenraad laat toe, de kerkenraad ziet er op toe, de kerkenraad roept samen, de kerkenraad zal er voor zorg dragen, etc. Ook dit is historisch goed verklaarbaar vanuit de wordingsgeschiedenis van de KO. Bovendien is de KO door de eeuwen heen vooral een ‘spoorboekje’ voor de ambtsdragers geweest.
Ten derde: we leven in een tijd waarin de opleiding en mondigheid van de kerkleden aanzienlijk is toegenomen. Het heersen is niet bepaald voorbehouden aan ambtsdragers.
Tot slot: vanuit juridische optiek is een statuut niet alleen de leidraad voor het bestuur van een organisatie, maar voor de hele organisatie in al haar geledingen.
6. Vanuit de onderkenning van al deze aspecten kiezen wij er bewust voor het verbod van heerszuchtig optreden in de kerk breed te trekken. Niet vanuit enige nivelleringsgedachte van de ambten, maar vanuit het Bijbelse gegeven en de praktische wijsheid dat het heersen allen in het bloed zit. Een verbod aan allen in de kerk om te ‘heersen’ komt niet in mindering op verschil in taak en positie. Een verbod aan gemeenteleden ondersteunt juist het gehoorzamen van de leiders (Hebr. 13: 17), zonder dat die leiders daarvan vervolgens weer misbruik mogen maken.

[A3 interne rechtsorde

- A3.1 De kerkorde wordt door de kerken aanvaard als een gemeenschappelijke regeling voor het leven in de gemeente en het samenleven van de kerken.
- A3.2 De kerken, ambtsdragers en gemeenteleden leggen zich er op toe de kerkorde en de kerkelijke regelingen en besluiten in kerkelijke stijl na te leven.]

A3 kerkorde en naleving

- A3.1 De kerkorde *is* door de kerken *vastgesteld* als een gemeenschappelijke regeling voor het leven in de gemeente en het samenleven van de kerken.
- A3.2 *De ambtsdragers en gemeenteleden leven de kerkorde en de kerkelijke regelingen en besluiten in kerkelijke stijl na.*

Toelichting A3

1. In A3.1 wordt de kerkorde meer als resultante gepositioneerd. De kerkorde *is* door de kerken als gemeenschappelijke regeling vastgesteld. Daaraan ligt uiteraard de aanvaarding door de kerken ten grondslag. Eenmaal aanvaard, is de kerkorde nu de gemeenschappelijke basisregeling voor de kerken.
2. In A3.1 handhaven wij de passieve vorm waarbij de kerkorde het subject van de bepaling is. Ooit hebben de kerken eenmaal de kerkorde aanvaard (actief). Sindsdien is de kerkorde het ‘gemeen akkoord’ van de kerken (passief).

3. In A3.2 zijn in Werkorde 2 bij de actoren 'de kerken' vervallen. A3.1 en A.3.2 hebben een verschillende spits. In A3.1 ligt de klemtoon bij de kerkorde als gemeenschappelijk akkoord van de kerken. In A3.2 gaat het om de naleving van de KO en de kerkelijke regelingen en besluiten door de ambtsdragers en gemeenteleden.
4. In A3.2 is het 'zich toeleggen op' de naleving van de KO in Werkorde 1 blijktens een aantal reacties als te vrijblijvend opgevat. Dat is vreemd, omdat de term letterlijk uit art. 84 KO1978 is overgenomen. En daarvoor stond er in art. 86 DKO de vergelijkbare uitdrukking 'naarstigheids doen om die (= de KO-artikelen) te onderhouden'. Nu de formulering desalniettemin als te vrijblijvend kan worden geïnterpreteerd, kiezen we in Werkorde 2 voor een wat krachtiger verwoording.
5. Wij handhaven de ons inziens mooie formulering 'in kerkelijke stijl' in A3.2. De omschrijving is afgeleid van de vergelijkbare uitdrukking 'op kerkelijke wijze' in art. 30 KO1978 en in A3.2 verheven tot een meer algemene kerkelijke norm. De 'kerkelijke stijl' benadrukt het eigen karakter van het gemeentelijk en kerkelijk samenleven: geen formalisme of legisme, geen 'regel op regel', geen hiërarchie, maar ook geen eigengereidheid, individualisme of independentisme. Kerkelijke stijl staat (ook) tegenover wereldlijke en wereldse stijl. In de kerk hebben we boodschap aan elkaar en luisteren we naar elkaar en samen vooral naar Christus, het hoofd. Dat is allemaal kerkelijke stijl.
6. Tot slot bij A3.2: de specifieke regeling van de bindende rechtskracht van kerkelijke besluiten, de mogelijkheid van bezwaar en beroep daartegen, etc. valt onder hoofdstuk F. Dit komt niet in mindering op A3.2, laat staan dat het er mee in strijd is, maar is eerder een verbijzondering daarvan. A3.2 geeft de hoofdregel aan dat je je als ambtsdragers en gemeenteleden houdt aan de kerkelijke afspraken. Dat wordt geconcretiseerd in de verbindendheid van kerkelijke besluiten volgens hoofdstuk F.
7. We hebben in Werkorde 2 het opschrift van A3 aangepast om het beter te laten aansluiten bij de essentie van de tekst.

[A4 statuut

- A4.1 Het eigen recht van de kerken, dat tot uitdrukking komt in de kerkorde alsook in plaatselijke, classicale en generale kerkelijke regelingen en besluiten, vormt het statuut van de kerken in de zin van de Nederlandse wetgeving.]

A4 statuut

- A4.1 Het eigen recht van de kerken, dat tot uitdrukking komt in de kerkorde alsook in plaatselijke, classicale en generale kerkelijke regelingen en besluiten, vormt het statuut van de kerken in de zin van de Nederlandse wetgeving.

Toelichting A4

1. Zie MvT1 bij dit artikel. Zie voor evt. verdere studie over de verhouding tussen het kerkelijk recht en statelijk recht: P.T. Pel, *Het kerkelijk statuut en de wet*, Nederlands Tijdschrift voor Kerk & Recht NTKR 4(2010), p. 86-113 (www.ntkr.nl).

[A5 ontbrak]**A5 kerk en overheid**

- A5.1 De kerken erkennen de overheid, die in dienst van God de publieke orde bestuurt.
- A5.2 Door overleg en correspondentie streven de kerken naar een goede verstandhouding met de overheid, gericht op respect voor ieders eigen positie.
- A5.3 Bij ernstige openbare aantasting van Gods naam of bedreiging van de vrijheid van godsdienst spreken de kerken de overheid daarover aan.

Toelichting A5

1. Terecht is opgemerkt dat in Werkorde 1 een bepaling over de overheid mist en dat dat een gemis is. Nu verdient deze constatering nog wel wat precisering: de rechtsverhouding tussen het eigen kerkelijk recht ('statuut') en het statelijk recht (de Nederlandse wet- en regelgeving) is in A3 en A4 benoemd en in de MvT1 bij deze artikelen toegelicht. De rechtspersoonlijkheid en de vertegenwoordiging in het statelijk rechtsverkeer zijn geregeld in G3 resp. G4. Deze aspecten van de kerk-staat-verhouding zijn dus al verdisconteerd.
2. Waar het hier om gaat, is het tot uitdrukking brengen van de verhouding van de kerken tot de overheid als zodanig. In lijn met art. 36 NGB en art. 27 KO1978 is het dan goed om allereerst in A5.1 te bepalen dat de kerken de overheid als zodanig erkennen, omdat zij als taak heeft in dienst van God de publieke orde te besturen. De hoofdzin van A5.1 is dat de kerken de overheid erkennen. De bijzin is geen *voorwaarde* voor die erkenning, maar geeft de *verklaring* voor die erkenning: de overheid staat in dienst van God. Tegelijk bevat de bijzin de taakafbakening voor de overheid: zij bestuurt het publiek domein. Deze taakafbakening correspondeert met de eigen positie van kerk en overheid in A5.2.
3. In de tweede plaats is er het streven naar een goede verstandhouding met de overheid. Dat is geen doel op zich, om de overheidsfunctionarissen naar de ogen te zien, maar juist gericht op domeinbewaking: kerk en overheid hebben ieder hun eigen positie in de rechtsorde en dienen die wederzijds te respecteren. De kerken hebben vanouds een status aparte in de Nederlandse rechtsorde. Zij moeten zich die zelfstandige positie bewust zijn en die zorgvuldig hanteren.
4. Het werken aan een goede wederzijdse verstandhouding krijgt in A5.2 concreet gestalte in overleg en correspondentie. De kerken hebben daarvoor hun deputaten voor de relatie tussen kerk en overheid en participeren in het CIO. A5.2 biedt hiervoor de basis.
5. In A5.3 wordt tot slot uitdrukking gegeven aan het 'profetisch spreken' van de kerken jegens de overheid. Dit is een lastig te formuleren thema. Deputaten 'kerk en overheid' staan hier een terughoudende rol van de kerken voor. Enerzijds komt de kerken ten principale het recht en de plicht toe om op te komen voor haar Heer, anderzijds moet hiervan op verstandige en ingetogen wijze gebruik gemaakt worden. Om die reden is in A5.3 aangegeven dat de kerken de overheid aanspreken bij ernstige openbare aantasting van Gods naam of bij bedreiging van de vrijheid van godsdienst. Aantasting van 'Gods naam' heeft hier de pregnante betekenis van openlijke godslastering in de maatschappij, maar ook de ruimere strekking van aantasting van Gods uitdrukkelijke geboden.
6. A5.3 laat uiteraard onverlet dat kerkleden en politieke partijen in onze samenleving ook hun inbreng c.q. invloed (kunnen) aanwenden terzake het overheidsbestuur. Dit neemt echter de eigen verantwoordelijkheid van de kerken in de genoemde gevallen niet weg.

7. In de formulering dat de kerken de overheid *daarover* aanspreken, ligt besloten dat het niet alleen gaat om gedragingen van de overheid zelf *waarop* de overheid wordt aangesproken, maar ook over gedragingen in de maatschappij *waarover* de overheid wordt aangesproken.

MEMORIE VAN TOELICHTING 2

WERKORDE 2 – hoofdstuk B

B. de ambten en overige diensten

[B1 ambtsdragers en roeping

- B1.1 Christus geeft ambtsdragers aan de gemeente. De ambtsdienst in de kerken wordt vervuld door de predikanten of dienaren van het Woord, de ouderlingen en de diakenen.
- B1.2 Zij kunnen hun dienstwerk alleen vervullen als zij op kerkelijke wijze daartoe zijn geroepen door de gemeente en zijn bevestigd in het ambt.]

B1 de ambten

- B1.0 *In de kerken zijn er de ambten van predikant, ouderling en diaken.*
- B1.1 *De gemeente ontvangt haar ambtsdragers van Christus. Alleen zij die geroepen zijn door de gemeente en bevestigd in het ambt, kunnen dit dienstwerk vervullen.*
- B1.2 *vervallen*
- B1.3 *De ambtsdragers werken, ieder vanuit eigen taak, samen aan de opbouw van de gemeente.*

Toelichting B1

1. Er is gevraagd naar 'de ambtsvisie' die aan de Werkorde ten grondslag ligt. Wij verwijzen naar MvT1 bij B1 punt 3-6, waar we een aantal aspecten hebben genoemd. Wij spreken liever niet in termen van deze of gene 'ambtstheologie', want het feit dat de Bijbel geen volledig uitgewerkt patroon kent, maant tot voorzichtigheid. Bovendien staan we in een kerkgeschiedenis, waarin bepaalde keuzes zijn gemaakt in oppositie tegenover o.a. de Roomse hiërarchie, maar ook tegenover dopers spiritualisme en tegenover een soms opdringende plaatselijke of landelijke overheid. Kortom: wij beginnen niet bij 'nul' en zijn niet in de positie van een vrije academische discussie.
2. We kunnen wel een aantal kenmerkende elementen benoemen, die ten grondslag liggen aan/tot uitdrukking komen in de Werkorde:
 - a. er is niet één ambt, maar er zijn onderscheiden ambten. Vandaar dat we in Werkorde 2 alsnog expliciet van de 'ambten' (meervoud) spreken;
 - b. ambtsdienst berust op gave en roeping: de ambtsdragers zijn door Christus gegeven aan de gemeente en van gemeentewege op basis van herkenning van de aan hen gegeven gaven van de Geest geroepen tot hun ambtsdienst;
 - c. alle ambtsuitoefening is dienst; niet heersen, maar dienen. Zie ook A2.2;
 - d. alle ambtsuitoefening is ook leiding geven: door de Woordbediening, in het pastoraat, in het diaconaat;
 - e. wij blijven bij de drie ambten die de huidige KO kent;
 - f. wij benadrukken wel meer het eigene van elk van de drie ambten: geen vermenging van taken en functies, wel overleg en samenwerking vanuit eigenheid en relatieve zelfstandigheid t.b.v. de gemeente;
 - g. naast de ambten zijn er ook andere diensten en functies in de kerk.
3. Hiermee sluiten wij aan bij art. 30-32 NGB en bij de bestaande KO1978. We doen onze winst met m.n. twee eerdere publicaties uit eigen traditie: J. van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk* (1984) en C. Trimp, *Ministerium* (1982). Uiteraard is er veel meer literatuur.
4. De reacties uit de kerken, tezamen met het bovenstaande, hebben er toe geleid in verschillende opzichten nog eens kritisch naar de formuleringen van B1 te kijken.

5. We keren enerzijds terug naar de ‘zakelijkheid’ van art. 2 K01978: “Er zijn drie ambten te onderscheiden ...”. In Werkorde 2 staat nu klip en klaar in het nieuwe B1.0 voorop dat de kerken drie ambten kennen. Anderzijds hechten wij aan de expliciete gereformeerde positionering van de ambten: de gemeente ontvangt de ambtsdragers van Christus, in de weg van roeping door de gemeente en via wettige bevestiging in het ambt. Zie B1.1 nieuw.
6. B1.3 is nieuw in Werkorde 2 en geeft uitdrukking aan de samenwerking tussen de ambten ten behoeve van de opbouw van de gemeente. Die samenwerking is niet gericht op *integratie* van de ambten, maar is vanuit de eigenheid van ieders ambt gericht op *coöperatie* ten dienste van de gemeente.

[B2 binding aan Bijbel en belijdenissen

B2.1 De ambtsdragers zijn voor de uitoefening van hun dienst gebonden aan de leer van de Bijbel, zoals die is verwoord in de belijdenisgeschriften. Zij bekrachtigen dit door persoonlijke ondertekening van het daartoe bestemde bindingsformulier aan het begin van hun ambtelijke dienst.]

B2 binding aan Bijbel en belijdenis

B2.1 De ambtsdragers zijn *in hun werk* gebonden aan de leer van de Bijbel, *zoals samengevat* in de belijdenisgeschriften. Zij bekrachtigen dit *door ondertekening van het bindingsformulier*.

Toelichting B2

1. Enkele aanpassingen leiden hier tot een wat strakkere formulering in Werkorde 2.
2. De formulering ‘zoals verwoord in de belijdenisgeschriften’ blijkt aanleiding te geven tot niet bedoelde interpretaties en is vervangen door ‘zoals samengevat in de belijdenisgeschriften’. Zie ook A1.2 en B10.2
3. ‘Aan het begin van hun ambtelijke dienst’ roept vragen op alsof het zou gaan om een eenmalige ondertekening bij aanvaarding van de eerste ambtsdienst. Bedoeld is tweërlei: (a) een herhaalde ondertekening bij aanvaarding van elke nieuwe ambtsperiode, en (b) ondertekening direct bij het begin van een nieuwe dienstperiode en niet nog eens naderhand. Wij laten in Werkorde 2 de tijdsaanduiding achterwege om uitgebreide omschrijvingen te voorkomen. De bedoeling blijft dezelfde.

[B3 taak van de predikanten

- B3.1 De predikanten richten zich op de verkondiging van het Evangelie voor kerk en wereld.
- B3.2 Zij bedienen het Woord van God in de kerkdiensten, bedienen de sacramenten van doop en avondmaal en gaan voor in de gebeden.
- B3.3 De predikanten rusten de gemeente in prediking en onderricht toe tot groei in het geloof, tot onderlinge liefde en om getuigen te zijn van Christus in de wereld.
- B3.4 Samen met de ouderlingen geven de predikanten leiding en herderlijke zorg aan de gemeente. Zij bestrijden dwalingen en weerleggen valse leer. Zo nodig passen zij samen met de ouderlingen de kerkelijke tucht toe.]

B3 taak van de predikanten

B3.1 *De predikanten hebben als taak de verkondiging van het Evangelie voor kerk en wereld.*

- B3.2 *Zij bedienen in de kerkdiensten het Woord van God en de sacramenten van doop en avondmaal en zij gaan voor in de gebeden.*
- B3.3 *De predikanten werken in toerusting en herderlijke zorg samen met de ouderlingen aan de geestelijke opbouw van de gemeente.*
- B3.4 *vervallen*

Toelichting B3

1. In B3.1 is het 'zich richten op' uit Werkorde 1 geconcretiseerd tot 'hebben als taak' in Werkorde 2. De centrale taak van de predikanten, die hun hele ambtswerk doortrekt, is de Woordverkondiging. Wij laten daarbij adjectieven als 'voornaamste', 'belangrijkste', 'eerste', e.d. achterwege. Het gaat hier om het wezenskenmerk van de predikant, ook in onderscheiding van de andere ambtsdragers: hij is dienaar des Woords.
2. Wij handhaven graag dat de predikant een boodschap heeft 'voor kerk en wereld'. Ook al heeft de 'gewone' gemeentepredikant zijn primaire werkveld in de gemeente, in de huidige tijd moet het venster ook nadrukkelijk open naar de wereld om ons heen. Een predikant die in de kerk verzucht dat Nederland een zendingsveld is geworden, kan er niet om heen dan ook zelf de gemeente te mobiliseren tot missionaire arbeid en daarin leiding te geven. Bovendien is de kerkdienst vanouds een publieke open-deur-samenkomst van de gemeente, waar het Evangelie niet alleen voor de eigen kring van gelovigen wordt verkondigd, maar voor ieder die het horen wil.
3. B3.2 bevat in iets aangepaste bewoordingen dat de bediening van het Woord en de sacramenten in de kerken is opgedragen aan de predikanten. Ook het voorgaan in de gebeden is vanouds een specifieke taak voor de predikanten. Het is goed dit te laten staan. Er is enerzijds een tendens waarin van alles van de predikanten wordt verwacht. Er is anderzijds ook een nivelleringstendens, waarin het eigene van het predikantschap niet meer wordt onderkend. En uiteraard is daartussen ook weer samenhang. De bediening van het Woord en de sacramenten en het voorgaan in de gebeden zijn de kerntaken van de predikant. Hij brengt het leven van God bij de mensen en het leven van de mensen bij God. Van hieruit zijn steeds weer de taken en activiteiten van de predikant te doordenken.
4. B3.3 en B3.4 eerste zin uit Werkorde 1 zijn bondiger geformuleerd in een nieuw B3.3 in Werkorde 2. Daardoor kan B3.4 vervallen. De 'toerusting tot groei in het geloof, onderlinge liefde en het getuigen van Christus zijn' uit Werkorde 1 hebben we samengevat en vervangen door 'de geestelijke opbouw van de gemeente'. De opbouw van de gemeente is een bijbelse zegswijze en opdracht. Vgl. o.a. M. te Velde, *Gemeenteopbouw 1* (1992), p. 9-17. Ook de KO1978 gebruikt de uitdrukking 'opbouw van de gemeente' (art. 21, 44).
6. De bestrijding van dwaalleer c.a. is vanuit B3.4 tweede zin overgebracht naar B3.2, omdat het daar een meer gestructureerde plaats heeft bij het onderwijs en de toerusting van de gemeente via prediking, catechese en pastoraat.

[B4 predikanten met bijzonder taakveld

- B4.1 *Sommige predikanten ontvangen de roeping om een bijzondere taak te verrichten in het midden van de kerken, zoals ten behoeve van de theologische opleiding, bijzondere pastorale werkzaamheden en missionaire arbeid.*
- B4.2 *De kerken voorzien waar mogelijk in predikanten die een speciale geestelijke verzorgingstaak vervullen bij niet-kerkelijke instellingen of organisaties, zoals ten behoeve van gezondheidszorg, justitie of defensie.*

B4.3 De inzet van een predikant voor een bijzonder taakveld op landelijk niveau heeft de goedkeuring van de synode. In de overige gevallen is de goedkeuring vereist van de classis waar de bijzondere taak in hoofdzaak wordt verricht.]

B4 predikanten met een bijzondere taak

B4.1 *De kerken verlenen aan sommige predikanten een bijzondere opdracht, zoals voor de theologische opleiding, bijzondere vormen van pastoraat of missionaire arbeid.*

B4.2 De kerken voorzien waar mogelijk in predikanten die een geestelijke verzorgingstaak vervullen bij niet-kerkelijke instellingen, zoals ten behoeve van de gezondheidszorg, justitie of defensie.

B4.3 *vervallen*

Toelichting B4

1. Wij hebben dit artikel behoorlijk gesnoeid. De systematische tweedeling – een bijzondere taak *in* de kerken (B4.1) en *buiten* de kerken (B4.2) – is gehandhaafd. Het gaat immers om onderscheiden werkerreinen.
2. In B4.1 is de scopus van het artikel aangepast: niet langer zijn de predikanten subject, maar de kerken. De kerken kunnen aan sommige predikanten een bijzondere taak toedelen. Hoofregel is de ‘gewone’ gemeentepredikant; uitzondering de predikant die van de kerken een bijzondere taak krijgt toebedeeld. B4.1 loopt zo parallel met B4.2.
3. Het benadrukken van een kerkelijke ‘zending’, zowel in B4.1 als B4.2, biedt een bescherming tegen predikanten die al te enthousiast of eigenzinnig zich aan een bijzondere taak willen gaan wijden. Een predikant kan pas een bijzondere taak krijgen als er door de kerken een bijzonder taakveld is aangewezen.
4. B4.3 is in Werkorde 2 vervallen. Door in B4.1 te bepalen dat de kerken een bijzondere taak kunnen toedelen aan een predikant, hoeft in B4.3 geen goedkeuringsregel meer te worden opgenomen. De kerkelijke vergadering die in concreto verantwoordelijk is voor het verlenen van de bijzondere taak hoeft niet speciaal vermeld te worden, want zal in de praktijk dezelfde zijn als die verantwoordelijk is voor het bijzondere taakveld zelf. Dit is conform de huidige praktijk. Allerlei zaken van procedure en eventuele bijzonderheden daarin kunnen worden opgenomen in de generale regeling predikantszaken. Zie hierna bij B23.
5. B4.3 is in Werkorde 2 vervallen. Door in B4.1 te bepalen dat de kerken een bijzondere taak kunnen toedelen, hoeft in B4.3 geen goedkeuringsregel meer te worden opgenomen.
6. De rechtspositie van de predikant met een bijzondere taak is in Werkorde 2 geregeld in B14.5. Zie aldaar.

[B5 taak van de ouderlingen

B5.1 De ouderlingen geven samen met de predikant leiding aan de gemeente.

B5.2 Als opzieners waken zij over het geestelijk leven van de gemeenteleden. Zij leggen daartoe regelmatig huisbezoek af.

B5.3 De ouderlingen zijn samen met de predikant verantwoordelijk voor de toelating tot de sacramenten van doop en avondmaal, onder instemming van de gemeente.

B5.4 De ouderlingen oefenen samen met de predikant zo nodig kerkelijke tucht uit over de gemeenteleden.

B5.5 Zij zien erop toe dat de predikant, de mede-ouderlingen en de diakenen hun ambt trouw vervullen.]

B5 taak van de ouderlingen

- B5.1 De ouderlingen geven samen met de predikant leiding **en herderlijke zorg** aan de gemeente.
- B5.2 Als opzieners waken zij over het geestelijk leven van de gemeenteleden. **Zij brengen daartoe zo mogelijk een keer per jaar huisbezoek.**
- B5.3 **vervallen**
- B5.4 **vervallen**
- B5.5 **De ouderlingen zien er samen met de predikant op toe dat elke ambtsdrager zijn dienst trouw vervult.**
- B5.6 De kerkenraad kan onderscheid aanbrengen bij de verdeling van taken onder de ouderlingen.**

Toelichting B5

1. Uiteenlopende reacties zijn er gekomen op de frequentie van het huisbezoek in B5.2. Art. 21 KO1978 zegt 'zo dikwijls als goed is voor de opbouw van de gemeente, ten minste eenmaal per jaar'. Werkorde 1 zegt 'regelmatig'. Sommige reacties vinden dit niet concreet genoeg en willen graag een tijds criterium opnemen. Anderen sluiten juist meer aan bij het 'zo dikwijls als goed is'. Het verschil in benadering lijkt sterk samen te hangen met wat men in eigen gemeente gewend is. En dat varieert van een jaarlijks huisbezoek tot geen vast ouderlingenbezoek (meer).
2. Wij menen dat het huisbezoek een belangrijke taak van de ouderling is en moet blijven. Het directe geloofsgesprek met de individuele gemeenteleden in het kader van de zielzorg is van groot belang. Hier ligt één van de kernmomenten in het pastoraat, dat we niet moeten willen opgeven. "Der ouderlingen ambt is het (...) de huisbezoeking te doen, naardat de gelegenheid des tijds en der plaatse, tot stichting der Gemeente, zo voor en na het Avondmaal, kan lijden ..", aldus het oude art. 23 DKO.
Het huisbezoek dient uiteraard geen formaliteit of systeemdwang c.q. *bezoeking* te worden. Integendeel. Maar tenminste eenmaal per jaar huisbezoek zou in 'gewone' gevallen toch doorgaans haalbaar moeten zijn of weer worden. Het 'regelmatig' in Werkorde 1 geeft in dit opzicht wellicht inderdaad te weinig houvast. We komen daarom in Werkorde 2 uit op 'zo mogelijk een keer per jaar'.
3. B5.3 vervalt in Werkorde 2. De toegang tot het avondmaal is al geregeld in C7. De bediening van de doop in C5. In zoverre is B5.3 te veel van het goede. Bovendien is bij nader inzien de instemming van de gemeente in Werkorde 1 te pregnant geformuleerd.
4. Ook B5.4 over de kerkelijke tucht vervalt hier. Dit wordt uitgebreid geregeld in hoofdstuk D.
5. B5.6 is nieuw in Werkorde 2 en geeft een basis voor een legitieme taakverdeling binnen de kerkenraad, waarbij niet alle ouderlingen dezelfde taak en functie behoeven te hebben. Dit komt veelvuldig voor in de praktijk, maar vindt tot dusver geen verankering in de kerkorde.

[B6 taak van de diakenen

- B6.1 De taak van de diakenen is het stimuleren van de dienst van de barmhartigheid in kerk en wereld.
- B6.2 De diakenen verzamelen de liefdegaven, beheren die en delen die naar behoefte uit. Zij dragen bijzondere verantwoordelijkheid voor de ondersteuning met woord en daad van gemeenteleden bij moeiten in sociaal en materieel opzicht.
- B6.3 De diakenen sporen de gemeenteleden aan tot onderlinge hulp en tot vrijgevigheid aan hen die hulp behoeven, zowel nationaal als internationaal.]

B6 taak van de diakenen

- B6.1 *De diakenen gaan de gemeente voor in de dienst van barmhartigheid en gerechtigheid in kerk en wereld. Zij stimuleren de onderlinge zorg en hulp alsook de christelijke inzet en vrijgevigheid voor anderen die hulp behoeven.*
- B6.2 *De diakenen onderkennen in de gemeente moeiten in sociaal en materieel opzicht en bieden de gemeenteleden ondersteuning met woord en daad. Zij verzamelen de liefdegaven, beheren die en delen die naar behoefte uit.*
- B6.3 *vervallen*

Toelichting B6

1. De positie van de diakenen is door Werkorde 1 opnieuw in de belangstelling gekomen. Dat lijkt veroorzaakt door twee aspecten: de meer eigenstandige plaats van de diakenen ten opzichte van de ouderlingen c.q. kerkenraad en het formuleren van twee alternatieven in B7 waarbij het ambt van diaken al dan niet open staat voor zusters.
2. Opnieuw in de belangstelling, want bij herhaling is er in een verder en recenter verleden studie gemaakt van en debat gevoerd over de positie van de diakenen ten opzichte van de kerkenraad. Horen de diakenen nu bij de kerkenraad of niet? Deze MvT is niet de plaats om die bezinning uitgebreid aan te halen of over te doen. Kort samengevat valt er een zekere ambivalentie te constateren: enerzijds richten de diakenen zich uiteraard op de diaconale taken en verantwoordelijkheden, anderzijds lijken ze wel eens op een soort 'hulpouderlingen', die via de 'brede' kerkenraad participeren in het leidinggeven door de kerkenraad. Het tweemaal spraakgebruik in art. 30 NGB en art. 36 KO lijkt dit beeld te bevestigen.
3. De Werkorde beoogt meer accent te leggen op het *eigen, zelfstandig ambt* van de diakenen naast dat van de ouderlingen en de predikant. Vgl. ook het oude art. 25 DKO, dat sprak van "Der diakenen *eigen* ambt is ..."; *proprius* in de Latijnse versie. Het diakenambt heeft vanuit het Nieuwe Testament (o.a. Handelingen 6:1-7) een zelfstandige betekenis voor het diaconaal dienstbetoon in de gemeente en vanuit de gemeente naar buiten.
4. Daarbij benadrukken we in Werkorde 2 dat ook de diakenen *leiding* geven. Zie B6.1 waarin beter tot uitdrukking komt dat ook de diakenen een voortrekkersrol hebben in de gemeente, en wel in diaconaal opzicht. Ook de diakenen gaan de gemeente voor, maar dan op hun taakveld van barmhartigheid en gerechtigheid. Hier lijkt ons ook de crux te zitten voor een betere taakafbakening tussen ouderlingen en diakenen. Er dienen steeds twee dingen te worden gezegd: (a) beide ambten geven leiding aan de gemeente, (b) maar wel ieder op eigen terrein. Het voorgaan in de dienst van barmhartigheid en gerechtigheid door de diakenen (B6.1) is niet hetzelfde als de herderlijke zorg en het opzienschap van de ouderlingen (B5.1 en B5.2).
5. Uiteraard vereist het werk van ouderlingen en predikant en diakenen goede onderlinge afstemming, vooral op wijkniveau. Overleg en samenwerking hoeft en moet niet in mindering komen op het eigene van ieders ambt. Zie B1.3. Zie voor de verhouding kerkenraad-diaconie B28.
6. Wij kiezen in Werkorde 2 in B6.1 voor het begrippenpaar 'barmhartigheid en gerechtigheid'. Dit geeft ons inziens beter aan wat de kernbegrippen zijn in het diaconaat. Het gaat niet alleen om (het mobiliseren van) zorg, hulp, steun, betrokkenheid, dus materiële en fysieke hulpverlening, maar ook om het bestrijden van sociaal onrecht, opkomen voor onderdrukten, rechtvaardigheid en duurzaamheid, e.d. Denk aan de Micha-campagne. Kortom: diaconaat is meer en dieper dan 'kerkelijke liefdadigheid'.

7. Wij hebben met belangstelling en een grote mate van instemming kennis genomen van de bijdrage die de deputaten generale diaconale zaken (GDD) in oktober 2010 hebben geleverd in de vorm van een schets van het profiel van de diaken. Wij menen dat de door GDD geformuleerde basislijnen harmoniëren met de Werkorde.
8. Voor het niet opnemen van het 'diaconaal huisbezoek' verwijzen we naar MvT1. Uiteraard dienen diakenen zich goed te informeren over het wel en wee in de gemeente. Vandaar dat wij dit in B6.2 onder woorden brengen met het 'onderkennen in de gemeente van moeiten in sociaal en materieel opzicht'. Het is aan de diakenen zelf om daar plaatselijk vorm en inhoud aan te geven.
9. B6.3 komt in Werkorde 2 te vervallen. De inhoud is verwerkt in B6.1 en B6.2.

[B7 ambt m/v

B7.1 Op grond van haar inzicht in de Heilige Schrift stellen de kerken de ambten van predikant en ouderling alleen open voor broeders. Het ambt van diaken staat ook open voor zusters.

[B7.1 (alternatief) Op grond van haar inzicht in de Heilige Schrift stellen de kerken de ambten van predikant, ouderling en diaken alleen open voor broeders.]

B7 ambt m/v

B7.1 gereserveerd

Toelichting B7

1. Relatief veel aandacht is in de reacties en publiciteit uitgegaan naar de twee alternatieven die zijn geboden in B7 m.b.t. het al dan niet openstaan van het diakenambt voor zusters. In de MvT1 is door ons duidelijk gesteld dat wij op deze plaats geen discussie beogen te voeren over de vrouw in het ambt als zodanig, omdat dit elders gebeurt. Het feit dat er twee alternatieven zijn geboden, bevestigt dat. Helaas is er in een aantal reacties geen recht gedaan aan Werkorde 1 en de expliciete toelichting daarbij.
2. In de lijn van Werkorde 1 voeren wij ook nu geen inhoudelijke discussie, maar reserveren B7 in Werkorde 2 voor de uitkomst van de kerkelijke bezinning elders.
3. Dat een heldere positiebepaling gewenst is, wordt overigens in de reacties door niemand ontkend. Voor het (ook extern) positioneren van een eigen kerkelijke lijn met betrekking tot m/v-onderwerpen is een expliciete uitspraak in de kerkorde van belang.

[B8 toegang tot het ambt van predikant

B8.1 Wie nog geen predikant is, kan alleen beroepen worden na een voorafgaand beroepbaarstellend onderzoek door de classis volgens de vastgestelde generale regeling.

B8.2 Een kandidaat-predikant, die een volgens art. B9 op hem uitgebracht beroep heeft aangenomen, verkrijgt toelating tot het ambt via een toelattend onderzoek door de classis volgens de vastgestelde generale regeling.]

B8 toegang tot het ambt van predikant

B8.1 Wie toegang tot het ambt van predikant vraagt, kan beroepen worden na een beroepbaarstellend onderzoek door de aangewezen classis.

B8.2 Een kandidaat-predikant die een beroep heeft aangenomen, verkrijgt toelating tot het predikantsambt in de kerken na een toelattend onderzoek door de classis waar hij zal gaan dienen.

B8.3 Een predikant uit een andere kerkgemeenschap op wie een beroep vanuit een van de kerken is uitgebracht, kan slechts als predikant in de kerken worden toegelaten na een onderzoek door de classis. Hetzelfde geldt voor een predikant die zich sinds kort heeft gevoegd bij een van de kerken en verzoekt om in de kerken beroepbaar te worden gesteld.

Toelichting B8

1. Eén van de reacties stelt vragen bij de noodzaak van het dubbele onderzoek voor kandidaat-predikanten: het BSO volgens B8.1 en het TLO volgens B8.2. Deze zaak is in het verleden uitvoerig aan de orde geweest. GS Berkel en Rodenrijs 1996 heeft studiedeputaten Kerkelijke Examens benoemd. GS Leusden 1999 heeft de huidige examenvorm vastgesteld in plaats van het vroegere preparatoir en peremptoir examen-model. Daarbij is de vraag naar één examen expliciet aan de orde gesteld. Blijkens art. 28 Acta GS Leusden 1999 is hier bewust niet voor gekozen vanwege de noodzakelijke zorgvuldigheid inzake de toelating tot het ambt. Die zorgvuldigheid geldt overigens naar twee kanten: voor de kerken en de kandidaat. De beide onderzoeken richten zich met name op Schriftgetrouwheid en confessionele betrouwbaarheid. Wij menen dat er geen aanleiding is deze examenvorm nu ter discussie te stellen.
2. Wij hebben in Werkorde 2 in B8.3 de inhoud van B12 opgenomen, zodat B12 als afzonderlijk artikel kan vervallen. B12 ziet op twee categorieën:
 - a. predikanten die in binnen- of buitenland zijn verbonden aan een kerk van gereformeerde belijdenis, niet zijnde een GKv, en die door een GKv beroepen worden; en
 - b. predikanten die recent als kerklid naar de GKv zijn overgekomen en toelating vragen als predikant in de GKv ('nieuwelingen').
 Voor deze beide categorieën geldt de route van B8.3.
3. B8.3 geeft met de uitdrukking 'slechts' aan dat uitsluitend de weg van kerkelijk onderzoek toelating geeft tot het predikantschap in de GKv. Gewaakt moet worden tegen lichtvaardige toelatingen, die naderhand kunnen leiden tot vervelende situaties.
4. In B8.3 hebben we het onderzoek door de classis niet nader omschreven. Het moet gaan om een onderzoek dat tot nu toe vaak werd aangeduid als 'colloquium doctum'. De classis kan in het onderzoek accenten zetten die passen bij de bijzonderheid van het geval. Omdat het hier om 'maatwerk' gaat, lijkt een gedetailleerd voorschrift in de KO niet goed werkbaar. De generale regeling voor predikantszaken (zie B23) kan nadere invulling bieden.

[B9 roeping van de predikant

- B9.1 De roeping van de predikant bestaat uit de beroeping, de goedkeuring en de bevestiging.
- B9.2 De *beroeping* vindt plaats door de kerkenraad met diakenen, met medewerking van de gemeente, volgens de plaatselijke regeling.
- B9.3 In kerken zonder predikant vindt de beroeping plaats met advies van de consulent.
- B9.4 De kerkenraad met diakenen doet een voordracht waarover de gemeente zich kan uitspreken. Als de gemeente instemt met de voordracht, brengt de kerkenraad met diakenen het beroep uit door de aanbidding van de beroepsbrief.
- B9.5 Wanneer de predikant het beroep aanvaardt, wordt de *goedkeuring van de gemeente* verkregen als zijn naam op twee achtereenvolgende zondagen is afgekondigd en er vanuit de gemeente geen gegronde bezwaar tegen zijn leer of leven wordt ingebracht.
- B9.6 De classis verleent haar *goedkeuring* als zij zich heeft overtuigd dat is voldaan aan de generale rechtspositieregeling als bedoeld in art. B23.

B9.7 De *bevestiging* vindt plaats in een kerkdienst met gebruik van het daarvoor bestemde formulier. De bevestiging van een kandidaat-predikant vindt plaats onder handoplegging door de predikant die de bevestiging verricht.]

B9 roeping van de predikant

B9.1 De roeping van een predikant bestaat uit de beroeping, de goedkeuring en de bevestiging.

B9.8 De kerkenraad voorziet in een regeling voor het beroepingswerk.

B9.2 De *beroeping* vindt plaats door de kerkenraad met diakenen, met medewerking van de gemeente, en wordt verwoord in de beroepsbrief.

B9.3 vervallen

B9.4 vervallen

B9.5 Wanneer de kandidaat of predikant het beroep aanvaardt, is voor zijn bevestiging de goedkeuring van de gemeente nodig.

B9.6 De classis verleent haar goedkeuring als zij zich heeft overtuigd dat is voldaan aan de vereisten van de kerkorde en de generale regelingen.

B9.7 De bevestiging vindt plaats in een kerkdienst met gebruik van het formulier. De bevestiging van hem die voor het eerst predikant wordt, vindt plaats onder handoplegging.

Toelichting B9

1. Een aantal formuleringen komt in Werkorde 2 te vervallen. Dit is mogelijk door toevoeging van B9.8, dat voorziet in een plaatselijke regeling voor het beroepingswerk. Gedetailleerde procedurele bepalingen kunnen daardoor zoveel mogelijk uit de KO worden overgebracht naar deze regeling.
2. In Werkorde 2 is ook B9.3 over de beroeping met advies van de consulent vervallen. Zie bij E5.2: de consulent komt wat ons betreft in de kerkorde te vervallen. Regeling van het consulentenschap kan plaats vinden via het classisreglement en de generale regeling predikantschap.
3. B9.4 is eveneens vervallen. Valt onder de werking van B9.8.
4. B9.5 is verkort. De rest valt onder de werking van B9.8.
5. In B9.7 is de handoplegging bij een kandidaat-predikant niet langer voorbehouden aan alleen de bevestigende predikant, zoals in de KO1978 werd ingevoerd. Uit de reacties uit de kerken blijkt dat art. 5 slot KO1978 te stringent wordt gevonden en men terugkeert tot de oude traditie (ook in andere kerkgemeenschappen in gebruik) dat de ouderlingen van de gemeente bij de handoplegging worden betrokken (vgl. 1 Timoteüs 4: 14).

[B10 opleiding voor predikanten

B10.1 De kerken onderhouden de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland. Zij is een kerkelijke instelling in de zin van art. E8.4.

B10.2 De docenten aan de theologische universiteit zijn in hun arbeid gebonden aan de leer van de Bijbel, zoals die is verwoord in de belijdenisgeschriften. Zij bekrachtigen dit door persoonlijke ondertekening van het daartoe bestemde bindingsformulier aan het begin van hun dienst.

B10.3 Voor het predikantschap in de kerken is, behoudens toepassing van art. B11 of B12, een voltooide theologische opleiding tot predikant aan de theologische universiteit vereist.

B10.4 De kerken spannen zich er voor in dat er jaarlijks nieuwe studenten bij de theologische universiteit worden ingeschreven.]

B10 opleiding voor predikanten

- B10.1 *De kerken onderhouden voor de opleiding van hun predikanten een theologische universiteit.*
- B10.2 De docenten aan de theologische universiteit zijn in hun arbeid gebonden aan de leer van de Bijbel, *zoals samengevat* in de belijdenisgeschriften. Zij bekrachtigen dit door ondertekening van *een* bindingsformulier
- B10.3 Voor het predikantschap in de kerken is een voltooide opleiding tot predikant aan de theologische universiteit vereist. *Bij generale regeling wordt voorzien in bijzondere gevallen.*
- B10.4 De kerken spannen zich er voor in dat er *voldoende* studenten in de theologie zijn. *Zij bieden hun, zo nodig, financiële steun.*

Toelichting B10

1. In B10.1 is enerzijds de eigenaam ‘Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland’ vervangen door de generieke aanduiding: ‘een theologische universiteit’. Anderzijds is de verbinding met deze theologische universiteit verstevigd door op te nemen ‘voor de opleiding van hun predikanten’. De bepaling spoort zo nauwkeuriger met art. 18 KO1978.
2. B10.2: zie de MvT2 bij B2.1.
3. In B10.3 is voor bijzondere gevallen een verwijzing opgenomen naar een voorziening bij generale regeling. Hiermee wordt beoogd de bijzondere gevallen niet allemaal bij KO te hoeven regelen. Deze zinsnede komt daarmee in de plaats van B11, dat kan vervallen.
4. In B10.4 is beoogd de strekking van het artikel beter te verwoorden door de formulering dat de inspanning zich richt op *voldoende* studenten in de theologie.
5. Aan B10.4 is in Werkorde 2 toegevoegd de bepaling van art. 19 KO1978 voor financiële steun aan ‘hulpbehoevende’ studenten. Het is goed om hier een kerkordelijke bepaling voor te hebben c.q. te houden, mede gelet op het eventueel verminderen of wegvallen van studiefinancieringsmogelijkheden via de overheid.

[B11 bijzonder opleidingstraject

- B11.1 Voor een kandidaat die elders een universitaire theologische opleiding heeft genoten en als predikant wil dienen in de kerken, is een getuigschrift van de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland vereist waaruit blijkt dat hij bekwaam is om het ambt van predikant uit te oefenen.
- B11.2 In geval van uitzonderlijke gaven en ervaring kan een broeder, die niet beschikt over de vereiste theologische opleiding, toegang vragen tot het ambt van predikant. Voor hem geldt een aangepast studieprogramma aan de Theologische Universiteit volgens de generale regeling.]

B11 bijzonder opleidingstraject

- B11.1 *vervallen*
- B11.2 *vervallen*

Toelichting B11

1. Dit artikel komt in Werkorde 2 te vervallen. De inhoud valt onder B10.3 tweede zin. Zie de MvT2 aldaar.

[B12 toelating predikanten van elders

- B12.1 Wanneer een kerk een predikant beroept die in of buiten Nederland is verbonden geweest aan een kerk waarmee kerkelijke gemeenschap wordt onderhouden, kan hij tot het ambt van predikant in de Gereformeerde Kerken in Nederland worden toegelaten in de weg van een toelatend onderzoek door de classis volgens de generale regeling.
- B12.2 Een predikant die zich sinds kort heeft gevoegd bij een van de kerken en afkomstig is uit een kerk waarmee geen kerkelijke gemeenschap bestaat, wordt niet dan met grote voorzichtigheid tot het ambt van predikant toegelaten. Daarbij wordt de generale regeling in acht genomen.]

B12 toelating predikanten van elders

- B12.1 *vervallen*
- B12.2 *vervallen*

Toelichting B12

1. Dit artikel komt in Werkorde 2 te vervallen. De inhoud valt onder B8.3. Zie de MvT2 aldaar.

[B13 levenstaak predikant

- B13.1 De predikant stelt zijn leven in dienst van de Heer. Hij dient zijn ambt met ongedeelde toewijding te verrichten.
- B13.2 Slechts in een bijzonder geval kan een predikant met toestemming van de classis zijn ambt in deeltijd uitoefenen.]

B13 levenstaak predikant

- B13.1 De predikant *stelt zich voor het leven* in dienst van de Heer. Hij dient zijn ambt met *volle* toewijding te verrichten.
- B13.2 *Voor de uitoefening van het ambt in deeltijd of voor het onderbreken van de dienst voor langere tijd, is de toestemming van de classis nodig.*

Toelichting B13

1. B13.1 hanteert iets aangepaste formuleringen voor de zaak waar het om gaat: het predikantschap is een levenstaak en vraagt om volle toewijding en inzet.
2. B13.2 bevat in Werkorde 2 twee aspecten die een uitzondering vormen op de regel van B13.1: (a) uitoefening van het ambt in deeltijd, en (b) onderbreking van de dienst voor langere tijd.
3. (ad a) Uit de ontvangen reacties blijkt dat er enige bedenkingen bestaan om ambtsuitoefening in deeltijd per definitie steeds als een bijzonder geval te zien. Om die reden hebben we de kwalificatie 'bijzonder geval' in Werkorde 2 achterwege gelaten. Blijft ons inziens staan dat ambtsuitoefening in deeltijd toch een uitzondering is op de regel van fulltime beschikbaarheid en als zodanig de toestemming van de classis behoeft. Er dient gewaakt te worden voor lichtvaardige toepassing van deeltijdconstructies. Immers, hoe je het ook wendt of keert, een deeltijd ambtsuitoefening impliceert een andere deeltijd bezigheid daarnaast en dus een verhoogde kans op aantasting van de 'levensregel' van B13.1.
4. (ad b) In Werkorde 2 voeren wij in B13.2 een 'grootverlof'-regeling in, die in de KO1978 niet voorkomt. Te denken valt hierbij aan een langduriger studieverlof voor bijvoorbeeld het afronden van een dissertatie, een buitenlandverblijf voor het steunen van de broederschap aldaar, een retraite voor het schrijven van een boek, het zorgen voor een zieke echtgenote, e.d. De ondergrens

zouden wij dan willen leggen bij ca 6 maanden, de bovengrens bij 12 maanden. Uiteraard zijn deze grenzen arbitrair. Ze zijn bedoeld als kader waarbinnen deze regeling van toepassing is. Verlenging is denkbaar, maar het moet blijven gaan om een tijdelijke voorziening.

Het gaat hier niet om situaties van ziekte van de predikant zelf, afvaardiging naar een synode, of dergelijke.

Bij deze 'onderbreking van de dienst' geldt niet de normale regeling van levensonderhoud volgens B16, maar is een ad hoc-regeling nodig. Verdere bijzonderheden kunnen worden geregeld in de generale regeling predikantszaken. Zie B23.

5. Deze bepaling wekt reminiscenties aan het oude art. 14 DKO, waarin vroeger ook een regeling was opgenomen voor het tijdelijk 'onderbreken (of 'onderlaten' of 'nalaten') van de dienst'. Die bepaling zijn wij kwijt geraakt bij de KO-herziening in 1978. Die oude regeling had voor een deel de strekking dat een predikant die tijdelijk zijn werk in de gemeente had onderbroken zich niet mocht gaan gedragen als een soort freelance predikant. Voor een ander deel had het artikel een historische aanleiding, maar geen praktische betekenis meer. De toenmalige deputaten herziening KO noemden het artikel dan ook 'verouderd'. Vgl. het rapport van deputaten aan de GS Groningen-Z 1978, opgenomen in de bijlagen bij Acta GS Groningen-Z, p. 346-347.
6. Bij de CGK heeft het oude art. 14 KO meer de uitwerking gekregen van een verlofregeling, zoals wij die nu ook voorstaan in B13.2. Daar is de uitwerking dat in geval van onderbreking van de dienst de 'eigen' kerkenraad te allen tijde het recht behoudt 'zijn' predikant terug te roepen.
7. Terugkerend naar B13.2 menen wij dat als in de KO een deeltijdregeling wordt gecreëerd, ook een grootverlofregeling opportuun is. In beide gevallen behoeft dit de toestemming van de classis.

[B14 rechtspositie predikant

- B14.1 Een predikant is altijd verbonden aan een plaatselijke kerk.
- B14.2 De verbintenis van de predikant met de kerk berust op overeenstemming krachtens de beroepsbrief van de kerkenraad en de aannemingsbrief van de predikant.
- B14.3 De rechtspositie van de predikant heeft een eigen kerkelijk karakter. De rechtsverhouding tussen kerk en predikant wordt beheerst door het kerkelijk recht en niet door het statelijk recht.
- B14.4 Op de rechtspositie van de predikant is van toepassing de generale rechtspositieregeling als bedoeld in art. B23.]

B14 rechtspositie predikant

- B14.1 Een predikant is altijd verbonden aan een plaatselijke kerk *of aan twee kerken die daarvoor een samenwerking zijn aangegaan.*
- B14.2 De verbintenis van de predikant met een kerk berust op overeenstemming krachtens de beroepsbrief van de kerkenraad en de aannemingsbrief van de predikant.
- B14.3 De rechtspositie van de predikant heeft een eigen kerkelijk karakter. De rechtsverhouding tussen kerk en predikant wordt beheerst door het kerkelijk recht en niet door het statelijk recht.
- B14.4 *vervallen*
- B14.5 *Ook in geval van een bijzondere taak is de predikant verbonden aan een plaatselijke kerk. De regeling van zijn rechtspositie vereist de goedkeuring van de classis en, indien van toepassing, de synode.*

Toelichting B14

1. B14 is in Werkorde 2 in essentie niet veranderd. Wij verwijzen naar de uitgebreide MvT1 bij Werkorde 1 voor het belang van het artikel.
2. In B14.1 blijft de verbintenis van de predikant met een plaatselijke kerk een wezenlijk bestanddeel. De variant van een verbintenis met twee zogenaamde combinatiegemeenten is hier aan toegevoegd. Daarvoor geldt echter uitdrukkelijk dat een samenwerking moet zijn aangegaan. Er dient in zo'n geval dus een duidelijke voorafgaande samenwerkingsregeling te bestaan, waarin is geregeld hoe de predikant aan beide kerken verbonden is.
3. B14.4 is in Werkorde 2 vervallen en vervangen door B23.1. Zie hierna bij B23.
4. Uit oogpunt van verkorting is B15 nu geregeld in B14.5.

[B15 rechtspositie bij bijzonder taakveld

B15.1 Ook in geval van een bijzonder taakveld dient de predikant te zijn verbonden aan een plaatselijke kerk, naar gelang van de situatie hetzij de kerk die hij tot dusver diende, hetzij een kerk in het ressort waar de bijzondere taak in hoofdzaak wordt verricht. In het laatste geval blijft bij de beroeping toepassing van art. B9.4 achterwege.

B15.2 Overeenkomstig art. B4.3 ziet de synode respectievelijk de classis toe op een regeling van de rechtspositie, die rekening houdt met de generale regeling als bedoeld in art. B23 en met de bijzondere regelingen die van kracht zijn ter zake van het desbetreffende taakveld.]

B15 rechtspositie bij bijzonder taakveld

B15.1 *vervallen*

B15.2 *vervallen*

Toelichting B15

1. B15 is in Werkorde 2 vervallen. De beide onderdelen zijn verkort en opgenomen in B14.5.

[B16 levensonderhoud

B16.1 De kerkenraad is namens de gemeente verantwoordelijk voor het levensonderhoud van de predikant, zodat de predikant zonder zorg van het evangelie kan leven.

B16.2 De kerkelijke zorgplicht strekt zich mede uit tot het gezin van de predikant en, in geval van diens overlijden, zijn weduwe en door haar verzorgde minderjarige kinderen.

B16.3 Ten aanzien van de voorziening in het levensonderhoud dienen de generale regelingen in acht te worden genomen.]

B16 levensonderhoud

B16.1 De kerkenraad is namens de gemeente verantwoordelijk voor het levensonderhoud van de predikant, zodat de predikant zonder zorg van het evangelie kan leven.

B16.2 De kerkelijke zorgplicht strekt zich mede uit tot het gezin van de predikant en, in geval van diens overlijden, zijn weduwe en door haar *verzorgde kinderen*.

B16.3 *vervallen*

Toelichting B16

1. B16.1 en B16.2 zijn ongewijzigd.
2. B16.3 is in Werkorde 2 vervallen en verdisconteerd in B23.1. Zie hierna bij B23.

[B17 ziekte

B17.1 In geval van tijdelijke of blijvende gehele of gedeeltelijke verhindering van de ambtsdienst ten gevolge van ziekte van de predikant gelden de generale regelingen.]

B17 *verhinderung ambtsdienst*

B17.1 *Bij arbeidsongeschiktheid van de predikant als gevolg van ziekte of ongeval gelden de voorschriften van de generale regeling voor predikantszaken.*

B17.2 *Bij blijvende verhindering van de ambtsuitoefening wegens ziekte of een andere oorzaak oordeelt de classis over de gevolgen voor de rechtspositie en het levensonderhoud van de predikant.*

Toelichting B17

1. In B17.1 is in Werkorde 2 'ziekte' vervangen door een nauwkeuriger omschrijving. Het gaat om arbeidsongeschiktheid tengevolge van hetzij ziekte hetzij ongeval. Dit stemt overeen met de regelingen van VSE.
2. In B17.1 wordt verwezen naar de generale regeling voor predikantszaken. Zie B23 hierna.
3. Wij nemen hier bewust een vermelding op van de *voorschriften* van de generale regeling voor predikantszaken. Juist op het gebied van ziek- en herstelmeldingen, begeleiding ziekteverzuim, e.d. zijn de laatste jaren veel uitvoeringsregels gekomen, waaraan zowel predikanten als kerken zich te houden hebben. Het is van belang dat hiervoor een duidelijke grondslag in de KO aanwezig is.
4. In B17.2 is een bepaling toegevoegd over de rechtspositie (ambtelijke status) en het levensonderhoud van de predikant bij blijvende verhindering van de ambtsdienst tengevolge van ziekte of een andere oorzaak. Het gaat hier niet om emeritaat volgens B22, omdat dat betrekking heeft op beëindiging van de actieve dienst wegens leeftijd. Een beslissing van de classis is nodig omdat bijvoorbeeld bepaald moet worden in welke mate de predikant arbeidsongeschikt is als predikant en of en zo ja, in hoeverre de predikant op andere wijze in zijn levensonderhoud kan voorzien.
5. Omdat B17 aldus in Werkorde 2 een iets bredere strekking heeft, kiezen we ook voor het bredere opschrift 'verhinderung ambtsdienst'.

[B23 generale rechtspositieregeling en deputaten rechtspositie

B23.1 De synode benoemt generale deputaten voor de rechtspositie van de predikant.

B23.2 Op voorstel van deputaten stelt de synode de generale rechtspositieregeling voor predikanten vast en draagt zorg voor regelmatige actualisering daarvan.

B23.3 Bij toepassing van art. B13 tot B22 houden de kerkelijke vergaderingen zich aan de generale rechtspositieregeling.

B23.4 Bij toepassing van art. B19 tot B21 verleent de classis haar goedkeuring niet dan na consultatie van de deputaten.]

B23 generale regeling voor predikantszaken

B23.1 *Op de rechtspositie en het levensonderhoud van de predikanten is naast de kerkorde de generale regeling voor predikantszaken van toepassing.*

B23.2 *Generale deputaten voor predikantszaken dragen zorg voor regelmatige actualisering van de generale regeling.*

B23.3 *In alle predikantszaken waarvoor de goedkeuring van de classis is vereist, ziet de classis toe op naleving van de generale regeling.*

Toelichting B23

1. B23 is door ons naar voren gehaald en geplaatst direct na de bepalingen over de rechtspositie predikant (B14), levensonderhoud (B16) en verhindering ambtsdienst (B17). Daarmee vormt het een rechtspositioneel cluster.
2. Bovendien geeft dit de verbetering dat in de volgende afzonderlijke artikelen over de predikant telkens kan worden verwezen naar de generale regeling voor predikantszaken (GRP) volgens dit artikel. De desbetreffende artikelen worden daardoor aanzienlijk verkort. Er wordt nu in Werkorde 2 telkens zoveel mogelijk volstaan met een omschrijving van de kerkelijke maatregel in de KO. De bijbehorende uitvoeringsregels komen in de GRP.
3. Wij hebben in Werkorde 2 de eerder zo genoemde ‘generale rechtspositieregeling’ vervangen door een ‘generale regeling predikantszaken’ (GRP). Hiervoor zijn twee redenen:
 - (a) rechtspositieregeling klinkt wel erg zakelijk en technisch;
 - (b) wij hebben een bredere regeling voor ogen, die over meer gaat dan alleen de rechtspositie.
4. Wat dit laatste betreft: de GRP dient een totaalregeling te worden, waarin in verschillende hoofdstukken alle kerkrechtelijke aspecten aangaande het predikantschap aan de orde dienen te komen. De bestaande en eventueel nog te formuleren generale regelingen worden op die manier idealiter geïntegreerd tot een overzichtelijk(er) geheel. En dat maakt mogelijk dat in de kerkorde alleen de hoofdzaken worden opgenomen.
5. Als generale regeling wordt de GRP vastgesteld door de synode. De generale deputaten predikantszaken (GDP) worden belast met regelmatige actualisering.
6. Uiteraard vergt de eerste totstandkoming van de GRP een forse inspanning, zowel voor wat betreft de teksten van de GRP zelf als voor wat betreft de daarbij te ontwikkelen kerkelijke infrastructuur. De participatie/incorporatie van regelgeving en jurisprudentie van instellingen als het Steunpunt Kerkenwerk (voorheen SKB), VSE, deputaten Dienst & Recht, Commissie van beroep in predikantszaken, etc. dient daarbij zijn beslag te krijgen. Voor een behoorlijk deel zal het gaan om het bijeenbrengen en geordend samenvoegen van reeds bestaand recht. Wij lopen hier nu niet verder op vooruit, maar rekenen dit tot de vervolgwerkzaamheden.
7. In B23.3 is tot slot vastgelegd dat het de classis is die toeziet op de naleving van de GRP. Wij hebben daarbij de in Werkorde 1 voorgeschreven consultatie van (thans) generale deputaten predikantszaken achterwege gelaten. Indien en voorzover dit nodig is, kan dit in de GRP geregeld worden.

[B18 non-actiefstelling predikant

B18.1 Bij dringende noodzaak kan de kerkenraad overgaan tot non-actiefstelling van de predikant.

- B18.2 De kerkenraad besluit niet tot non-actiefstelling dan na instemming van de kerkenraad van de naburige kerk. Deze instemming is niet vereist indien de predikant instemt met non-actiefstelling.
- B18.3 Non-actiefstelling vindt niet of niet langer plaats wanneer art. B21 van toepassing is.]

B18 op non-actiefstelling predikant

- B18.1 Bij dringende noodzaak kan de kerkenraad **bij wijze van ordemaatregel** overgaan tot **gehele of gedeeltelijke** op non-actiefstelling van de predikant overeenkomstig de generale regeling voor predikantszaken.
- B18.2 **vervallen**
- B18.3 **vervallen**

Toelichting B18

1. Het betreft hier een nieuwe bepaling in de KO. Toch is de materie niet nieuw. De GS Zuidhorn-2002 oordeelde de maatregel reeds mogelijk, zowel met instemming van de predikant als zonder die instemming, mits duidelijk is dat het niet gaat om een maatregel van censuur, maar om een ordemaatregel die bedoeld is om rust te scheppen (Acta art. 29 besluit 4 sub e en f GS Zuidhorn 2002). De GS Amersfoort-C 2005 deed dit besluit in soortgelijke bewoordingen nog eens over (Acta art. 55 besluit 5 GS Amersfoort-C 2005).
2. Er is in de reacties vrij breed de vraag gesteld of het toepassingsbereik 'bij dringende noodzaak' in B18.1 niet te vaag is geformuleerd. Wij menen dat dit niet concreter kan. Er dient een algemeen criterium te worden gehanteerd om niet te verzanden in allerlei casuïstiek. Uit de 'dringende noodzaak' blijkt dat dit niet lichtvaardig mag worden toegepast.
3. In de lijn van de genoemde GS-besluiten hebben wij in Werkorde 2 in de tekst opgenomen dat het gaat om een ordemaatregel. Dit stond al wel in de MvT1, maar opname in de tekst maakt het karakter van de maatregel duidelijker.
4. Verder hebben wij in Werkorde 2 in de tekst opgenomen dat sprake kan zijn van 'gehele of gedeeltelijke' op non-actiefstelling. Ook dit is in de lijn van genoemde GS-besluiten en maakt differentiatie mogelijk.
5. Uit de aard van de maatregel volgt dat het om een tijdelijke zaak gaat. Het 'nog niet' in de tekst bevestigt dit tijdelijke karakter.
6. B18.2 en B18.3 vervallen in de KO en verhuizen naar de GRP. Zie MvT2 bij B23.

[B19 losmaking predikant

- B19.1 Indien sprake is van een situatie waarin de predikant de gemeente blijvend niet meer met vrucht kan dienen, besluit de kerkenraad de predikant los te maken van de gemeente.
- B19.2 De kerkenraad besluit niet tot losmaking dan na goedkeuring van de classis.
- B19.3 Losmaking vindt niet plaats wanneer art. B21 van toepassing is.
- B19.4 De losgemaakte predikant is gedurende twee jaren beroepbaar in de kerken.
- B19.5 De kerkenraad die tot losmaking heeft besloten blijft verantwoordelijk inzake het ambt van de losgemaakte predikant.]

B19 losmaking predikant

- B19.1 Indien sprake is van een situatie waarin de predikant de gemeente blijvend niet meer met vrucht kan dienen, besluit de kerkenraad de predikant los te maken van de gemeente overeenkomstig de generale regeling voor predikantszaken.
- B19.2 *vervallen*
- B19.3 *vervallen*
- B19.4 *vervallen*
- B19.5 *vervallen*

Toelichting B19

1. B19.1 bevat geen wijzigingen.
2. B19.2 t/m B19.5 vervallen in de KO en verhuizen naar de GRP. Zie MvT2 bij B23.

[B20 ontheffing predikant

- B20.1 Een predikant mag uitsluitend wegens gewichtige redenen ontheffing vragen van zijn ambt.
- B20.2 Een losgemaakte predikant wordt door de kerkenraad ontheven van zijn ambt wanneer in de periode van twee jaren na de losmaking geen verbintenis met een andere kerk tot stand komt.
- B20.3 Slechts in buitengewone omstandigheden, indien een predikant niet langer voldoet aan de eisen voor het predikantschap, kan een predikant in andere gevallen door de kerkenraad worden ontheven van zijn ambt.
- B20.4 De kerkenraad besluit niet tot ontheffing dan na goedkeuring van de classis.
- B20.5 Ontheffing vindt niet plaats wanneer art. B21 van toepassing is.
- B20.6 Bij ontheffing van het ambt gaat de predikant over tot een andere levenstaak.]

B20 ontheffing predikant

- B20.1 Een predikant mag uitsluitend wegens gewichtige redenen ontheffing vragen van zijn ambt.
- B20.2 Een losgemaakte predikant wordt door de kerkenraad ontheven van zijn ambt wanneer gedurende twee jaar na de losmaking geen verbintenis met een andere kerk tot stand komt.
- B20.3 Slechts in buitengewone omstandigheden, indien een predikant niet langer voldoet aan de eisen voor het predikantschap, kan een predikant in andere gevallen door de kerkenraad worden ontheven van zijn ambt.
- B20.4 *vervallen*
- B20.5 *vervallen*
- B20.6 *vervallen*
- B20.7 Bij ontheffing van het ambt wordt gehandeld overeenkomstig de generale regeling voor predikantszaken.*

Toelichting B20

1. B20.1 t/m B20.3 bevatten geen wijzigingen.
2. B20.4 en B20.5 vervallen in de KO en verhuizen naar de GRP. Zie MvT2 bij B23.

3. B20.6 kan ons inziens eveneens vervallen. Werkorde 1 formuleert – in navolging van art. 15 KO1978 - dat ontheffing van het ambt leidt tot overgang naar een andere levenstaak of levensstaat. Wij menen dat ‘ontheffing van het ambt’ op zich voldoende helder is: wie ontheven wordt van het ambt, heeft het ambt niet meer. Wat hij daarna gaat doen, hoeft niet in de KO te staan.
4. B20.7 bevat de noodzakelijke verwijzing naar de GRP.

[B21 schorsing en afzetting predikant

- B21.1 Een predikant die een openbare of in ander opzicht ernstige zonde begaat, in strijd handelt met het door hem ondertekende bindingsformulier of het ambtelijk vermaan hardnekkig verwerpt, wordt door de kerkenraad geschorst.
- B21.2 De kerkenraad besluit niet tot schorsing dan na instemming van de kerkenraad van de naburige kerk.
- B21.3 Een schorsing geldt voor ten hoogste een periode van drie maanden.
- B21.4 Een schorsing kan eenmaal voor ten hoogste een periode van drie maanden door de kerkenraad worden verlengd na goedkeuring van de classis.
- B21.5 De kerkenraad beslist of na de schorsing afzetting van de predikant moet volgen.
- B21.6 De kerkenraad besluit niet tot afzetting dan na goedkeuring van de classis.]

B21 schorsing en afzetting predikant

- B21.1 Een predikant die een openbare of in ander opzicht ernstige zonde begaat, in strijd handelt met *het bindingsformulier* of het ambtelijk vermaan hardnekkig verwerpt, wordt door de kerkenraad geschorst.
- B21.2 *vervallen*
- B21.3 *vervallen*
- B21.4 *vervallen*
- B21.5 De kerkenraad *besluit* of na de schorsing afzetting van de predikant moet volgen. *Voor afzetting is voorafgaande goedkeuring van de classis vereist.*
- B21.6 *vervallen*
- B21.7 *Bij schorsing en afzetting wordt gehandeld overeenkomstig de generale regeling voor predikantszaken.*

Toelichting B21

1. B21.2 t/m B21.4 vervallen in de KO en verhuizen naar de GRP. Zie MvT2 bij B23.
2. B21.6 is in Werkorde 2 opgenomen als tweede zin in B21.5. Zodoende kan B21.6 zelf vervallen. Komt een kerkenraad na schorsing tot de conclusie dat afzetting moet volgen, dan legt hij het concept-afzettingsbesluit voor aan de classis. De classis beoordeelt de zaak en komt al dan niet tot goedkeuring. Na goedkeuring ‘voltrekt’ de kerkenraad de afzetting door een definitief besluit.
3. B21.7 bevat de noodzakelijke verwijzing naar de GRP.

[B22 emeritaat

- B22.1 De kerkenraad verleent emeritaat aan een predikant die de leeftijd van vijfenzeftig jaar heeft bereikt. De emeritaatsregeling behoeft de goedkeuring van de classis.
- B22.2 Bij overeenstemming tussen kerkenraad en predikant kan het emeritaat door de kerkenraad op een latere leeftijd worden verleend.

- B22.3 Een emeritus-predikant behoudt de bevoegdheid om op verzoek van een kerkenraad het Woord en de sacramenten te bedienen.
- B22.4 Bij emeritering blijft de kerkenraad van de laatst gediende kerk verantwoordelijk inzake het ambt en het levensonderhoud van de predikant. Art. B16.2 en B16.3 zijn van overeenkomstige toepassing.]

B22 emeritaat

- B22.1 De kerkenraad verleent emeritaat aan een predikant die de leeftijd van **zesenzestig jaar** heeft bereikt. **Bij overeenstemming tussen kerkenraad en predikant kan het emeritaat door de kerkenraad op een latere leeftijd worden verleend.**
- B22.2 **vervallen**
- B22.3 Een emeritus-predikant behoudt de bevoegdheid om op verzoek van een kerkenraad het Woord en de sacramenten te bedienen **of andere diensten te verrichten.**
- B22.4 Bij emeritering blijft de kerkenraad van de laatst gediende kerk verantwoordelijk inzake het ambt en het levensonderhoud van de predikant. **[..]**
- B22.5 Bij emeritering wordt de generale regeling voor predikantszaken in acht genomen.**

Toelichting B22

- Deputaten F&B hebben er op gewezen dat bij verhoging van de AOW-leeftijd naar 67 jaar een financieringsprobleem ontstaat bij ongewijzigde handhaving van de emeritaatsgrens op 65 jaar. Maatschappelijk lijkt een verhoging van de AOW naar 67 jaar echter geen uitgemaakte zaak. De regering heeft zeer recent (april 2011) besloten tot verhoging van de AOW-leeftijd naar 66 jaar in 2020. Wij stellen voor hierbij aansluiting te zoeken.
- Wij stellen daarom voorshands in Werkorde 2 de leeftijd voor emeritering op 66 jaar. Opneming van de leeftijd in de GRP en verwijzing daarnaar in de KO, zoals in enkele reacties is geopperd, zou eventueel een alternatieve mogelijkheid kunnen zijn.
- Gekoppeld aan de in B22.1 geboden afwijkingsmogelijkheid, lijkt ons dit een voldoende flexibele benadering voor situaties waarin kerk en predikant daarna nog in onderling overleg de ambtsdienst willen voortzetten.
- B22.2 is opgenomen als tweede zin van B22.1 en komt zelf te vervallen.
- Gevraagd is naar de status van de emeritus-predikant. Hij is en blijft predikant, d.w.z. behoudt een 'rest'-ambt. Zie B22.4. Dit is het vroeger bekende behoud van 'ambt of radicaal'. Er blijft ook als emeritus-predikant een verbintenis met de kerk die hij het laatst heeft gediend. De kerkenraad van die kerk is verantwoordelijk voor zijn levensonderhoud. Zie eveneens B22.4.
- Toch treedt er een wijziging in, te weten de beëindiging van de ambtsdienst in de gemeente. De emeritus-predikant is niet meer belast met de geestelijke leiding en herderlijke zorg van de gemeente en maakt daarom ook geen deel meer uit van de kerkenraad. Het is vervolgens van belang om positief aan te geven waartoe hij dan nog wel *bevoegd* is. Op dit punt formuleert B22.3 dat hij de bevoegdheid behoudt tot bediening van het Woord en de sacramenten. In Werkorde 2 voegen wij daaraan nog toe 'of andere diensten te verrichten'. Emeriti-predikanten verrichten met regelmaat behalve prediking en sacramentsbediening ook andere hulpdiensten en bewijzen de kerken daarmee goede diensten, waarvan dankbaar gebruik kan worden gemaakt.
- B22.5 bevat de noodzakelijke verwijzing naar de GRP. In het hoofdstuk over het emeritaat in de GRP kunnen zowel rechtspositionele als materiële voorzieningen worden opgenomen die tijdens het emeritaat van kracht zijn.

[B24 roeping van ouderlingen en diakenen

- B24.1 De roeping van ouderlingen en diakenen bestaat uit de verkiezing, de benoeming, de goedkeuring daarvan en de bevestiging. Daarbij worden de kerkorde en de plaatselijke regeling in acht genomen.
- B24.2 Met het oog op de *verkiezing* wordt de gemeente in de gelegenheid gesteld om vooraf te attenderen op personen die geschikt worden geacht voor het ambt van ouderling of diaken.
- B24.3 De kerkenraad met diakenen toetst zowel de geschiktheid als de beschikbaarheid van de te kandideren personen.
- B24.4 De kerkenraad met diakenen stelt ter verkiezing een dubbel aantal kandidaten. Slechts bij uitzondering is verkiezing uit minder dan een dubbel aantal kandidaten mogelijk.
- B24.5 Na de verkiezing door de belijdende leden van de gemeente vindt de *benoeming* plaats door de kerkenraad met diakenen. Slechts bij uitzondering kan benoeming zonder verkiezing plaatsvinden.
- B24.6 Ontheffing van een benoeming kan slechts worden gevraagd wegens gegronde redenen.
- B24.7 De *goedkeuring* van de gemeente wordt verkregen als de namen van de benoemde personen op twee achtereenvolgende zondagen zijn afgekondigd en er vanuit de gemeente geen gegrond bezwaar tegen hun leer of leven wordt ingebracht.
- B24.8 De *bevestiging* vindt plaats in een kerkdienst met gebruik van het daarvoor bestemde formulier.]

B24 roeping van ouderlingen en diakenen

- B24.1 De roeping van ouderlingen en diakenen bestaat uit de verkiezing, de benoeming, de goedkeuring daarvan en de bevestiging. Daarbij worden de kerkorde en de plaatselijke regeling in acht genomen.
- B24.2 Met het oog op de *verkiezing* wordt de gemeente in de gelegenheid gesteld om vooraf te attenderen op personen die geschikt worden geacht voor het ambt van ouderling of diaken.
- B24.3 *De kerkenraad met diakenen toetst de geschiktheid van de te kandideren personen en let op wettige redenen van verhindering.*
- B24.4 De kerkenraad met diakenen stelt ter verkiezing een dubbel aantal kandidaten. *Indien dit niet mogelijk is, volstaat een kleiner aantal.*
- B24.5 Na de verkiezing door de belijdende leden van de gemeente vindt de *benoeming* plaats door de kerkenraad met diakenen. *Bij uitzondering* kan benoeming zonder verkiezing plaatsvinden.
- B24.6 Ontheffing van een benoeming kan slechts worden gevraagd wegens gegronde redenen.
- B24.7 De *goedkeuring* van de gemeente wordt verkregen als de namen van de benoemde personen op twee achtereenvolgende zondagen zijn afgekondigd en er vanuit de gemeente geen gegrond bezwaar tegen hun leer of leven wordt ingebracht.
- B24.8 De *bevestiging* vindt plaats in een kerkdienst met gebruik van *het formulier*.

Toelichting B24

1. B24 is nagenoeg ongewijzigd. Omdat er voor ouderlingen en diakenen geen met de GRP vergelijkbare generale regeling beschikbaar is, blijft er meer in de KO staan.
2. De toetsing van geschiktheid en beschikbaarheid in B24.3 lijkt niet door iedereen goed te zijn opgevat. Het feit dat er op beide punten getoetst wordt, impliceert niet dat daarmee elk beroep op onbeschikbaarheid op voorhand gehonoreerd zou worden. Het gaat er wel om dat de kerkenraad met diakenen bij de talstelling zo goed mogelijk is geïnformeerd. Om deze bedoeling beter tot zijn

recht te laten komen, hebben we in Werkorde 2 de formulering aangepast in die zin dat de geschiktheid wordt *getoetst* en dat er op wettige redenen van verhindering wordt *gelet*. Wij benadrukken nog eens de samenhang tussen B24.3 en B24.6: als bij de kandidaatstelling de geschiktheid is getoetst en er is zo goed mogelijk gelet op de beschikbaarheid, dient een ontheffingsverzoek vervolgens terughoudend te worden bejegend. Het is dus een proces naar twee kanten.

3. In B24.4 wordt wat meer ruimte geboden aan een kleiner getal dan een dubbeltal.

[B25 aftreden van ouderlingen en diakenen

- B25.1 De ouderlingen en diakenen vervullen hun ambtsdienst drie of meer jaren, afhankelijk van de plaatselijke regeling.
- B25.2 Als regel is elk jaar een evenredig deel van de ouderlingen en diakenen aftredend. Zij zijn niet direct herkiesbaar, behoudens bijzondere omstandigheden.
- B25.3 De kerkenraad kan tussentijdse ontheffing, gevraagd of ongevraagd, slechts verlenen wegens gegronde redenen.]

B25 aftreden van ouderlingen en diakenen

- B25.1 De ouderlingen en diakenen vervullen hun ambtsdienst drie of meer jaren, afhankelijk van de plaatselijke regeling.
- B25.2 Als regel is elk jaar een evenredig deel van de ouderlingen en diakenen aftredend. Zij zijn niet direct herkiesbaar, behoudens bijzondere omstandigheden.
- B25.3 De kerkenraad kan tussentijdse ontheffing (...) slechts verlenen wegens gegronde redenen.

Toelichting B25

1. Er zijn vragen gesteld rond de 'ongevraagde ontheffing' in B25.3. Wij menen dat hieraan in sommige gevallen behoefte kan bestaan. Een ambtsdrager kan zich bijvoorbeeld zo eigengereid gedragen, dat dit problemen oplevert voor het goed functioneren van kerkenraad of diaconie. Gelet op het uitzonderingskarakter heeft dit echter bij nadere overweging geen permanente plaats te hebben in de KO. Om die reden laten wij de aanduiding 'gevraagd of ongevraagd' in Werkorde 2 achterwege.

[B26 non-actiefstelling ouderlingen en diakenen

- B26.1 Bij dringende noodzaak kan de kerkenraad overgaan tot non-actiefstelling van een ouderling of diaken.
- B26.2 Non-actiefstelling vindt niet of niet langer plaats wanneer art. B27 van toepassing is.]

B26 op non-actiefstelling ouderlingen en diakenen

- B26.1 Bij dringende noodzaak kan de kerkenraad *bij wijze van ordemaatregel* overgaan tot *gehele of gedeeltelijke* op non-actiefstelling van een ouderling of diaken.
- B26.2 *vervallen*

Toelichting B26

1. B26.1: zie de MvT2 bij B18.
2. B26.2 achten we overbodig en kan vervallen.

[B27 schorsing en afzetting ouderlingen en diakenen

- B27.1 Een ouderling of diaken die een openbare of in ander opzicht ernstige zonde begaat, in strijd handelt met het ondertekende bindingsformulier of de kerkelijke vermaning hardnekkig verwerpt, wordt door de kerkenraad geschorst.
- B27.2 De kerkenraad besluit niet tot schorsing dan na instemming van de kerkenraad van de naburige kerk.
- B27.3 Een schorsing geldt voor ten hoogste een periode van drie maanden.
- B27.4 De kerkenraad beslist of na de schorsing afzetting moet volgen.
- B27.5 De kerkenraad besluit niet tot afzetting dan na instemming van de kerkenraad van de naburige kerk.]

B27 schorsing en afzetting ouderlingen en diakenen

- B27.1 Een ouderling of diaken die een openbare of in ander opzicht ernstige zonde begaat, in strijd handelt met **het bindingsformulier** of de kerkelijke vermaning hardnekkig verwerpt, wordt door de kerkenraad geschorst.
- B27.2 De kerkenraad besluit niet tot schorsing dan na instemming van de kerkenraad van de door de classis aangewezen naburige kerk.
- B27.3 Een schorsing geldt voor ten hoogste een periode van drie maanden.
- B27.4 De kerkenraad **besluit** of na de schorsing afzetting moet volgen. **Voor de afzetting is voorafgaande goedkeuring van de classis vereist.**
- B27.5 **vervallen**

Toelichting B27

1. B27.5 is in Werkorde 2 opgenomen als tweede zin in B27.4. Zodoende kan B27.5 zelf vervallen.
2. Het komt ons voor dat afzetting van een ouderling beter via de classis dan de naburige kerkenraad kan lopen. Het betreft hier toch een ingrijpende maatregel, zodat het bredere oordeel van de classis gewenst is. Daarom is in B27.4 de vereiste goedkeuring van de classis vermeld. Zie ook de MvT2 bij B21.

[B28 de kerkenraad, de diakenen en de kerkenraad met diakenen

- B28.1 In elke kerk is een kerkenraad, bestaande uit de predikant(en) en ten minste drie ouderlingen. Voor de diaconale arbeid zijn er ten minste drie diakenen.
- B28.2 De kerkenraad geeft geestelijke leiding aan de gemeente. Hij rekent daarbij met de eigen verantwoordelijkheid van de gemeenteleden en bevordert hun betrokkenheid bij het beleid.
- B28.3 De kerkenraad vergadert ten minste tweemaal per jaar met de diakenen over de materiële aangelegenheden van de kerk, het financieel beheer en de zaken die de kerkorde daarvoor aanwijst.
- B28.4 De diakenen vergaderen regelmatig over de diaconale aangelegenheden. Zij verantwoorden hun beleid en beheer aan de kerkenraad.]

B28 kerkenraad en diaconie

- B28.1 **In elke kerk is een kerkenraad, die bestaat uit de predikant(en) en de ouderlingen. (...)**
- B28.4 **De diakenen vormen samen de diaconie. (...)**

B28.3 Ten minste tweemaal per jaar is er een vergadering van de kerkenraad met de diaconie over de materiële aangelegenheden van de kerk, het financieel beheer en de zaken die de kerkorde daarvoor aanwijst.

B28.2 De kerkenraad rekent met de eigen verantwoordelijkheid van de gemeenteleden en raadpleegt de gemeente met het oog op de hoofdzaken van zijn beleid.

Toelichting B28

1. Voor de verhouding tussen ouderlingen en diakenen verwijzen we allereerst naar de MvT2 bij B6.
2. Volgens B28.1 bestaat de kerkenraad uit de ouderlingen en predikant(en). Wij staan hiermee in de lijn van de DKO en KO1978, die de diakenen niet tot de kerkenraad rekenen. Diverse reacties vallen hier terug op de vermeende tegenstelling tussen art. 30 NGB en art. 36 KO1978. De vraag is echter of die tegenstelling wel aanwezig is.
 Art. 36 KO1978 geeft in dit opzicht een heldere kerkrechtelijke bepaling: "In alle kerken zal een kerkenraad zijn, die bestaat uit de predikant(en) en de ouderlingen."
 Art. 30 NGB formuleert anders: "Er moeten dienaren of herders zijn, om Gods Woord te prediken en de sacramenten te bedienen, ook opzieners en diakenen, om met de herders een raad van de kerk te vormen." Het gaat hier niet over hetzelfde college en in de NGB staat ook niet dat de diakenen deel uitmaken van de kerkenraad. De strekking van art. 30 NGB is dat de gemeente wordt geleid door ambtsdragers. Het gaat hier over regeren, leiding geven in algemene zin, in collegiale vorm. De raad van de kerk staat hier historisch tegenover de stadsraad, het overheidsbestuur. Voor 'raad' van de kerk staat hier in het Latijn 'senatus' en niet 'presbyterium'. Tegenover het regeren in algemene zin in art. 30 NGB staat het regeren in speciale zin in de vorm van opzicht en tucht door het college van opzieners in art. 36 KO1978.
 Vgl. hierover o.a. J. Kamphuis, *Diakenen en kerkenraad*, opgenomen in: *Altijd met goed accoord* (1973), p. 113-137.
 Of de formulering van de NGB in dezen zo gelukkig is, is de vraag, gelet op de herhaalde uitleg die hiervoor nodig is. Waar het hier in de kerkorde echter om gaat, is het kerkrechtelijk onderscheiden van het college van opzicht en tucht (kerkenraad = presbyterium) en het college van dienstbetoon (diaconie).
3. Wie hier spreekt van 'uitholling' van het diakenambt of van 'het vergroten van de discrepantie tussen belijdenis en kerkorde', zoals in sommige reacties gebeurt, heeft er helaas te weinig van begrepen en miskent onze intenties. Wij opteren juist voor versterking van het diakenambt in de benadrukking van de eigenstandige positie.
4. In B28.4 introduceren wij in Werkorde 2 het begrip 'diaconie' in de kerkorde. Enerzijds is diaconie in het kerkelijk spraakgebruik een volledig geaccepteerd begrip, anderzijds is het in de kerkorde tot dusver steeds vermeden. Wij menen dat er geen overtuigende bezwaren bestaan tegen het hanteren van 'diaconie' of 'de diaconie'.
5. In B28.2 is de inbreng vanuit de gemeente versterkt door een consultatierecht (raadpleging) bij de hoofdzaken van het beleid.

[B29 structuur kerkenraadswork

- B29.1** De werkwijze van de kerkenraad, van de kerkenraad met diakenen en van de diakenen wordt vastgesteld in de plaatselijke regeling.
- B29.2** De kerkenraad kiest een passende vergader- en werkstructuur. Als de kerkenraad taken of bevoegdheden delegeert, behoudt hij daarbij zijn eindverantwoordelijkheid.

B29.3 Indien in kleine gemeenten onvoldoende ambtsdragers beschikbaar zijn, wordt bijstand verleend door ouderlingen respectievelijk diakenen vanuit een door de classis aan te wijzen naburige kerk.]

B29 werkwijze van kerkenraad en diaconie

B29.1 De werkwijze van de kerkenraad, van de diaconie en van de kerkenraad met de diaconie wordt vastgesteld in een plaatselijke regeling.

B29.2 Als de kerkenraad of diaconie taken of bevoegdheden delegeren, behouden zij daarbij hun eindverantwoordelijkheid.

B29.3 vervallen

B29.4 De kerkenraad en diaconie dragen beide zorg voor een goede instructie en regeling van de taken en werkzaamheden die onder hun verantwoordelijkheid in de gemeente worden verricht.

Toelichting B29

1. B29 heeft in Werkorde 2 een ander opschrift gekregen, omdat de inhoud ook gewijzigd is. Enerzijds gaat het nu in B28 over de colleges van ambtsdragers, de gremia, die er plaatselijk zijn, te weten de kerkenraad en de diaconie. Anderzijds gaat het in B29 over de werkwijze van die colleges.
2. B29 ziet daarbij op beide colleges: immers kan zowel de kerkenraad als de diaconie taken of bevoegdheden delegeren. Wat de kerkenraad betreft kan dit een delegatie zijn aan bijvoorbeeld een moderamen, aan een CvB en aan allerlei andere commissies. Wat de diakenen betreft valt bijvoorbeeld te denken aan delegatie van taken aan de zusterhulp, aan commissies belast met diaconale projecten, aan miniwijken, etc. Kerkenraad respectievelijk diaconie blijven ieder op eigen terrein daarbij eindverantwoordelijk volgens B29.2.
3. B29.3 is vervallen. Voor de kleine gemeenten is er in Werkorde 2 een afzonderlijke bepaling in B32.
4. B29.4 is gericht op een heldere organisatie van de dingen: kerkenraad en diaconie dienen, ieder voor zich, te zorgen voor goede instructies en regelingen op hun eigen taakveld.

[B30 kerkelijk werkers

B30.1 De kerkenraad kan één of meer kerkelijk werkers benoemen om een deel van het dienstwerk in de gemeente uit te voeren. De kerkenraad stelt daarvoor een plaatselijke regeling vast met inachtneming van de generale regelingen.]

B30 kerkelijk werkers

B30.1 De kerkenraad kan een of meer kerkelijk werkers benoemen om een deel van het dienstwerk in de gemeente uit te voeren.

B30.2 De kerkenraad houdt zich voor wat betreft profiel, taken en positie van de kerkelijk werkers aan de generale regelingen.

Toelichting B30

1. Blijkens de reacties wordt het gedeeld om de kerkelijk werkers een plaats te geven in de KO en hen niet aan te merken als ambtsdragers. Dit is in lijn met de uitspraak in art. 36 besluit 1 Acta GS Amersfoort-C 2005: "uit te spreken dat er in de gemeente van Christus naast de ambtsdragers een wettige plaats is voor kerkelijk werkers". Volgens hetzelfde besluit is 'kerkelijk werker' hierbij "de

overkoepelende aanduiding voor allerlei soorten professionele werkers in de kerken, die en qua opleiding gekwalificeerd zijn en gesalarieerd worden voor pastoraal, missionair, catechetisch, diaconaal of gemeenteopbouw werk”.

2. B30.2 regelt de aansluiting voor profiel, taken en positie van de kerkelijk werkers bij de generale regelingen. Het gaat bij dit laatste om een uitwerking van reeds bestaande basisregels volgens art. 36 besluit 3 Acta GS Amersfoort-C 2005.
3. Het opnemen van de kerkelijk werkers in de KO betekent niet dat er niet ook andere functies in de gemeente denkbaar zijn, zoals die van wijkwerkers, bezoekbroeders, evangelisten of dergelijke. Zij behoeven echter ons inziens geen afzonderlijke vermelding in de KO. Hun positie kan plaatselijk geregeld worden.

[B31 preekconsent

B31.1 Aan niet-predikanten kan een preekbevoegdheid worden verleend met inachtneming van de generale regeling.]

B31 voorgaan in kerkdiensten

B31.0 Een voorganger mag het Woord of de sacramenten niet elders bedienen zonder toestemming van de kerkenraad daar ter plaatse.

B31.1 Aan niet-predikanten kan een bevoegdheid tot het spreken van een stichtelijk woord worden verleend in overeenstemming met de generale regeling.

Toelichting B31

1. De strekking van B31 is in Werkorde 2 verbreed wegens toevoeging van B31.0 en heeft daarom geleid tot aanpassing van het opschrift.
2. B31.0 is de opvolger van art. 10 KO1978. De regel van art. 10 KO1978 blijft in verschillende opzichten van betekenis.
Richting de voorganger: een voorganger dient zichzelf niet op te dringen, maar heeft toestemming nodig van de kerkenraad ter plaatse om voor te gaan. Het is immers de kerkenraad die de kerkdiensten belegt. Zie C2. Er moet geen ongeordende Woord- of sacramentsbediening plaats vinden: geen dominocratie.
Maar ook richting gemeenteleden: in een tijd waarin men wat gemakkelijker het ‘eigen’ kerkgebouw inruilt voor een aansprekender entourage, bijvoorbeeld voor een huwelijksdienst, is het goed om het uitgangspunt helder te houden: geen privé-diensten elders zonder toestemming van de kerkenraad aldaar: geen particularisme.
3. In B31.1 is in Werkorde 2 de ‘preekbevoegdheid’ vervangen door de ‘bevoegdheid tot het spreken van een stichtelijk woord’. Deze op zich wat verouderde uitdrukking is een zuiverder weergave van wat het preekconsent is. De generale regeling is recent vastgesteld door de GS Zwolle-Z 2008 (Art. 16 besluit 5 Acta GS Zwolle-Z 2008).

B32 kleine gemeenten

B32.1 Indien een gemeente te klein wordt om een eigen kerkenraad te hebben, besluit de classis over de gevolgen daarvan.

- B32.2 Indien in een kleine gemeente minder dan drie diakenen zijn, wonen een of meer ouderlingen de diaconievergaderingen bij met adviserende stem.*
- B32.3 Indien in een gemeente in wording nog geen kerkenraad kan worden gevormd, wordt zij door de classis tijdelijk onder de zorg van een naburige kerkenraad gesteld.*

Toelichting B32

1. In het nieuwe B32 in Werkorde 2 zijn de bepalingen voor de kleine gemeenten samengebracht. B29.3 is daarmee komen te vervallen.
2. B32.1 en B32.3 zien op een gemeente waarvan de kerkenraad te klein wordt (B32.1: afname) respectievelijk nog te klein is (B32.3: verwachte toename) om zelfstandig te kunnen functioneren. In beide situaties geldt de kerkenraad, lees: de omvang van het college van predikant en ouderlingen, als toetsingsmaatstaf. Is er een predikant, dan lijkt het aantal van predikant plus 2 ouderlingen de ondergrens. Is er geen predikant, dan lijkt het aantal van 3 ouderlingen de ondergrens. Het oude adagium luidt dat drie personen een college vormen (tres faciunt collegium). Wordt dit aantal niet (meer) gehaald, dan dient de zaak te worden voorgelegd aan de classis.
3. Bij een tekort aan ouderlingen conform B32.1 dient de classis een voorziening te treffen. Aan welke voorzieningen is te denken? De classis zal zich dienen te overtuigen omtrent de levensvatbaarheid van de gemeente en daarop haar besluitvorming afstemmen. Er zijn verschillende scenario's denkbaar: ondersteuning door een (emeritus-)predikant van elders, ondersteuning door een of meer ouderlingen van een naburige kerk, het tijdelijk opnemen van de kleine gemeente als wijk van een naburige kerk, e.d. Mocht de classis tot het oordeel komen dat de kleine gemeente niet (langer) levensvatbaar is, dan zal een traject tot opheffing van de gemeente moeten volgen.
4. Bij een tekort aan diakenen volgens B32.2 kunnen de ouderlingen hulp bieden en in de diaconievergaderingen adviserend aanwezig zijn. Wij kiezen in B32.1 niet voor de omgekeerde beweging dat diakenen permanent de kerkenraadsvergaderingen bijwonen en de ouderlingen als adviseurs bijstaan. Dit is niet vanwege enige geringschatting van (het ambt van) de diakenen, maar vanwege de onderscheiden aard van de ambten volgens B5 en B6: uitsluitend het ouderlingencollege is nu eenmaal belast met de regering van de gemeente. Verschil moet en mag er zijn.
5. Hiermee wijzen wij in Werkorde 2 een route die deels afwijkt van de KO1978 en deels van Werkorde 1:
 - * in afwijking van art. 37 KO1978 menen wij dat de diakenen niet permanent adviserend in de kerkenraadsvergaderingen aanwezig moeten zijn;
 - * in afwijking van B29.3 in Werkorde 1 is er nu wel weer ruimte voor dat de ouderlingen als adviseurs in de diaconievergadering aanwezig zijn.
 Dit laatste impliceert dat, als het aantal diakenen onder de drie komt, dit intern in de gemeente kan worden opgevangen door de ouderlingen en er nog geen hulp van buiten nodig is.
6. B32.3 is toegevoegd omdat vanuit de bestaande kerken hier en daar gemeenten in wording zijn ontstaan en nog kunnen ontstaan, waarvan het goed is de positie vanuit de classis te regelen. Hier ligt zo een goed aanknopingspunt in de KO voor situaties van gemeentestichting.

B33 splitsing en samenvoeging van kerken

B33.1 Splitsing of samenvoeging van kerken vindt plaats krachtens besluit van de kerkenraad, na raadpleging van de gemeente en met goedkeuring van de classis.

B33.2 Het besluit voorziet in een regeling van alle kerkrechtelijke en eventuele statelijkrechtelijke gevolgen.

Toelichting B33

1. Ook dit is een nieuw artikel in de KO. Het geeft de basisregels bij splitsing en samenvoeging van kerken.

MEMORIE VAN TOELICHTING 2 WERKORDE 2 – hoofdstuk C

C. het leven van de gemeente

[C1 de gemeente

C1.1 De gemeente vervult met de haar geschonken gaven de dienst in kerk en wereld waartoe Christus haar roept. De ambtsdragers stimuleren haar hiertoe en gaan haar hierin voor.]

C1 de gemeente

C1.1 De gemeente vervult met de haar geschonken gaven de dienst in kerk en wereld waartoe Christus haar roept. De ambtsdragers stimuleren haar hiertoe en gaan haar hierin voor.

Toelichting C1

1. Wij handhaven C1.1 en andere zinsneden die in reacties als ‘statements’ of ‘aanbevelingen’ worden betiteld. Wij realiseren ons dat in de KO1978 dergelijke meer algemene hoofdbepalingen minder voorkomen, maar kiezen er bewust voor om die op wezenlijke momenten in de nieuwe KO een plaats te geven als basisbepalingen waarop de meer specifieke bepalingen rusten.
2. ‘Gemeente’ duidt hier de plaatselijke gemeente aan in het functioneren in al haar geledingen. Het woord ‘kerk’ duidt het grotere geheel aan van de kerk van Christus, zoals die zich overal in de wereld manifesteert. Zie ook MvT2 bij A2.
3. De tweede zin van C1.1 valt grotendeels samen met C14.2 uit Werkorde 1. Wij hebben daarom C14.2 in Werkorde 2 laten vervallen.

[C2 kerkdiensten op zondag

C2.1 De gemeente komt elke zondag twee keer samen in openbare kerkdiensten. De kerkenraad roept de gemeente op om zo de dag van de Here te vieren.

C2.2 In de kerkdiensten ontvangen de dienst van het Woord en de sacramenten, de dienst van lied en gebed en de dienst van de barmhartigheid een plaats.]

C2 kerkdiensten op zondag

C2.1 De gemeente komt elke zondag twee keer samen in openbare kerkdiensten. De kerkenraad roept de gemeente op om zo de dag van de Heer te vieren.

C2.2 *In de kerkdiensten vindt de bediening van Gods Woord en van de sacramenten plaats alsook de dienst van lied en gebed en de dienst van barmhartigheid.*

Toelichting C2

1. In C2.1 is ‘Here’ vervangen door ‘Heer’, aansluitend bij de NBV.
2. Van verschillende kanten is gevraagd de Woordverkondiging nadrukkelijker als kern van de kerkdienst te benoemen. Wij menen dat de volgorde – het Woord voorop - hier voldoende zegt. Het zou ook de andere wezenlijke elementen van de kerkdienst geen recht doen, wanneer ze ten

opzichte van de verkondiging (de preek) meer ondergeschikt zouden worden gemaakt. Een gezond bijbels concept van waar het in de samenkomsten van de gemeente om gaat, staat zo'n onderscheid in de weg.

3. Wij gaan niet mee in suggesties als zou de middagdienst voor de kerken overal in een impasse verkeren, hetgeen reden zou moeten zijn om niet langer van 'twee keer' te spreken. Het aantal van 'twee keer' is gekozen omdat dit o.i. het meest recht doet (a) aan de traditie, zoals die in de voorbije eeuwen haar grote waarde heeft bewezen, (b) aan de bestaande situatie in de kerken, (c) aan de ruime mogelijkheden die hiervoor in onze samenleving en cultuur bestaan (vrijheid van godsdienst, vrede, veiligheid, vrijstelling van werk, zondagsrust, kerkgebouwen, vervoer, etc.). En praktisch gesproken maken twee kerkdiensten op de zondag het voor degenen die slechts één keer *kunnen* komen juist vaak mogelijk om inderdaad één van de beide kerkdiensten bij te wonen! Het loslaten van de tweede kerkdienst leidt op kortere of langere termijn tot een wijziging van de besteding van de zondag, die het karakter van die dag als rustdag en als dag van samenkomst van de gemeente in het huis van haar Heer niet ten goede komt.
4. Het is een onterechte suggestie als in reacties soms wordt verondersteld dat de gekozen formulering in C2.1 meer vrijblijvend is dan die van de KO1978. Het doel is o.i. niet bereikt als de kerkenraad de gemeente samenroept, maar als de gemeente ook daadwerkelijk samenkomt. Die gemeente is uiteraard de ambtelijk gestructureerde gemeente. Maar er zijn meer actoren in het samenkomen dan alleen de oudsten van de gemeente. Dat wordt benadrukt.
5. Er is gevraagd ruimte te bieden om in situaties van gemeentestichting aan C2.1 een invulling te geven waarbij men de tweede kerkdienst door een andersoortig samenkomen of door een doordeweekse dienst vervangt. Wij menen echter dat de KO hier niet een bepaling moet bevatten, die voor in de kerken voorkomende alternatieven, waarover ook discussie plaats vindt, een gezamenlijk minimum formuleert. In de kerkorde dient o.i. een positief richtinggevend voorschrift te worden gegeven voor de viering van de rustdag. Dat kan moeilijk anders dan door concreet van 'twee keer' en 'kerkdiensten' te spreken.
Dat betekent vervolgens niet dat geen enkele uitzondering op de in de KO gestelde regel denkbaar zou zijn. Kerkenraden en zo nodig classes dienen zelf te toetsen of er aan de geformuleerde richting recht wordt gedaan wanneer men tot een andere invulling komt dan de traditioneel bekende. Daarbij zal in de kerken nader gesprek nodig zijn over bijvoorbeeld definitie en karakter van de kerkdienst in verhouding tot andere vormen van samenkomen van de gemeente. En het besef moet levend blijven dat ook een als goed ervaren uitzondering de regel niet opheft.
6. Uit diverse reacties blijkt tot slot dat de term 'kerkdienst' ertoe zou kunnen leiden dat alleen zeer vaste en gereguleerde vormen van samenkomen onder die noemer vallen en dat dit bezwaren oproept. Het gesprek daarover moet in de kerken verder gevoerd worden. De Werkorde loopt daar niet op vooruit, signaleert nu alleen bij dezen een gesprekspunt.

[C3 inrichting van de kerkdiensten

- C3.1 De kerkenraad ziet toe op een goede inrichting van de kerkdiensten die strekt tot eer van God en die de opbouw en eenheid van de gemeente dient.
- C3.2 De kerken houden zich aan de generale regelingen en besluiten inzake bijbelvertaling, kerklied en orden van dienst.
- C3.3 Elke zondag wordt in een van de diensten een onderdeel van de christelijke leer besproken, als regel aan de hand van de Heidelbergse Catechismus.
- C3.4 Voor bijzondere handelingen in de kerkdienst, zoals de bediening van doop en avondmaal, de bevestiging van ambtsdragers of de huwelijksbevestiging, worden de door de synode vastgestelde formulieren gebruikt.]

C3 inrichting van de kerkdiensten

- C3.1 De kerkenraad ziet toe op een goede inrichting van de kerkdiensten, die strekt tot eer van God en die de opbouw en eenheid van de gemeente dient.
- C3.2 De kerken houden zich aan *de afspraken die in de synode worden gemaakt* inzake bijbelvertaling, kerklied en orden van dienst.
- C3.3 *Als regel wordt in een van de diensten op zondag onderwijs gegeven in de christelijke leer aan de hand van de Heidelbergse Catechismus.*
- C3.4 Voor bijzondere handelingen in de kerkdienst, zoals *de bediening van de doop, de viering van het avondmaal*, de bevestiging van ambtsdragers *en* de huwelijksbevestiging, worden de door de synode vastgestelde formulieren gebruikt.

Toelichting C3

1. De wijziging in C3.2 beoogt meer tot uitdrukking te brengen dat de synode niet een hiërarchisch orgaan is dat voor de kerkdiensten gedetailleerd aan de plaatselijke gemeenten en kerkenraden de wet voorschrijft, maar dat de synode zich beperkt tot 'het uitzetten van algemene kaders die op basis van de eenheid in het geloof maatgevend moeten zijn voor de vormgeving en invulling van de erediensten in alle kerken' (Koersbepaling Acta art. 38 GS Zuidhorn 2002). De regelingen waar het om gaat, hebben het karakter van onderling door de kerken gemaakte, nodig en nuttig gevonden afspraken.
2. Op C3.3 zijn relatief veel reacties binnengekomen. C3.3 in Werkorde 1 lijkt strenger dan art. 66 KO1978 als het gaat om het regelmatige onderwijs in de christelijke leer. Wij hanteren daarom in Werkorde 2 de aangepaste formulering 'Als regel wordt in een van de diensten op zondag ...'. Een 'regel' is er om te worden nageleefd, maar kent ook zijn uitzonderingen, mits dat ook in alle eerlijkheid uitzonderingen blijven.
3. In de formulering van C3.3 heeft de 'regel' een dubbele functie: het slaat zowel op de frequentie (als regel iedere zondag) alsook op het 'leerboek' (als regel de Heidelbergse Catechismus). Ons inziens geeft dit helder weer dat in de prediking de hele leer van de Schrift aan de orde moet komen. De gemeente moet niet afhankelijk zijn of worden van mogelijke subjectieve voorkeuren of eenzijdigheden van de predikant. Tegelijkertijd moet de Heidelbergse Catechismus niet fungeren als blokkade om bij de uitleg van de christelijke leer in voorkomend geval ook de andere belijdenisgeschriften te gebruiken. Het gaat immers ten principale niet om de catechismus, maar om de christelijke leer.
4. Er lijkt een ontwikkeling in de kerken te zijn waarbij men terugkeert naar het behandelen van de catechismus alleen in de middagdienst, niet meer in morgendiensten. Er is in reacties terecht verwezen naar een rapport van deputaten eredienst over het eigen karakter van de tweede dienst (Bijlage bij Acta GS Amersfoort-C 2005, p. 643-654). Toch laten we de gekozen formulering in C3.3 met opzet breder zijn om niet de praktijk in de kerken te binden op een ondergeschikt punt.
5. In C3.3 is in Werkorde 2 het woord 'besproken' vervangen door 'onderwijs gegeven in'. In reacties is er op gewezen dat het karakter van de dienst vraagt om een minder vlakke en meer inhoudelijke term. De vorm waarin het onderricht wordt gegeven is niet – zoals sommigen wilden – ingeperkt tot de klassieke preek. Tegelijk blijft van belang dat het wel om het geven van Schriftuurlijk onderricht gaat en niet om vrijblijvende gedachtewisseling.
6. Gevraagd is naar het gebruik van enkele andere formulieren dan de hier genoemde, zoals de formulieren voor openbare geloofsbelijdenis en tuchttoefening? De in C3.4 gekozen formulering

('zoals ...') is o.i. voldoende om de vraag te beantwoorden. Bovendien heeft de vaststelling van het kerkboek ook haar eigen kerkrechtelijk effect.

7. Er is in één van de reacties een krachtig pleidooi gevoerd om de strakke binding aan formulieren in C3.4 te laten vervallen. De daarvoor genoemde motieven zijn van verschillend kaliber: verouderd taalgebruik, teveel onderwijs, te weinig ritueel, sleur voor regelmatige kerkgangers, daarentegen onbegrip bij gasten, discutabele inhoud, te weinig concrete toespitsing in concrete situaties, te weinig eigenheid en differentiatie naar de kerkelijke context. Niet iedereen zal deze bezwaren delen of in dezelfde mate delen. Afgezien daarvan, kan niet gesteld worden dat er slechts één remedie is, te weten: het volledig vrijlaten van het gebruik van de formulieren.
- Wij menen dat de kerken uniform gebonden moeten zijn en blijven aan de kernelementen en – passages uit de formulieren, namelijk waar de liturgische handelingen worden voltrokken (doopformule, avondmaalsformule, bevestigingszegen) en waar rechtshandelingen plaatsvinden (afleggen van beloften, aangaan van verplichtingen, voltrekken van excommunicatie). De onderwijzende, toelichtende en pastorale gedeelten laten meer diversiteit toe. Dat uit zich in de praktijk ook in de toename van het aantal beschikbare doop- en avondmaalsformulieren. Inhoudelijke visieverschillen, zoals bijvoorbeeld over het huwelijksformulier, dienen niet door het vrijlaten van het gebruik van een formulier te worden 'opgelost' en worden daardoor ook niet opgelost, maar vereisen inhoudelijke bespreking en doordenking.

[C4 bijzondere kerkdiensten

- C4.1 Op de christelijke feestdagen komt de gemeente in kerkdiensten samen voor de verkondiging en viering van de grote heilsfeiten.
- C4.2 Het houden van kerkdiensten bij de jaarwisseling en op de bid- en dankdag voor gewas en arbeid wordt in de vrijheid van de kerken gelaten.
- C4.3 De kerkenraad kan met het oog op bijzondere situaties of groepen speciale en aangepaste kerkdiensten beleggen.
- C4.4 Wanneer een lid van de gemeente overlijdt, kan de kerkenraad op verzoek van de familie bij de begrafenis een dienst van Woord en gebed beleggen.]

C4 bijzondere kerkdiensten

- C4.1 Op de christelijke feestdagen komt de gemeente in kerkdiensten samen voor de verkondiging en viering van de grote heilsfeiten.
- C4.2 Het houden van kerkdiensten *op andere dagen, in bijzondere situaties of voor bijzondere groepen* wordt in de vrijheid van de kerken gelaten.
- C4.3 *vervallen*
- C4.4 *vervallen*

Toelichting C4

- Er zijn diverse vragen gesteld over de afbakening van wat christelijke feestdagen zijn. C4.1 in Werkorde 1 is wel gelezen als een verplichting om ook op zgn. tweede feestdagen kerkdiensten te houden. Dat brengt ons ertoe om het lidwoord 'de' voor 'christelijke feestdagen' in Werkorde 2 te laten vervallen, om de suggestie als zou het hier om alle feestdagen gaan weg te nemen. Een nadere opsomming blijven we overbodig vinden. In de kerken is dit bij ons weten geen punt van geschil. En een heropening van het debat over de Goede Vrijdag (de enige niet door de overheid erkende christelijke feestdag) lijkt ons onvruchtbaar.
- Tegen C4.4 in Werkorde 1 zijn diverse bezwaren ingebracht, met name omdat er voor de uitvoering in de praktijk voetangels en klemmen werden gezien. Wij gaan daarin in Werkorde 2 in

die zin in mee, dat: (a) in algemeen overtuigende gevallen een kerkdienst bij een begrafenis ook kan vallen onder C4.2; (b) wij de betrokkenheid van de kerk c.q. de ambtsdragers bij het overlijden van een gemeentelid nu formuleren in C14.4 in het kader van het pastoraat. Wij hebben daarom C4.4. in Werkorde 2 laten vervallen.

Bij dit alles moet wel bedacht worden dat door alle eeuwen heen rond de begrafenis van christenen aan de kerk als *kerk* en niet alleen aan de persoon van een predikant of ouderling een rol is toegedacht. Ook in de Reformatie is dat niet losgelaten.

3. Bij C4.2 in Werkorde 1 is enerzijds gevraagd om de diensten bij de jaarwisseling en de wisseling van de seizoenen positiever te benaderen, anderzijds heeft men er op geattendeerd dat de vrijheid hierin er altijd al is en dat de bepaling dus een open deur is. Een en ander leidt ertoe dat we in Werkorde 2 C4.3 en C4.2 in elkaar hebben geschoven. Daarmee ontstaan er t.a.v. de kerkdiensten drie categorieën in de kerkorde:
 - a. de reguliere diensten op alle zondagen (C2);
 - b. de diensten op christelijke feestdagen (C4.1);
 - c. de diensten met het oog op bijzondere dagen, situaties of groepen (C4.2).
 Ten aanzien van a en b worden er bindende voorschriften gegeven. Ten aanzien van c achten wij dat niet doenlijk en ook niet juist.

4. De uitdrukking ‘in de vrijheid van de kerken laten’ in C4.2 wordt door menigeen opgevat als een onbegrensde vrijheid bij het invullen daarvan. Dit is een misverstand. De betekenis is dat de kerken hierover niet met elkaar iets bindend willen afspreken. Het zou tot te veel casuïstiek en gedetailleerde regelgeving leiden. Maar tegelijk houdt elke kerkenraad de verantwoordelijkheid om tot een goede invulling te komen. Niet alleen een synode, maar ook een kerkenraad is gebonden aan de bijbelse, confessionele en kerkordelijke criteria. Vrijheid is geen ongebondenheid.

5. Er is tot slot gevraagd waarom art. 69 KO1978 over het ‘uitschrijven van een landelijke bededag’ niet een plaats in de Werkorde heeft gekregen. Naar ons oordeel past het beter bij onze huidige samenleving en communicatiemiddelen om dit bij een synodaal deputaatschap (bijvoorbeeld voor diaconaat of voor relatie met de overheid) neer te leggen dan er nog weer voor jaren een classis mee te belasten.

[C5 bediening van de doop

- C5.1 De heilige doop wordt bediend aan de pasgeboren kinderen van de gelovigen en aan volwassenen die zich tot God bekeren en nog niet eerder waren gedoopt.
- C5.2 De bediening van de doop als sacrament van de inlijving in Christus en de opneming in zijn gemeente vindt plaats in een kerkdienst.
- C5.3 Bij de doop van kinderen beloven de ouders of duurzame verzorgers hen te onderwijzen in de bijbelse leer en hen op te voeden tot een leven met God.
- C5.4 Aan volwassenen wordt de doop bediend nadat zij openbare belijdenis van hun geloof hebben gedaan.
- C5.5 De kerken erkennen de doop die elders in een christelijke kerkgemeenschap op geldige wijze in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest is bediend.]

C5 bediening van de doop

- C5.1 **De doop** wordt bediend aan de pasgeboren kinderen van de gelovigen en aan **de** volwassenen die zich tot God bekeren en nog niet eerder waren gedoopt.
- C5.2 **vervallen**
- C5.3 **vervallen**
- C5.4 Aan **de** volwassenen wordt de doop bediend nadat zij openbare belijdenis van hun geloof hebben gedaan.

- C5.5 De kerken erkennen de doop die elders in een christelijke kerkgemeenschap op geldige wijze **en** in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest is bediend.

Toelichting C5

1. Het bijvoeglijk naamwoord 'heilig' is zowel bij de doop als het avondmaal geschrapt. In een kerkordeartikel kan het worden gemist. Meer dan vroeger zijn de termen doop en avondmaal specifiek kerkelijk geworden en hoeven daardoor minder door het woord 'heilig' te worden onderscheiden van andere vormen van (in)dopen en avondmaal gebruiken.
2. Er zijn opmerkingen gemaakt over het in C5.1 in één bepaling noemen van de doop aan kinderen en de doop aan volwassenen. Er is geen sprake van dat hier een relativering van de kinderdoop achter zou liggen. Bij een systematische en beknopte kerkorde ligt het voor de hand te beginnen met een algemene bepaling over de doop, zoals die in C5.1 is gegeven.
3. Nogal wat commentaar is er gegeven bij de manier die is gekozen om het 'zo spoedig mogelijk' uit art. 56 KO1978 te handhaven, namelijk door de term 'pasegeboren'. Door de combinatie van kinderdoop en doop op belijdenis van geloof in C5.1 is het 'zo spoedig mogelijk' niet meer passend. Bovendien vinden wij – anders dan sommige reacties – in de bestaande praktijk geen aanleiding om het 'zo spoedig mogelijk' in het artikel te laten staan. Ook zonder een aanwijzing in de kerkorde kunnen kerkenraden doopouders waarschuwen tegen onnodig uitstel. Verder blijkt uit reacties dat men met deze woorden het hanteren van een doopzondag eens per maand in grote gemeenten wil bestrijden. Dergelijke acties steunen wij niet. Wij handhaven daarom de aanduiding 'pasegeboren kinderen'.
4. C5.2 is in Werkorde 2 geschrapt. In Werkorde 1 was het opgenomen vanwege twee elementen: (a) om iets terug te laten komen van het element 'als zegel van Gods verbond' uit art. 56 KO1978; (b) om de bepaling 'in een kerkdienst' een plek te geven.
Wat het eerste betreft, is ons gebleken dat een compacte theologisch-confessionele aanduiding van de doop in de kerkorde, die recht zou moeten doen aan de verschillende aspecten van de doop, moeilijk te formuleren is en bovendien in de kerkorde niet zo op z'n plaats is.
Wat het tweede betreft, dat de doop in een kerkdienst wordt bediend, ligt al opgesloten in C2.2.
5. C5.3 is in Werkorde 2 eveneens geschrapt wegens doublure met C12.1.
6. Bij C5.4 geldt dat volwassenen die zich bekeren en gedoopt worden, tevens het recht hebben de doop te ontvangen voor hun jonge kinderen. In het verleden is in zulke gevallen als leeftijdsgrens voor de kinderdoop aangehouden ca 14 jaar.
7. T.a.v. C5.5 wordt als bezwaar genoemd dat het 'op geldige wijze' te vaag zou zijn. Gesteld wordt dat de hele bepaling òf moet worden geschrapt en maar gewoonterecht of generale bepaling moet blijven òf moet worden gepreciseerd met het element dat de doop moet zijn bediend door een in de bedoelde kring bevoegde ambtsdrager. Wij gaan met geen van beide mee.
Precisering zou betekenen dat de bepaling te ver gedetailleerd moet worden. Het woord ambtsdrager bijvoorbeeld is al niet doeltreffend, omdat het soms ook om een elders bediende doop door een niet-ambtsdrager kan gaan. Bovendien vraagt de generale bepaling ook om een doop met water, dus niet een andere vloeistof. Ook dat zou dan vermeld moeten worden.
Anderzijds dient de doopserkenning als een belangrijk kerkrechtelijk item wel in de kerkorde te staan. In de globaliserende en gedenominationaliseerde wereld is dat van veel groter belang dan 100 jaar geleden. In de kerken doen zich vragen naar de geldigheid van een elders ontvangen doop regelmatig voor. Daarom kiezen wij een middenweg. De kerkorde moet een vuistregel bieden, maar niet proberen voor alle details en casuïstiek een sluitende formulering te bieden.

8. In C5.5 is in Werkorde 2 het woord 'en' toegevoegd om te benadrukken dat het om twee cumulatieve voorwaarden gaat: (a) een op geldige wijze bediende doop, en (b) een doop in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest.

[C6 bediening van het avondmaal

- C6.1 De gemeente viert in haar kerkdiensten regelmatig het avondmaal van de Here.
 C6.2 Het staat de kerken vrij om aanvullend in inrichtingen van gezondheidszorg, justitie of defensie het heilig avondmaal te bedienen aan leden van de gemeente en aan hen die daartoe naar het oordeel van de kerkenraad als gasten kunnen worden toegelaten.]

C6 viering van het avondmaal

- C6.1 De gemeente viert in haar kerkdiensten regelmatig het avondmaal van de Heer.
 C6.2 Het staat de kerken vrij om aanvullend in instellingen van gezondheidszorg, justitie of defensie het avondmaal te vieren.

Toelichting C6

- In het opschrift en in C6.2. is de term 'bediening' vervangen door 'viering' om beter aan te sluiten bij de tekst van C6.1 zelf. Op deze wijze komt ook meer tot uitdrukking het verschil dat er is tussen de doop, die bediend wordt (passieve vorm), en het avondmaal, dat de gemeente viert (actieve vorm).
- Ook hier aansluiting bij de NBV: Heer i.p.v. Here.
- Er zijn reacties gekomen op het woord 'regelmatig' in C6.1, met de vrees dat hier de deur wordt opengezet naar een viering slechts één keer per jaar. Soms noemt men 'slecht functionerende kerken' als categorie waarvoor dit risico zou gelden. O.i. is dit een theoretische veronderstelling. In de kerken is al jaren een tendens aanwezig om juist vaker avondmaal te vieren, doorgaans zes keer per jaar of elke maand. Bijbels-theologisch wordt ook wel een pleidooi gevoerd voor wekelijkse viering. Een aanduiding van de frequentie middels een getal voor zoiets wezenlijks als het avondmaal vinden we in onze tijd niet meer gewenst. Vandaar het woord 'regelmatig' dat – mits niet spitsvondig opgevat – een goede Nederlandse term is voor wat we bedoelen.
- Tegen opneming van C6.2 in de Werkorde is als bezwaar aangevoerd dat dit wel voldoende geregeld is in synodale besluiten. Wij geven er evenwel de voorkeur aan dat de hier genoemde vormen van avondmaalsviering – waaromheen nog al eens allerlei kerkrechtelijke casuïstiek en discussie zich voordoet – expliciet in de kerkorde worden vermeld om daarmee een kapstokbepaling te geven voor de goede ordening ervan.
- Er is verder gevraagd om in C6.2 ook de avondmaalsviering aan huis op te nemen. Wij kiezen ervoor om dat niet te doen. O.i. is de generale besluitvorming hierover voldoende. Het gaat hier niet om volledig aparte samenkomsten op een eigen locatie, maar om bijeenkomsten waarvan is afgesproken dat ze in directe verbondenheid met de reguliere viering zullen worden gehouden, namelijk door verbinding met kerktelefoon of internet. Zulke vieringen zijn van andere aard dan wat in C6.2 wordt geregeld. Eventueel kan over viering aan huis in de bij C6 genoemde generale regeling iets worden opgenomen.
- Ook is gevraagd om weer op te nemen dat de viering onder het toezicht van de ouderlingen plaatsvindt. Dit is niet nodig. Er wordt al op verschillende plaatsen in de Werkorde expliciet

gemaakt dat de kerkenraad opzicht en tucht over de gemeente uitoefent en beslist over toelating tot het avondmaal en afhouding van het avondmaal.

[C7 toelating tot het avondmaal

- C7.1 Aan de viering van het heilig avondmaal mogen deelnemen zij die hun geloof belijden naar de gereformeerde leer en godvrezend leven.
- C7.2 De doopleden en wie zich van buiten de gemeente komend tot God bekeren, ontvangen catechetisch onderwijs als voorbereiding voor hun openbare geloofsbelijdenis.
- C7.3 Voor de toelating tot de openbare geloofsbelijdenis is onderzoek door de kerkenraad en instemming van de gemeente nodig.
- C7.4 Voor de toelating van gasten aan het avondmaal houden de kerken zich aan de generale regelingen.]

C7 toegang tot het avondmaal

- C7.1 *In de gemeente mogen aan het avondmaal deelnemen zij die hun geloof belijden naar de gereformeerde leer en die godvrezend leven.*
- C7.2 De doopleden en wie zich van buiten de gemeente komend tot God bekeren, ontvangen catechetisch onderwijs als voorbereiding voor hun openbare geloofsbelijdenis.
- C7.3 Voor de toelating tot de openbare geloofsbelijdenis is onderzoek door de kerkenraad en instemming van de gemeente nodig.
- C7.4 Voor *het ontvangen* van gasten aan het avondmaal houden de kerken zich aan de generale regelingen.

Toelichting C7

1. Uit de reacties blijkt een bredere toelichting van C7.1 nodig. Hier is de eerste zin van art. 60 KO1978 overgenomen in gewijzigde vorm. De oorspronkelijke bepaling is afkomstig van de eerste Nederlandse synodes, een tijd waarin de voor de kerkdienst samenkomende menigte breder was dan de kring van belijdende gelovigen. In de tijd van opbouw van de Gereformeerde Kerk wilde men voorkomen dat de brede schare die voorheen de rooms-katholieke parochie had gevormd één op één ook de gereformeerde gemeente zou gaan vormen. Daarom stelde men voor het toetreden tot de binnenste kring, de deelnemers aan het avondmaal, een dubbel vereiste: (a) ze moesten een bewuste keuze hebben gemaakt voor de gereformeerde religie en (b) ze moesten bekend staan als godvrezende mensen. Dat is de tweeslag van leer en leven. Daarmee was tevens de basis gelegd voor het recht van uitoefening van de kerkelijke tucht.
2. Wij willen de diverse elementen die hier in geding zijn graag behouden. In C7.1 kiezen we voor een onvoltooid tegenwoordige tijd ('belijden') i.p.v. een voltooid deelwoord ('belijdenis gedaan hebben'), zoals in de KO1978 ook 'godvrezend leven' een duratieve uitdrukking is. Daarmee is nadruk erop gelegd dat iemand niet alleen maar ooit eenmalig belijdenis moet hebben gedaan, maar ook dat hij telkens weer bij het vieren van het avondmaal als een gereformeerd belijder bekend moet staan. Elke avondmaalsviering is immers een hernieuwde geloofsbelijdenis. In de gekozen formulering is zowel het publieke beginpunt (de eenmalig openbare geloofsbelijdenis) als het vervolg verdisconteerd. Tegelijk is wel het instituut van de openbare geloofsbelijdenis als belangrijk eenmalig getuigenis in C7.2 vastgelegd.
3. De eerste zin van dit artikel heeft de strekking van een algemeen uitgangspunt dat ook voor twee afgeleide thema's van belang is, namelijk de toelating van gasten aan het avondmaal en de afhouding van het avondmaal. Kernachtig is daarbij steeds het dubbele criterium van belang: het gereformeerd belijder zijn en godvrezend leven.

4. We vestigen er nog eens de aandacht op dat de kerkorde geen omschrijving van het lidmaatschap van de kerk biedt. C7.1 is wel het basisartikel als het gaat om de kern en de grenzen van het tot de kerk behoren v.w.b. volwassenen. Men dient C7.1 niet alleen maar als een bestuurlijke toelatingsregel te lezen. Het heeft een sterk ecclesiologisch gehalte: het beschrijft het behoren tot de kerk.
5. We gaan niet mee in reacties die vragen om in C7.1 het woord 'alleen' uit art. 60 KO1978 ("alleen hen toelaten die ..") te handhaven. Dit woord heeft z'n achtergrond in de volksreformatie en de volkskerk. Het heeft een positieve gerichtheid, die beoogt te komen tot een belijdende kerk. Zie hierboven punt 1.
In onze tijd evenwel is wat hier staat algemeen gebruik en vindt dat ook algemene erkenning. Invoeging van het woord 'alleen' is overbodig. Het zou in de huidige context de suggestie kunnen wekken dat daarmee gasten uit een andere traditie, die instemmen met de grondstukken van de christelijke leer, worden uitgesloten, wat in strijd komt met het geldende kerkrecht.
6. Over de invulling van het woord 'gereformeerd' in C7.1 kan na de besluitvorming van de GS Amersfoort-C 2005 en GS Zwolle-Z 2008 voldoende duidelijkheid bestaan. Wij sluiten ons daar bij aan. Reacties die expliciet of impliciet een revisie van de besluiten van 2005 en 2008 vragen, zijn daarom door ons niet gehonoreerd.
7. In C7.2 zijn nu de twee categorieën mensen aangeduid die op weg zijn naar het doen van openbare geloofsbelijdenis. In de tweede groep hebben we te maken met hen die in aansluiting bij de oudchristelijke kerk catechumenen worden genoemd.
8. Er is gevraagd om een nadere omschrijving van het traject naar openbare geloofsbelijdenis en om een bepaling dat deze in een kerkdienst dient plaats te vinden. Wij achten dat te veel van het goede. De openbare geloofsbelijdenis is een bekend fenomeen in de kerken en via het kerkboek in combinatie met C7 zijn procedure en vormgeving voldoende duidelijk.
9. Een kerk vraagt om het onderzoek door de kerkenraad in C7.3 nader te omschrijven als onderzoek naar kennis en beweegredenen. Dat zou niet juist zijn. Het onderzoek dient te gaan over het belijden naar de gereformeerde leer en het godvrezend leven (C7.1). Daar moet geen tweede formulering aan worden toegevoegd. Het gevraagde maakt daarvan onderdeel uit.
10. Op twee punten hebben we met de reacties onze winst gedaan, namelijk door in C7.1 in te voegen 'In de gemeente' en door in C7.4 van 'het ontvangen' te spreken i.p.v. 'de toelating'. Daarmee is beter uitgedrukt dat er tussen het permanent aanvaarden van een eigen 'belijdend lid' aan het avondmaal (met alle consequenties van opzicht en tucht e.d.) en het incidenteel ontvangen van een gast aan het avondmaal verschil is en zal moeten blijven. In de discussies van de laatste jaren is dat verschil o.i. niet altijd voldoende in beeld geweest. De verantwoordelijkheid van kerkenraad en gemeente voor een toelating naar C7.1 heeft een ander kaliber dan die voor een ontvangen naar C7.4; de kerkenraad neemt hiermee niet het volledige opzicht over iemand op zich. Hij kan ook niet in volle omvang iemands leer en leven toetsen. Toch zou het onjuist zijn om het ontvangen van gasten tot het eigen kerkverband te beperken. Zulk ontvangen heeft alle eeuwen door in de kerken plaatsgehad en zal ook altijd blijven voorkomen, terwijl het tegelijk kerkrechtelijk gezien beperkingen en marges kent die voor toelating van eigen leden niet gelden.
11. Het woord 'ontvangen' in C7.4 maakt ruimte voor een onbekommerd en met dankbaarheid vieren van gemeenschap met gasten. Het zou verkeerd zijn wanneer alles wat hierbij gezegd wordt alleen maar in de modus van de zuinigheid zou staan.
12. Als opschrift boven het artikel plaatsen we in Werkorde 2 'toegang' in plaats van 'toelating'. De toegang bestaat uit de toelating van gemeenteleden (C7.1) en het ontvangen van gasten (C7.4).

13. Er is tot slot opgemerkt dat de bestaande regelingen niet goed vindbaar zijn en weinig transparant. Na vaststelling van de kerkorde in eerste lezing kan verder worden gewerkt aan de verzameling en formulering van generale regelingen. Op termijn leidt dat tot de gevraagde beschikbaarheid en transparantie.

[C8 kerkelijke registratie

- C8.1 De kerkenraad zorgt voor een goede registratie van hen die als doopleden of belijdende leden tot de gemeente behoren en van hen die als gastleden een plaats hebben in het gemeentelijk leven.
- C8.2 De geregistreerde gegevens worden uitsluitend voor kerkelijke doelen gebruikt.
- C8.3 Voor het kerklidmaatschap gelden het burgerlijk domicilie en de classicaal vastgestelde kerkgrenzen als uitgangspunt.]

C8 kerkelijke registratie

- C8.1 De kerkenraad draagt zorg voor de registratie van belijdende leden en doopleden en van hen die als gastleden een plaats hebben in de gemeente.
- C8.2 De geregistreerde gegevens worden alleen voor kerkelijke doeleinden gebruikt.
- C8.3 Het kerklidmaatschap sluit aan bij de feitelijke woonplaats en de vastgestelde kerkgrenzen, tenzij door de betrokken kerkenraden anders wordt afgesproken.

Toelichting C8

- De Werkorde kent evenals de KO1978 en anders dan de KO van de PKN geen omschrijving van diverse categorieën van lidmaatschap. Wel worden hier enkele afspraken over registratie vastgelegd, t.b.v. de ambtelijke verantwoordelijkheden en ter wille van de rechten van de betrokken christenen.
- De formuleringen van C8.1 in Werkorde 2 zijn beknopter.
- N.a.v. reacties bij C8.1 hebben we opnieuw gesproken over de catechumenen. Daarbij gaat het om personen die op hun verzoek van de kerk onderwijs ontvangen met het oog op de openbare geloofsbelijdenis (art. C7.2). Het gaat hier telkens om specifieke situaties, die zich niet goed lenen voor een algemene regeling. De grenzen van het catechumenaat zijn niet precies te trekken. Van behoefte aan een algemene regeling is ons niet gebleken. Wij zien daar dan ook van af.
- Bij C8.2 is gevraagd om bredere omschrijving van de geregistreerde/te registreren gegevens. Die weg moeten de kerken o.i. niet opgaan. 'De wet is volledig door haar onvolledigheid': als we proberen alle relevante typen gegevens op te sommen, schiet de tekst al gauw weer te kort bij enige wijziging van situatie. Het is niet doenlijk en niet wenselijk de doeleinden anders te benoemen dan als 'kerkelijk'. Door wetgeving vanwege de overheid worden er aan het extern gebruik van gegevens ook grenzen gesteld. Binnen de kerkelijke grenzen kunnen de kerken hun eigen weg gaan t.a.v. kerkelijk gebruik. Rijst er ergens tegen een vorm van kerkelijk gebruik bezwaar, dan is er de weg van kerkelijk bezwaar en beroep om tot een uitspraak te komen.
- Er is enerzijds enige kritiek geïeerd op het woord 'uitgangspunt' in C8.3 in Werkorde 1. Vanwege de toenemende perforatie van kerkgrenzen wordt anderzijds gevraagd om meer expliciet het overleg van betrokken kerkenraden te benoemen. Wij gaan daarin mee door een formulering die een duidelijke hoofdregel aangeeft en een uitzondering die aan overeenstemming van de kerkenraden gebonden is. Wanneer kerkenraden in een bepaald geval niet tot een akkoord

komen, dienen zij dit aan de classis voor te leggen. Er moet altijd kerkelijke overeenstemming zijn, om wanorde tegen te gaan en wrevel tussen kerkenraden te voorkomen.

6. N.a.v. reacties is het woord 'classicaal' in Werkorde 2 geschrapt. Niet overal bestaan er classicaal geregelde en gefiatteerde kerkgrenzen. Waar ze er wel zijn, vallen die vanzelf onder de term 'vastgestelde'.
7. 'Het burgerlijk domicilie' in Werkorde 1 is bij nader inzien niet de goede verwoording van het beoogde criterium. Criterium moet zijn de feitelijke woonplaats, daar waar iemand de facto woont c.q. werkelijk verblijft. Twee voorbeelden:
Het komt geregeld voor bij bijv. jongeren dat ze in de stad van hun studie wonen en elders hun burgerlijk domicilie houden. Dan moet er toch zoveel mogelijk worden aangesloten bij hun werkelijk verblijf.
Bij twee of meer kerkelijke gemeenten binnen één burgerlijke gemeente is het 'burgerlijk domicilie' evenmin toereikend.
Vandaar de aansluiting bij het werkelijke woonadres. Dat is ook de kern van de kerkelijke gedachte: je bent daar lid, waar je bent.
8. Tot slot: C8.3 is niet maar een 'kille' administratieve bepaling. Hier zijn wezenlijke zaken, gerelateerd aan o.a. Romeinen 12 en 1 Korintiërs 12, in het geding.

[C9 binnenkomst in de gemeente

- C9.1 Wie uit een zusterkerk bij de gemeente binnenkomen, worden door de kerkenraad op basis van hun attestatie als lid aanvaard.
- C9.2 Wie uit een andere kerkgemeenschap over komt of wie zich na een onttrekking opnieuw bij de gemeente wil voegen, wordt toegelaten na onderzoek door de kerkenraad en instemming van de gemeente. Wie in de kerk van herkomst nog niet tot het avondmaal was toegelaten, dient openbare belijdenis van zijn geloof af te leggen.
- C9.3 Ten aanzien van gastleden houden de kerken zich aan de generale bepalingen.
- C9.4 De kerkenraad doet aan de gemeente mededeling van de binnenkomst van nieuwe leden en gastleden.]

C9 binnenkomst in de gemeente

- C9.1 Wie uit een zusterkerk bij de gemeente binnenkomen, worden door de kerkenraad op basis van hun attestatie als lid aanvaard.
- C9.2 Wie uit een andere kerkgemeenschap over komt of wie zich na een onttrekking opnieuw bij de gemeente wil voegen, wordt toegelaten na onderzoek door de kerkenraad en instemming van de gemeente, **indien nodig na het afleggen van openbare geloofsbelijdenis.**
- C9.3 Ten aanzien van gastleden houden de kerken zich aan de generale bepalingen.
- C9.4 De kerkenraad doet aan de gemeente mededeling van de binnenkomst van nieuwe leden en gastleden.

Toelichting C9

1. Van termen als 'zusterkerk' en 'attestatie' in C9.1 geven we in de kerkorde geen definitie. We menen dat gangbare kerkrechtelijke termen in de kerkorde gewoon moeten kunnen worden gebruikt.
2. Vragen zijn gesteld bij C9.2 m.b.t. de handelwijze bij overkomst van kinderen uit een andere kerkgemeenschap en over overkomst uit kerken van buiten de gereformeerde traditie, waar men

geen openbare geloofsbelijdenis kent. In de gewijzigde formulering in Werkorde 2 is daarin voorzien. Bij de uitvoering zullen per situatie vragen moeten worden beantwoord, bijvoorbeeld of een 15-jarige nog als dooplid voor verantwoordelijkheid van zijn ouders wordt ingeschreven, of een rooms-katholiek in het openbaar geloofsbelijdenis moet afleggen, e.d.

3. Er is bij C9.2 gevraagd op welke wijze de instemming van de gemeente wordt verkregen. En ook, of die instemming wel nodig is. De instemming wordt verkregen via een eenvoudige afkondiging aan de gemeente. Voorbeelden daarvoor die een positieve insteek hebben, kan men vinden in een notitie 'Lidmaatschap van de kerk' van M. te Velde op www.kerkrecht.nl.
De instemming of approbatie is een onmisbaar element in het gereformeerde kerkrecht. Overal waar het om toelating tot de gemeente of afsnijding van de gemeente gaat, handelt niet alleen de kerkenraad, maar wordt de gemeente erbij betrokken. Dat is het 'mixed government', de 'balance of powers' die ons kerkrecht kenmerkt. Dit hangt ook samen met het 'godvrezend leven' als criterium in C7.1. Vóór 1978 was dit duidelijker, omdat toen gesproken werd van 'getuigenis van een goede wandel'. D.w.z. iemand moest ook in de kerk en in de samenleving als een godvrezend mens bekend staan.
Het vragen van approbatie aan de gemeente (ook overal in gebruik t.a.v. jongelui die belijdenis willen gaan doen) betekent enerzijds dat de kerkenraad niet alleen op eigen kennis over iemand afgaat, maar het instemmend getuigenis van gemeenteleden wil horen. Dit draagt er anderzijds temeer aan bij dat ook niemand uit de gemeente zich van een toegelaten lid kan distantiëren. Over de vorm waarin de instemming wordt gevraagd en verkregen, hoeft in de kerkorde geen bepaling te worden opgenomen. Dat zou tot een te brede tekst leiden en de kerkelijke gewoonte wijst hier wel de weg.
4. Ad C9.3: er is voorgesteld om over 'gasten' te spreken i.p.v. gastleden. Daarin gaan we niet mee. Bij gastleden dient men allereerst te denken aan de geldende regeling voor de positie van studerende jongeren. Verder aan leden van binnenlandse of buitenlandse kerken met wie de Gereformeerde Kerken een relatie onderhouden, die voor een tijd 'onder ons' hun woonplek hebben en als gastleden in de gemeente meedoen. Zo nodig kan dit ook in een regeling ad C9.3 opgenomen worden. Daarnaast kunnen er natuurlijk te allen tijde ook andere gasten in de samenkomsten van de gemeente en in andere activiteiten aanwezig zijn. Maar voor hen hoeft geen kerkordelijke status te worden gecreëerd.
5. De bepalingen en termen in C9 staan o.i. een hartelijke verwelkoming in de gemeente niet in de weg, zoals in sommige reacties wordt gesteld. De kerkorde regelt de kerkrechtelijke kaders. Op basis daarvan kan in elke gemeente en in elke situatie de passende toon gekozen worden.

[C10 vertrek uit de gemeente

- C10.1 Kerkleden die verhuizen, ontvangen op hun verzoek een attestatie voor de kerkenraad in de plaats waarheen zij vertrekken, met gelijktijdige kennisgeving aan die kerkenraad.
- C10.2 Wanneer iemand mededeelt dat hij zich bij een andere kerkelijke gemeenschap aansluit, behartigt de kerkenraad op passende wijze de geestelijke zorg rond deze overgang.
- C10.3 Wanneer iemand kenbaar maakt dat hij zich wil onttrekken aan het opzicht van de kerkenraad, spant de kerkenraad zich in hem alsnog voor de gemeente te behouden. Blijft dit zonder resultaat, dan berust de kerkenraad in de onttrekking.
- C10.4 Met betrekking tot iemand die zonder kennisgeving naar elders verhuist en nalatig blijft in het aanvragen van een attestatie, is de kerkenraad bevoegd het lidmaatschap van de kerk voor beëindigd te verklaren.
- C10.5 Van iedere beslissing die de kerkenraad neemt met betrekking tot vertrek uit de gemeente doet hij mededeling aan de gemeente.]

C10 vertrek uit de gemeente

- C10.1 Kerkleden die verhuizen, ontvangen op hun verzoek *en na mededeling aan de gemeente* een attestatie voor de kerkenraad in de plaats waarheen zij vertrekken, met gelijktijdige kennisgeving aan die kerkenraad.
- C10.2 *Wanneer iemand niet langer tot de gemeente wil behoren, spant de kerkenraad zich in hem voor de gemeente te behouden. Blijft dit zonder resultaat, dan berust de kerkenraad daarin en doet hij daarvan mededeling aan de gemeente.*
- C10.3 *vervallen*
- C10.4 *Wanneer iemand zonder kennisgeving naar elders verhuist en nalatig blijft in het aanvragen van een attestatie, is de kerkenraad bevoegd met instemming van de gemeente het lidmaatschap van de kerk voor beëindigd te verklaren.*
- C10.5 *vervallen*

Toelichting C10

- In lijn met de KO1978 en met wat eerder is gezegd over de betrokkenheid van de gemeente bij de afbakening van wie haar leden zijn, is de bepaling over mededeling aan de gemeente in C10.1 in Werkorde 2 weer opgenomen.
- In de kerkorde past geen omschrijving van inhoud en doel van de attestatie. Het gaat hier om een zo oud en algemeen fenomeen, dat hierover o.i. geen onduidelijkheid hoeft te bestaan.
- In de KO1978 wordt voor het afgeven van attestaties van doopleden een andere procedure voorgeschreven dan voor die van belijdende leden, namelijk dat de doopleden de voor hen bestemde attestaties niet zelf ontvangen maar dat die aan de andere kerkenraad worden toegestuurd. Ons voorstel betekent dat we dit verschil willen laten vervallen. Voor zover het om minderjarige doopleden gaat, zijn zij inbegrepen bij de attestatie-aanvraag van hun ouders en worden zij ook op die attestatie vermeld. Gaat het om volwassen doopleden, dan is het in de huidige context niet langer verdedigbaar om van een kerkelijke onmondigheid uit te gaan (zoals in het rapport van deputaten herziening KO in 1978; Acta GS Groningen-Z 1978, p. 375-376) als basis om hun de attestatie niet zelf te geven, maar hen - als waren ze nog minderjarig - aan een andere kerkenraad 'over te dragen'. De kerk kan hier meer handelen in de lijn van de handelingsbekwaamheid volgens het burgerlijk recht. Meerderjarige doopleden zijn dan in beginsel zelf bevoegd om over hun relatie met de kerk te beslissen. De beslissing over hun verhuizing ligt op die leeftijd toch ook bij hen zelf.
- Bij C10.2 en C10.3 uit Werkorde 1 zijn diverse bezwaren geopperd. Wij hebben in Werkorde 2 beide bepalingen samengevoegd in een formulering die verschil tussen overgang en onttrekking mogelijk maakt, uiteraard ter beoordeling van de kerkenraad. Daarbij is het spreken over geestelijke zorg vervallen. Die kan vanzelf spreken voor alle situaties. Voor beide lijnen geldt nu (in overeenstemming met de praktijk) de inspanning om mensen voor de gemeente te behouden. De tekst is korter geworden. Wij wijzen intussen de gedachte af als zouden de in Werkorde 1 voorgestelde formuleringen bewijs zijn van ontbreken van kerkbesef c.q. strijdigheid opleveren met art. 28 en 29 NGB. Eveneens als zou er geen verschil zijn tussen een overgang naar een CGK of NGK of een Gereformeerde Bondsgemeente in de PKN enerzijds en een rooms-katholiek of vrijzinnig worden anderzijds.
- Er is gesteld dat C10.2 en C10.3 in Werkorde 1 (nu C10.2 in Werkorde 2) overbodig zouden zijn, want vanzelfsprekend. Wij zijn op basis van de ons bekende casuïstiek van mening dat deze bepalingen nuttig en nodig zijn.

Kerkleden die zich onttrekken, “verbieden” soms een kerkenraad om ook maar iets van vermaan of inschakeling van de gemeente te ondernemen. Het is van belang dat er op dit punt in de kerkorde een expliciete basis is voor de taakstelling en bevoegdheden van de kerkenraad en de gemeente, ter voorkoming van touwtrekkerij of zelfs procedures.

Bij vertrek zonder attestatie ontstaat er regelmatig onzekerheid over iemands kerkelijke positie, die door de geformuleerde bepaling in C10.4 verhelderd wordt.

6. Het maken van onderscheid in C10.2 en C10.4 tussen belijdende leden en doopleden, zoals in een reactie gevraagd, achten wij niet nodig en ook moeilijk uitvoerbaar. C10 geeft de hoofdlijnen aan, de uitvoering daarvan in alle verschillende situaties kan aan de kerkenraden worden overgelaten.
7. Het ‘zich willen onttrekken aan het opzicht van de kerkenraad’ in C10.3 in Werkorde 1 is vervangen door ‘het niet langer tot de gemeente willen behoren’ in C10.2 in Werkorde 2. Dit geeft in essentie beter aan waar het om gaat: niet het afwijzen van de kerkenraad staat voorop, maar het breken met de gemeente van Christus.
8. In alle in C10 voorkomende situaties is aan de kerkenraad de verantwoordelijkheid toegewezen om te bepalen dat en hoe iemands behoren tot de gemeente ophoudt. Dat wil recht doen aan het feit dat het behoren tot de gemeente een geordende vaste relatie is, die alleen door verklaringen van weerszijden eindigt. Bij C10.4 is deze lijn doorgetrokken, mede omdat voorkomen moet worden dat iemand zonder vorm van vermaan of inschakeling van de gemeente buiten alle kerkelijke gemeenschap komt te staan.
9. In C10.4 is uiteraard niet bedoeld dat de kerkenraad de mededeling zal doen buiten de betrokkene om. De formulering ‘nalatig blijft in het aanvragen’ laat zien dat de kerkenraad pogingen zal/moet doen om de betrokkene toch er voor te laten kiezen bij de gemeente in de nieuwe woonplaats te gaan horen.
10. C10.5 uit Werkorde 1 is vervallen. Het punt waar het om gaat, is in de voorgaande leden per situatie gedifferentieerd opgenomen.
11. Er is verantwoording gevraagd van het wegvallen van art. 64 KO1978. Wij menen dat dit artikel actueel was tegen de achtergrond van de sociale voorzieningen in de jaren ‘70, maar nu feitelijke toepassing mist.

[C11 huwelijk

- C11.1 De kerkenraad ziet er op toe dat de leden van de gemeente die zich als man en vrouw aan elkaar willen verbinden, daarvoor een huwelijk aangaan.
- C11.2 Het burgerlijk huwelijk tussen man en vrouw geldt voor de kerk als de verbintenis waarvoor kerkelijke bevestiging kan worden aangevraagd.
- C11.3 De kerkelijke huwelijksbevestiging vindt plaats in een kerkdienst op zondag of in een bijzondere kerkdienst op een andere dag.
- C11.4 Wanneer een belijdend lid van de gemeente met een dooplid of met iemand uit een andere kerkgemeenschap in het huwelijk treedt, kan hun verbintenis kerkelijk worden bevestigd, mits de kerkenraad voldoende waarborgen aanwezig acht voor een christelijk huwelijk en gezinsleven.
- C11.5 In geval van echtscheiding blijft de kerkenraad bevoegd tot een eigen oordeel over de kerkelijke consequenties daarvan met inachtneming van de generale regelingen.]

C11 huwelijk

- C11.1 De kerkenraad ziet er op toe dat *leden* van de gemeente die zich als man en vrouw aan elkaar willen verbinden, daarvoor een *burgerlijk* huwelijk aangaan *en dat kerkelijk laten bevestigen*.
- C11.2 *vervallen*
- C11.3 De kerkelijke huwelijksbevestiging vindt *na instemming van de gemeente* plaats in een kerkdienst op zondag of in een bijzondere kerkdienst op een andere dag.
- C11.4 Wanneer een belijdend lid van de gemeente met een dooplid of met *een lid van* een andere kerkgemeenschap in het huwelijk treedt, kan *deze* verbintenis kerkelijk worden bevestigd, mits *er* voldoende waarborgen *zijn* voor een christelijk huwelijk en gezinsleven.
- C11.5 In geval van echtscheiding *is* de kerkenraad bevoegd tot een eigen oordeel over de kerkelijke consequenties daarvan met inachtneming van de generale regelingen.

Toelichting C11

1. C11.1 en C11.2 uit Werkorde 1 zijn in Werkorde 2 gecombineerd tot een aangepast C11.1. De door ons niet bedoelde uitlegmogelijkheid als zou de huwelijksbevestiging facultatief zijn, is daarmee weggenomen.
2. De beperking tot het burgerlijk huwelijk van man en vrouw blijven we handhaven. N.a.v. vragen lichten we dit als volgt toe. De overheidswetgeving biedt tegenwoordig naast het huwelijk ook de mogelijkheid van het geregistreerd partnerschap als levensverbintenis. Maar er zijn twee belangrijke verschillen die ons doen kiezen voor alleen het burgerlijk huwelijk als rechtsvorm: (a) het beëindigen van een geregistreerd partnerschap is gemakkelijker dan goed is, en (b) de verhouding tussen ouders en kinderen wordt bij het geregistreerd partnerschap meer aan eigen keuzes overgelaten.
Zulke bezwaren gelden nog des te meer t.a.v. een samenlevingscontract.
Wij willen in dit kader niet vooruitlopen op een eventueel te voeren gesprek in de kerken over andere statelijke rechtsvormen, die al dan niet als basis voor het christelijk huwelijk zouden kunnen gelden.
3. Terecht is er op gewezen dat bij de huwelijksbevestiging de instemming van de gemeente wordt gevraagd. Dit element is ingevoegd in de tekst van C11.3.
4. Ondanks het feit dat de praktijk vaak anders is, laten we de zondag als dag van huwelijksbevestiging voorop staan. Tegelijk achten we C11.3 – in tegenstelling tot een enkele reactie – geen overbodige bepaling. De praktijk laat in toenemende mate zien hoe op uiteenlopende locaties kerkdiensten of semi-kerkdiensten worden belegd, waarin bruidsparen een vorm van huwelijksbevestiging ontvangen met soms niet bevoegde voorgangers of buiten aanwezigheid van de gemeente of kerkenraad. Daartegen geeft C11.3 een duidelijk signaal af. Net zoals de burgerlijke huwelijksluiting een publieke zaak is, dient ook de kerkelijke bevestiging dat te zijn. Wij wijzen er op dat het in de trouwdienst niet alleen gaat om preek, lied en voorbede, maar dat er ook publieke kerkelijke rechtshandelingen plaatsvinden.
5. Over C11.4 zijn tamelijk veel vragen binnengekomen. Wij blijven het noodzakelijk vinden het kerkelijk gemengde huwelijk in de kerkenraad te regelen alsook de situaties waarin niet beide partners belijdend lid zijn. De praktijk van de laatste tien jaar vraagt erom dat niet telkens lange discussies moeten worden gevoerd over het al of niet mogelijk zijn van een kerkelijke huwelijksbevestiging. Men kan wel betreuren dat de trouwenden niet beide belijdend lid zijn en dat het gemengde huwelijk voorkomt, maar dat neemt de noodzaak van een duidelijk beleid voor deze situaties niet weg.

6. Wij sluiten ons in C11.4 aan bij wat door veel kerkenraden als beleid wordt gevoerd en wat ook in de Gereformeerde Kerken vóór de Vrijmaking van 1944 als praktijk bestond. Er is wel na 1944 een tijdlang een tamelijk grote consensus geweest dat doorgaans alleen belijdende leden huwelijksbevestiging konden krijgen. Terecht werd er op gewezen dat de belofte om in het huwelijk te leven volgens het evangelie vraagt om een voor heel het leven afleggen van zo'n belofte. Tegelijk hebben de kerken in lijn met een besluit van de GS Utrecht 1943 (Acta art. 211, 254) altijd de beslissing in concrete gevallen aan de prudentie van de kerkenraden overgelaten. Daarom wijzen we de kritiek af als zouden deputaten nu een breuk met het bestaande kerkrecht of een verzwakking van de gereformeerde beginselen voorstellen.
7. Door het opnemen van een kerkordebepaling gaan de kerken verder dan tot nu toe. We menen toch dat kerkleden en kerkenraden een goede, uit de kerkorde kenbare vuistregel in dezen nodig hebben. Minimumvoorwaarde is dat tenminste een van beiden belijdend lid is, vgl. 1 Korintiërs 7: 14. Door het woord 'christelijk' wordt benadrukt dat het niet gaat over huwelijken die men niet in het geloof sluit.
8. In C11.4 is zakelijker geformuleerd: de waarborgen moeten er zijn. Dat hier altijd een weging ('voldoende') nodig is door de kerkenraad, spreekt vanzelf. Dat geldt bij allerlei elementen van de kerkorde en is inherent aan het (kerk)recht. De regels zelf beslissen niet alles. Wat in de concrete situatie recht is, moet aan de hand van de kerkordelijke parameters beslist worden. Krachtens dit artikel is dus niet voor alle doopleden of voor alle gemengde huwelijken de kerkelijke bevestiging verplicht. Maar ze staat open, tenzij ...
Acht de kerkenraad voldoende waarborgen voor een christelijk huwelijk niet aanwezig, dan zal het gesprek ook inhoudelijk daarover moeten gaan. Iemands kerkelijke positie staat daar niet los van en kan daarbij uiteraard ook ter sprake worden gebracht. Een beroep op mensen om in het huwelijk een eensgezinde kerkelijke weg te kiezen blijft gewoon mogelijk.
Terecht vragen sommige kerkenraden aandacht voor de problemen die een kerkelijk gemengd huwelijk met zich meebrengt. Ook begrijpen wij dat in de toepassing van C11.4 niet overal door kerkenraden dezelfde lijn zal worden gevolgd. Dit wordt echter niet door deze bepaling veroorzaakt, maar is gegeven met de al aanwezige problematiek. Die lossen we niet op door het weglaten van de gegeven vuistregel. Deze helpt juist om situaties toetsbaar te maken.
9. We wijzen problematisering van de door ons gebruikte term 'christelijk' af. We vinden daarin voldoende maatstaf. Een discussie of daaronder bv. ook het huwelijk met een lid van een baptistengemeente of een rooms-katholiek mag vallen, is bij een dergelijke maatstaf o.i. zeker gebaat. Het weglaten van een bepaling als deze zal de kerkelijke praktijk niet reguleren in een richting als die sommigen willen, nl. terugkeer tot een strikte praktijk van alleen huwelijksbevestiging voor eigen belijdende leden.

[C12 opvoeding en onderwijs

- C12.1 Ouders verplichten zich bij de doop om hun kinderen op te voeden in een leven met God en in de kennis van zijn Woord.
- C12.2 De kerkenraad bevordert dat de ouders voor hun kinderen zoveel mogelijk gebruik maken van onderwijs dat overeenkomt met de leer van de Schriften.
- C12.3 De kerk onderhoudt goede contacten met scholen die door de jeugd van de kerk bezocht worden, met name die met een gereformeerde of christelijke identiteit.]

C12 opvoeding en onderwijs

- C12.1 *Ouders verplichten zich bij de doop hun kinderen te onderwijzen in de leer van de Schriften en hen op te voeden tot een leven met God.*

- C12.2 *De ambtsdragers sporen de ouders aan* om voor hun kinderen zoveel mogelijk gebruik te maken van onderwijs dat overeenkomt met de leer van *de kerk*.
- C12.3 De kerk *onderhoudt contacten* met scholen die door de jeugd van de kerk worden bezocht, met name die met een gereformeerde of christelijke identiteit.

Toelichting C12

1. We sluiten in C12 aan bij de bestaande kerkorde (art. 57 KO1978). Ook de CGK hebben een dergelijk artikel; daar heeft men zelfs een generaal deputaatschap voor zaken rond kerkjeugd en onderwijs. In de reacties lijken sommige critici zich te willen terugtrekken op de doopbelofte en de catechese, en de bemoeienis met de scholen te willen reduceren, omdat (a) het gereformeerde onderwijs hier niet meer alleenrecht krijgt; (b) het contact houden met scholen als onuitvoerbaar wordt beschouwd. Wij delen die benadering niet.
Hoe ook precies de identiteit van de scholen is, vanouds is (in diverse varianten van de triangelgedachte) het onderwijs aan kinderen en jongeren voor hun geestelijke ontwikkeling zo belangrijk gevonden dat goed contact tussen kerken en scholen altijd van belang is. Juist bij het afnemen van een vanzelfsprekend samenvallen van kerkgemeenschap en schoolgemeenschap wordt de oplettendheid van de kerk des te meer relevant.
2. In sommige reacties wordt gevraagd hier van de leer van de kerk te spreken i.p.v. de bijbelse leer. Wij bedoelen met die laatste term – dat kan uit heel de Werkorde duidelijk zijn – beslist geen andere leer. Door in Werkorde 2 nu eerst over leer van de Schriften (C12.1) en vervolgens over leer van de kerk te spreken (C12.2), kan nog te meer duidelijk worden hoezeer het om dezelfde leer gaat.
3. Het artikel gaat terug op het sinds de Reformatie aanwezige en in de schoolstrijd van de 19^e eeuw versterkte besef dat het onderwijs een sector van het leven en van de samenleving is, waarin het seculiere en het religieuze/kerkelijke met elkaar verweven zijn. De druk die met zekere regelmaat door een deel van de politieke partijen wordt uitgeoefend om art. 23 Grondwet te schrappen, moet de kerken temeer bewust maken van de rol die zij als publieke gemeenschappen in de samenleving kunnen hebben in het bewaken van het recht op levensbeschouwelijk onderwijs en in het krachtig christelijk invullen daarvan. In de voorbije decennia is de school vooral aan de ouders en zijn de politieke ontwikkelingen vooral aan de politieke partijen (GPV/CU) overgelaten. Wij pleiten ervoor om naast het helpen nakomen van de doopbelofte van de ouders ook het gereformeerd en christelijk onderwijs nadrukkelijk binnen het beeld van de kerken en de ambtsdragers te houden. School, gezin en kerk dienen elkaar te vinden in een driehoek die opkomt voor de grote waarde van christelijk-gereformeerd onderwijs dat kinderen en jongeren vormt en opvoedt voor een leven in Gods dienst.
4. Het onderhouden van contacten met scholen is tegen de onder 2 geschetste achtergrond van belang. Tegelijk is er – met wijziging van de tekst uit Werkorde 1 – in C12.3 een formulering gekozen die beschermt tegen ‘systeemdwang’, als zou elke kerkenraad formeel in contact moeten zijn met alle scholen waar maar jongeren van 4-18 uit eigen gemeente te vinden zijn.
Er moet eerder gedacht worden aan vormen, waarbij bv. een predikant af en toe op de basisschool een bijdrage levert, waarbij in de kerk op school geleerde psalmen of liederen worden opgegeven, waarbij de predikant of kerkelijk werker aanwezig is op een door een VO-school georganiseerde ontmoeting met catecheten, waarbij twee ouderlingen naar een identiteitsavond gaan, enz. Om dit te laten uitkomen, hebben we ‘goede contacten’ uit Werkorde 1 vervangen door enkel ‘contacten’ in Werkorde 2.
Het subject is ook niet de kerkenraad, maar meer algemeen ‘de kerk’. Dat betekent dat de actoren verschillende kunnen zijn: predikant, catecheet, kerkelijk werker, jeugdwerker, enz. Verder zal de relatie tussen kerk en scholen lossier worden naarmate het om oudere jeugd gaat.

5. Er is gevraagd waar de catechese is gebleven. De kerkelijke catechese vindt men in C7.2, die van de ouders in C12.1 en het schoolonderwijs in de christelijke leer valt onder het onderwijs in C12.2.
6. C12.1 vormt in Werkorde 1 een doublure met C5.3. C5.3 is daarom in Werkorde 2 vervallen. De formulering van C5.3 is in hoofdzaak in C12.1 overgenomen.
7. In C12.3 is ten onrechte gelezen dat wij gereformeerd en ander christelijk onderwijs gelijk stellen. Dat is niet zo bedoeld.
Om enerzijds de samenhang tussen gereformeerde kerk en gereformeerd onderwijs te benadrukken hebben we in Werkorde 2 in C12.2 de uitdrukking 'leer van de Schriften' gepreciseerd in 'leer van de kerk'.
Maar anderzijds willen we ook het christelijk onderwijs genoemd hebben. Anders zou een categorie kinderen en ouders ongenoemd blijven voor wie niet minder aandacht gewenst is dan voor kinderen en jongeren op gereformeerde scholen. Zelfs wanneer de schoolkeuze bedenkingen oproept, is het geen christelijke en pastorale weg om daar met schrapping van het contact met zulke scholen uit C12.3 op te reageren. Zulk contact kan wellicht minder goed worden ingevuld dan met gereformeerde scholen, maar het is aan de kerkenraden om hier op passende wijze hun weg in te vinden.

[C13 vorming en toerusting

- C13.1 De gemeenteleden zetten zich persoonlijk en gezamenlijk in om te groeien in kennis van God en inzicht in de Schriften.
- C13.2 De kerkenraad schept voorzieningen waardoor de gemeenteleden permanente toerusting kunnen ontvangen voor het leven met de Here en de dienst in zijn koninkrijk.
- C13.3 Bijzondere aandacht wordt in de toerusting gegeven aan denkwijzen en invloeden die de zuiverheid van denken en de heiligheid van de levenswandel aantasten.]

C13 geloofsleven en toerusting

- C13.1 *De gemeenteleden geven inhoud aan hun geloofsleven door dagelijkse omgang met God in Bijbellezing en gebed en ook door lied en gesprek.*
- C13.2 *De ambtsdragers rusten de gemeente toe in prediking, catechese, pastoraat en diaconaat. Zij geven ook aandacht aan denkwijzen en invloeden die met de zuivere leer in strijd zijn of die schade doen aan een heilig leven.*
- C13.3 *vervallen.*

Toelichting C13

1. Deputaten zijn niet overtuigd door opmerkingen dat een artikel over vorming en toerusting niet in de kerkorde zou thuishoren. Sterker nog, wij menen dat het van belang is C13 te verbreden tot ieders persoonlijke geloofsleven, in en buiten de gemeente, zodat ook de 'huiselijke eredienst' stem krijgt in de kerkorde. Waarom immers wel van oudsher een plaats inruimen voor opvoeding en onderwijs (C12) en niet voor het geloofsleven van alle gemeenteleden (C13)?
2. Wij stellen daarom in C13.1 de persoonlijke verantwoordelijkheid van de gemeenteleden voorop. De dienst van de ambtsdragers is toerusting aan de gemeente. Over de taak die ambtsdragers hebben, kan – in lijn met andere delen van de Werkorde – niet evenwichtig iets worden bepaald als niet ook en eerst het aandeel van de gemeenteleden zelf in beeld is. Zie de apostolische vermaningen in de brieven van het Nieuwe Testament m.b.t. het leven in de gemeenten, die aan 'de heiligen' zijn geadresseerd en niet slechts aan de oudsten.

3. C13.2 en C13.3 uit Werkorde 1 zijn vervolgens gecomprimeerd tot één nieuwe bepaling C13.2 in Werkorde 2. De toerusting is daarbij concreet aan de ambtsdragers verbonden, zoals ook art. 55 KO1978 doet.
4. Er moet natuurlijk niet het misverstand ontstaan als zou nu de kerkenraad voor het creëren van alle vormen van toerusting verantwoordelijk zijn. In de gemeente dient er een goed evenwicht te zijn tussen ambtelijke inspanningen en eigen initiatief. De kerkenraad kan zelf activiteiten initiëren, bekostigen, e.d., maar kan ook morele steun en stimulans bieden aan activiteiten die van anderen in de gemeente uitgaan. Grondgedachte is dat de gemeente lerende gemeente wil zijn. Dit alles kan en hoeft niet in de kerkorde.
5. Wij handhaven het voluit bijbelse element dat in onze tijd nog wel eens onderbelicht blijft: het weerleggen en bestrijden van dwaling, m.b.t. zowel de leer als het leven. In de formulering van C13.2 slot willen we meer dan in art. 55 KO1978 rekening ermee houden dat dwaling vaak binnenkomt in ethische opvattingen.
6. In samenhang met het bovenstaande is het opschrift van C13 in Werkorde 2 aangepast.

[C14 onderlinge gemeenschap

- C14.1 De gemeenteleden zien als leden van het lichaam van Christus in liefde en betrokkenheid naar elkaar om en bevorderen elkaars heil en welzijn in woord en daad.
- C14.2 De kerkenraad stimuleert de vele diensten en gaven die in de gemeente van Christus beschikbaar zijn tot groei van het geloof en tot onderlinge opbouw.
- C14.3 De kerkenraad treft voorzieningen voor bijzondere situaties, zoals die van varenden, militairen, asielzoekers, mensen met een bijzondere handicap en leden die voor een beperkte tijd in het buitenland verblijven.]

C14 onderlinge gemeenschap, pastoraat en diaconaat

- C14.1 De gemeenteleden zien als leden van het lichaam van Christus in liefde en betrokkenheid naar elkaar om en **dienen** elkaars heil en welzijn in woord en daad.
- C14.2 **vervallen.**
- C14.5 **De ambtsdragers en gemeenteleden dragen ieder voor hun deel bij aan de pastorale en diaconale zorg in de gemeente.**
- C14.3 De kerkenraad treft voorzieningen voor bijzondere situaties, zoals die van varenden, militairen, asielzoekers, mensen met een bijzondere **beperking** en leden die voor **enige** tijd in het buitenland verblijven.
- C14.4 **De kerk is met Woord en gebed rond het sterven van een gemeentelid aanwezig.**

Toelichting C14

1. In C14.1 is 'bevorderen' vervangen door 'dienen'.
2. C14.2 uit Werkorde 1 is vervallen en overgebracht naar C1.2 in Werkorde 2.
3. Gezien het vele spreken in de kerken over pastoraal en diaconaal gemeente zijn, vinden wij het niet adequaat om over pastoraat en diaconaat alleen in hoofdstuk B van de Werkorde te spreken en er bij het leven van de gemeente geheel over te zwijgen of alleen in algemene bewoordingen als in C14.1 over te spreken. Daarom is er een nieuw C14.5 in Werkorde 2. Kerkrechtelijk is vooral van belang dat taken en roeping van ambtsdragers en van gemeenteleden samen op moeten gaan.

4. Wij hebben C4.4 over de rouwdienst laten vervallen. Tegelijk is evenwel de betrokkenheid van de kerk rond het sterven van een gemeentelid een heel oud stukje kerkrecht en liturgisch recht. Daarom hebben we nu die betrokkenheid expliciet en compact geformuleerd. Dat een familie betrokkenheid van de kerk eventueel kan weigeren, doet aan de geformuleerde hoofdregel niets af. Zie ook de toelichting bij C4.4.
5. N.a.v. een reactie is 'handicap' in C14.3 veranderd in 'beperking'.

[C15 de missionaire roeping

- C15.1 De kerk is overeenkomstig haar roeping in de wereld present met de boodschap van het heil in Christus als een evangelie dat bestemd is voor mensen uit alle volken en culturen.
- C15.2 De gemeenteleden en de ambtsdragers zoeken met de verkondiging van het evangelie in woord en daad allen die van God vervreemd zijn, een andere religie aanhangen of tot geen religie of kerk behoren.
- C15.3 De evangelieverkondiging is er op gericht de naaste te brengen tot een leven met God en in de gemeenschap van de kerk.
- C15.4 Wie van buiten de gemeente komend naar het evangelie willen horen, worden gastvrij in haar midden ontvangen.
- C15.5 De kerkenraad en de werkers in de kerk houden zich bij het missionaire werk aan de kerkorde en de kerkelijke regelingen en besluiten.
- C15.6 Waar kerken de gelegenheid krijgen om elders in de wereld mee te werken aan de verkondiging van het evangelie, gebeurt dat zo veel mogelijk in samenwerking met in de regio reeds aanwezige kerken. De inrichting van het werk en de positie van de werkers worden voor de Nederlandse zijde daarvan geregeld in de generale regelingen.]

C15 de missionaire roeping

- C15.1 *vervallen*
- C15.2 *De kerken zoeken in woord en daad met het evangelie van Christus allen die God niet kennen of van hem vervreemd zijn.*
- C15.3 De evangelieverkondiging is er op gericht de *medemens* te brengen tot een leven *met God in de gemeenschap* van de kerk.
- C15.4 *vervallen*
- C15.5 *vervallen*
- C15.6 Waar kerken de gelegenheid krijgen om elders in de wereld mee te werken aan de verkondiging van het evangelie, gebeurt dat zo veel mogelijk in samenwerking met in de regio reeds aanwezige kerken. De inrichting van het werk en de positie van de werkers worden voor de Nederlandse zijde daarvan geregeld in de generale regelingen.

Toelichting C15

1. De ontvangen reacties hebben ertoe geleid om in het artikel te snoeien. In Werkorde 2 zijn C15.1 en C15.2 gecomprimeerd tot C15.2 in gewijzigde vorm.
2. In C15.2 zijn 'de gemeenteleden en ambtsdragers' vervangen door 'de kerken' als subject. Dat laat meer ruimte om de taken en verantwoordelijkheden gedifferentieerd in te vullen. Intussen wijzen deputaten de gedachte van sommigen af als zouden de ambtsdragers in een 'gewone' gemeente in het uitdragen van het evangelie naar buiten toe geen taak hebben. Maar wat tot die taak bij elk van de ambten (er is daarin immers onderscheid!) wel en niet hoort, laat zich niet in een korte kerkordetekst formuleren.

3. Dat de verkondiging van het evangelie naar de Schriften een zaak van woorden en niet van daden zou zijn, zoals een kerkenraad stelt, is o.i. apert in strijd met Gods Woord. Te verwijzen is hier bijvoorbeeld naar D. van Swigchem, *Het missionair karakter van de christelijke gemeente*, Kampen 1955.
4. In C15.2 is het totaal van het missionair functioneren van de kerken samengevat voor binnen- en buitenland. De artikelen 24 en 26 KO1978 zijn hier gecombineerd. In de uitvoering ligt het voor de hand om de evangelisatie in eigen land en omgeving prioriteit te geven. Het corpus christianum is in Nederland immers voorbij en via de gewone prediking van de kerken en de zgn. inwendige zending wordt het grootste deel van de bevolking niet bereikt. Art. 25 KO1978 is vervallen, in lijn met de feitelijke situatie in de kerken en met de besluitvorming van de synodes. Wat op het gebied van ambten en taken nog nodig is, kan in een generale regeling worden vastgelegd.
5. In C15.3 is door het schrappen van het woordje 'en' de twee-eenheid benadrukt van het leven met God en het behoren tot de kerk.
Het woord 'medemens' is minder kerktaalig dan 'naaste'.
In sommige reacties is gesuggereerd dat deputaten hier een verkeerde ruimte hebben gecreëerd door de binding aan de gereformeerde leer (art. 26 KO1978) te schrappen. Dit is onjuist. Die binding heeft op de beslissende plaatsen in de Werkorde een plek gekregen en hoeft daarna niet steeds weer herhaald te worden.
6. C15.4 uit Werkorde 1 is geschrapt. Het gastvrij ontvangen van 'buitenstaanders' spreekt volgens veel reacties vanzelf. Ook krijgt dit zo te veel nadruk t.o.v. andere relevante aspecten van missionair kerk zijn. Bovendien heeft de bepaling niet genoeg 'soortelijk gewicht' om te handhaven als kerkordebepaling.
7. C15.5 uit Werkorde 1 is ook geschrapt. De hier genoemde binding is al in hoofdstuk A (A1 en A3) vastgelegd en in hoofdstuk E verder uitgewerkt.
8. De in C15.6 bedoelde samenwerking gaat niet over situaties in Nederland, maar in het buitenland. We wijzen af dat zulke samenwerking alleen op grond van de eigen belijdenis van de Nederlandse kerken zou kunnen. De kerken zullen haar katholiciteit moeten tonen en rekening houden met de eigen historische ontwikkeling van kerken in andere delen van de wereld.
9. Over de goede vormen van samenwerking en oecumenische hulp zijn besprekingen gaande in DVN-ZHT verband. De generale regeling moet zich t.z.t. uiteraard nauw bij de resultaten daarvan aansluiten.

MEMORIE VAN TOELICHTING 2
WERKORDE 2 – hoofdstuk D

D. de kerkelijke tucht

[D1 karakter en reikwijdte

- D1.1 In de kerken is aan de verkondiging van het Woord van God en de bediening van de sacramenten de kerkelijke tucht verbonden.
- D1.2 Zij is gericht op de eer van God, het behoud van de zondaar en de heiligheid van de gemeente.
- D1.3 De tuchttoefening draagt als kerkelijke discipline een geestelijk karakter.
- D1.4 De kerkelijke tucht gaat over ergerlijke zonden in leer en leven van ieder die tot de gemeente behoort.]

D1 karakter en reikwijdte

- D1.1 In de kerken is aan de verkondiging van het Woord van God en de bediening van de sacramenten de kerkelijke tucht verbonden.
- D1.2 Zij is gericht op de eer van God, het behoud van de zondaar en de heiligheid van de gemeente.
- D1.3 De tuchttoefening draagt als kerkelijke discipline een geestelijk karakter.
- D1.4 De kerkelijke tucht gaat over ergerlijke zonden in leer en leven van ieder die tot de gemeente behoort.

Toelichting D1

1. Het blijft lastig om in korte bewoordingen het doel van de kerkelijke tucht aan te geven. Het is dus niet verwonderlijk dat diverse commentaren hier ideeën over aandragen. We hebben ze overwogen, maar er uiteindelijk niet voor geopteerd. Niet omdat de amendementen geen betekenis hebben, maar omdat we ze geen verbetering vinden ten opzichte van Werkorde 1.
2. Onder meer werd bij D1.2 de ‘verzoening met de naaste’ gemist. Deze notie zit echter opgesloten in de ‘heiligheid van de gemeente’. Explicitering daarvan maakt de zin onoverzichtelijk: we hechten aan de duidelijke drieslag van God, de zondaar en de gemeenschap daar omheen.
3. Het woord ‘ergerlijke’ in D1.4 wordt beleefd als kerktalig. Dat is inderdaad waar. We hebben echter geen term gevonden die als vervanging kan dienen. Het gaat om de zaak waar Paulus in zijn brief aan de Korintiërs wel drie hoofdstukken aan wijdt (1 Kor. 8-10). Probeer dat maar eens in een beter woord samen te vatten!
4. De tekst van Werkorde 2 is dus per saldo gelijk gebleven aan Werkorde 1.

[D2 onderling vermaan

- D2.1 De leden van de gemeente zijn van Godswege verplicht elkaar te steunen in de strijd tegen de zonde. Zij vermanen elkaar liefdevol naar de regel die Christus in Matteüs 18 heeft gegeven.
- D2.2 Wanneer het onderling vermaan tot bekering en verzoening leidt, wordt geen mededeling aan de kerkenraad gedaan.
- D2.3 Leidt het vermaan niet tot bekering, dan wordt de kerkenraad ingelicht.]

D2 onderling vermaan

- D2.1 De leden van de gemeente zijn van Godswege verplicht elkaar te steunen in de strijd tegen de zonde. Zij vermanen elkaar liefdevol naar de regel die Christus in Matteüs 18 heeft gegeven.
- D2.2 Wanneer het onderling vermaan tot bekering en verzoening leidt, wordt geen mededeling aan de kerkenraad gedaan.
- D2.3 Leidt het vermaan niet tot bekering, dan wordt de kerkenraad ingelicht.

Toelichting D2

- In de MvT1 is al gezegd waarom het onderscheid tussen 'geheime' en 'openbare' zonden niet terugkomt. Dat niet iedereen onze argumentatie deelt, was te verwachten. Maar het verbaast wel dat dit door sommigen als een principiële zaak wordt gezien, die bovendien wordt gekoppeld aan Matt. 18: zonder de beperking tot de 'geheime zonden' zou Matteüs 18 ten onrechte worden toegepast.
De ruimte is te beperkt om hier breed op in te gaan. Wij menen dat dit ook niet nodig is en volstaan met de verwijzing naar de gereformeerde belijdenis. In antw. 85 HC wordt onbekommerd Matteüs 18 toegepast, zonder dat er ook maar iets is te merken van beperking tot de zgn. 'geheime zonden'.
- De tekst van Werkorde 2 is dus per saldo gelijk gebleven aan Werkorde 1.

[D3 middelen van kerkelijke tucht

- D3.1 De kerkenraad gebruikt als middelen van kerkelijke tucht:
- het ambtelijk vermaan;
 - de ontzegging van de toegang tot het avondmaal;
 - de inschakeling van voorbede en vermaan door de gemeente.
- D3.2 Als laatste redmiddel kan de kerkenraad overgaan tot buitensluiting uit de gemeente.]

D3 middelen van kerkelijke tucht

- D3.1 De kerkenraad gebruikt als middelen van kerkelijke tucht:
- het ambtelijk vermaan;
 - de ontzegging van de toegang tot het avondmaal;
 - de inschakeling van voorbede en vermaan door de gemeente.
- D3.2 Als laatste **middel** kan de kerkenraad overgaan tot buitensluiting uit de gemeente.

Toelichting D3

- Een enkel commentaar vraagt om bij de kerkelijke tucht het middel van de 'mediation' toe te voegen. We vermelden het omdat hier enkele misverstanden zichtbaar worden die waarschijnlijk breder leven.
Het eerste misverstand is dat tucht zou veronderstellen dat er een 'conflict' speelt tussen de zondaar en de gemeente c.q. de kerkenraad. Vanuit de zondaar gezien mag het soms zo worden voorgesteld, Bijbels gezien is er iets anders aan de hand: het gaat om een breuk tussen God en mens, waarbij geen compromis past, maar bekering tot Hem.
Het tweede misverstand is dat tucht iets zou zijn van harde confrontatie: buigen of barsten. Opnieuw kan het zo worden beleefd door de zondaar, maar geen kerkenraad mag het zo hanteren. Alle middelen worden ingezet om het hart van de zondaar te bereiken, zodat hij zich vrijwillig tot God bekeert.

2. Bij D3.2 zijn terechte vragen gesteld bij de uitdrukking 'laatste redmiddel'. Wij hebben dit in Werkorde 2 versoerd tot 'laatste middel'.

[D4 wijze van optreden

- D4.1 Voor maatregelen van tucht zijn zorgvuldig onderzoek en oordeelsvorming vereist. De betrokkene heeft daarbij de gelegenheid zich te verantwoorden.
- D4.2 De kerkenraad is verantwoordelijk voor zorgvuldige communicatie in het proces van tuchtoefening.]

D4 wijze van optreden

- D4.1 Voor maatregelen van tucht zijn zorgvuldig onderzoek en oordeelsvorming vereist. De betrokkene heeft daarbij de gelegenheid zich te verantwoorden.
- D4.2 De kerkenraad is verantwoordelijk voor zorgvuldige communicatie in het proces van tuchtoefening.

Toelichting D4

1. Dit artikel is weinig concreet. Dat is echter met opzet. In de eerste plaats gaat het er niet om dat bepaalde rituelen moeten worden afgewerkt. Elk geval moet op zijn eigen merites worden beoordeeld. In de tweede plaats is een teveel aan concrete regels hier niet op zijn plaats. Het gaat er juist om dat de essentialia worden benoemd: zorgvuldig onderzoek, zorgvuldige oordeelsvorming en zorgvuldige communicatie. Dit moet vervolgens in de praktijk concreet worden gemaakt.

[D5 ambtelijk vermaan

- D5.1 De kerkenraad gaat over tot ambtelijk vermaan wanneer hij wordt ingelicht over een zonde waarin iemand ontoegankelijk is gebleken voor het onderling vermaan of over een zonde van ernstige aard waarvan iemand zich niet bekeert.
- D5.2 In het vermaan confronteren de ambtsdragers de zondaar met het Woord van God en trachten zij hem in regelmatig bezoek en gesprek liefdevol tot berouw en bekering te brengen.
- D5.3 Wanneer de zondaar tot bekering komt en er voldoende tekenen van berouw zijn, aanvaardt de kerkenraad zijn schuldbelijdenis. De kerkenraad beoordeelt of aan de gemeente mededeling van de verzoening moet worden gedaan.]

D5 ambtelijk vermaan

- D5.1 *De kerkenraad gaat over tot ambtelijk vermaan wanneer er sprake is van een zonde van ernstige aard waarvan iemand zich niet bekeert.*
- D5.2 In het vermaan confronteren de ambtsdragers de zondaar met het Woord van God en trachten zij hem in regelmatig bezoek en gesprek liefdevol tot berouw en bekering te brengen.
- D5.3 Wanneer de zondaar tot bekering komt en er voldoende tekenen van berouw zijn, aanvaardt de kerkenraad zijn schuldbelijdenis *en vindt de verzoening met God en de naaste plaats.* De kerkenraad beoordeelt of *daarvan* aan de gemeente mededeling moet worden gedaan.

Toelichting D5

1. In Werkorde 1 stonden in D5.1 twee mogelijke aanleidingen tot ambtelijk vermaan die niet goed met elkaar spoorden: de ene ging over de manier waarop de kerkenraad van de zonde wist, de tweede ging over de aard van de zonde. Die ongelijkheid is in Werkorde 2 weggehaald. Ambtelijk

vermaan past alleen wanneer er een ernstige zonde wordt geconstateerd. Dat de kerkenraad zoiets soms zelf ontdekt, soms ook door anderen daarover wordt ingelicht, is al gemeld in D2.3.

2. In Werkorde 1 komt verder in D5.3 de term ‘verzoening’ voor sommige lezers wat abrupt uit de lucht vallen. Weliswaar is de term ook in D2.2 al genoemd, maar vooral in D5.3 wordt een nadere omschrijving gemist. In Werkorde 2 is daar alsnog in voorzien.

[D6 ontzegging en afhouding van het avondmaal

- D6.1 Wanneer iemand het vermaan van de ambtsdragers verwerpt of zich schuldig maakt aan een ernstige zonde die de gemeente dreigt te besmetten, ontzegt de kerkenraad hem de toegang tot het avondmaal van de Here zolang er geen bekering volgt.
- D6.2 De ontzegging van het avondmaal brengt de opschorting met zich mee van het recht om een kind te laten dopen, huwelijksbevestiging te ontvangen en aan de verkiezing van ambtsdragers deel te nemen.
- D6.3 De kerkenraad kan iemand in een bijzonder geval van het avondmaal afhouden, wanneer er een sterk vermoeden van ernstige zonde bestaat, maar nog nader onderzoek moet plaatsvinden.]

D6 ontzegging en afhouding van het avondmaal

- D6.1 Wanneer iemand het vermaan van de ambtsdragers verwerpt of zich schuldig maakt aan een ernstige zonde die de gemeente dreigt te besmetten, ontzegt de kerkenraad hem de toegang tot het avondmaal van de Heer zolang er geen bekering volgt.
- D6.2 Gedurende de ontzegging van het avondmaal heeft de betrokkene niet het recht om een kind te laten dopen, huwelijksbevestiging te ontvangen en aan de verkiezing van ambtsdragers deel te nemen.
- D6.3 In een ernstige situatie waarover een goed oordeel nog niet mogelijk is, kan de kerkenraad iemand van het avondmaal afhouden ter wille van de heiligheid van de gemeente.

Toelichting D6

1. De inhoud en plaatsing van D6.3 heeft deputaten enige hoofdbrekens gekost. De vraagstellingen rond de ‘enkelvoudige afhouding’ hebben we als volgt op een rij gezet:
 - a. dient de enkelvoudige afhouding kerkrechtelijk gehandhaafd te blijven?
 - b. zo ja, verdient de enkelvoudige afhouding dan een plaats in de kerkorde?
 - c. zo ja, waar?
 - d. in welke bewoordingen?
2. (ad a) De eerste vraag is die of er in de praktijk behoefte dan wel zelfs noodzaak bestaat om de ‘enkelvoudige afhouding’ (simplex abstentio) kerkrechtelijk te handhaven. Wij menen van wel. Er doen zich situaties voor waarin sprake is van een ernstige gebeurtenis met een acuut karakter, waarover een goed oordeel niet meteen is te geven, maar die toch wel verlangen dat de kerkenraad een tijdelijke maatregel kan nemen in de vorm van het niet-toelaten tot de avondmaalsviering, zulks met het oog op de heiligheid van de gemeente c.q. de avondmaalsgemeenschap. In een dergelijk geval past niet steeds direct een disciplinaire reactie of kan die alleen al om tijdsredenen niet worden getroffen, maar is toch een ordemaatregel van de kerkenraad opportuun.
3. (ad b) De ‘enkelvoudige’ afhouding heeft tot dusver geen plaats in de KO gevonden, maar is bekend in de kerkelijke praktijk en uit de kerkrechtelijke literatuur. Wij menen dat het in het kader van de herziening van de KO aangewezen is om deze maatregel nu ook rechtstreeks in de KO zelf te verankeren. Dat is uit oogpunt van bevoegdheid en rechtszekerheid voor zowel kerkenraden als betrokkenen als de gemeenten wenselijk.

4. (ad c) De ‘enkelvoudige’ afhouding is door ons in MvT1 omschreven als een ordemaatregel. ‘Enkelvoudig’ of ‘eenvoudig’ heeft hier de strekking van ‘eenmalig’, dus voorbijgaand. Het ‘eenmalig’ kan soms nog wel eens worden herhaald, maar het gaat om een incidentele maatregel. De vraag rijst dan of deze maatregel wel thuis hoort in hoofdstuk D over de kerkelijke tucht. Het alternatief zou zijn de plaatsing in hoofdstuk C bij de toegang tot het avondmaal (C7). Wij hebben dit geprobeerd, maar zijn tot de conclusie gekomen dat de maatregel daar detoneert aan de strekking van het artikel. Per saldo doet een plaatsing in D6 toch het meest recht aan dit instrument om de tafelgemeenschap zuiver te bewaren.
5. (ad d) Werkorde 1 maakt in D6 terminologisch onderscheid tussen de ‘ontzegging’ als *tucht*maatregel en de ‘afhouding’ als *ordemaatregel*. Enkele commentaren vrezen dat dit in het kerkelijk spraakgebruik niet zal aanslaan. Wij constateren echter dat juist in de huidige situatie de begrippen (‘gewone’) afhouding en (‘enkelvoudige’) afhouding een bron van verwarring vormen, zowel in kerkenraden als voor gemeenteleden. Eén term voor twee situaties houdt deze verwarring juist in stand. Het consequenter hanteren van twee verschillende termen voor twee verschillende situaties – ontzegging in D6.1 en afhouding in D6.3 – kan wellicht (op termijn) bijdragen tot verheldering.
6. In een aantal reacties op Werkorde 1 wordt betwijfeld of het wel goed is om de afhouding zo precies te omschrijven als in Werkorde 1 is gebeurd. De daar beschreven situatie van een sterk vermoeden van ernstige zonde hoeft bijvoorbeeld niet de enige aanleiding te zijn. Wij stemmen dit toe. Het lastige is dat enerzijds een concrete omschrijving te kort doet aan uiteenlopende situaties in de praktijk, terwijl anderzijds geprobeerd wordt voldoende rechtszekerheid te bieden. We kiezen in Werkorde 2 voor een iets ruimere omschrijving (‘een ernstige situatie’). Uit het oogmerk van de maatregel (‘ter wille van de heiligheid van de gemeente’) blijkt verder dat dat in het geding moet zijn.
7. In D6.2 hebben we de term ‘opschorting’ uit Werkorde 1 laten vervallen, omdat die de terminologie in het artikel nog verder belast.

[D7 vermaan en tucht over doopleden

- D7.1 Wanneer iemand als kind is gedoopt, maar als volwassene niet komt tot openbare belijdenis van geloof, blijven de gemeenteleden en de ambtsdragers hem daartoe vermanen en stimuleren.
- D7.2 Wanneer een volwassen dooplid zich in woord en daad afkerig toont van de dienst van God, roepen de ambtsdragers hem op tot bekering.
- D7.3 Wanneer er sprake is van berouw en bekering, vindt de verzoening plaats in de weg van openbare geloofsbelijdenis.]

D7 vermaan en tucht over doopleden

- D7.1 Wanneer iemand als kind is gedoopt, maar als volwassene niet komt tot openbare belijdenis van geloof, blijven de gemeenteleden en de ambtsdragers hem daartoe vermanen en stimuleren.
- D7.2 Wanneer een volwassen dooplid zich in woord en daad afkerig toont van de dienst van God, roepen de ambtsdragers hem op tot bekering.
- D7.3 Wanneer er sprake is van berouw en bekering, vindt de verzoening plaats in de weg van openbare geloofsbelijdenis.

Toelichting D7

1. Sommigen vinden het woord 'blijven' in D7.1 niet op zijn plaats. Het is echter bewust gekozen: wanneer het dooplid stopt in zijn geloofsgroei, blijft de gemeente toch doorgaan met hem daartoe te stimuleren.
2. Een enkeling wil dit artikel nog aanvullen met de leeftijdsgrens van 25 jaar, zoals die in de regeling van de GS Sneek 1939 (Acta art. 336) wordt genoemd. Als vuistregel kan het noemen van zo'n leeftijd misschien nuttig zijn, maar als kerkordelijke regel is dit te willekeurig.

[D8 voorbede en vermaan door de gemeente

- D8.1 Wanneer een belijdend lid of dooplid ondanks het vermaan hardnekkig in zijn zonde blijft volharden, gaat de kerkenraad over tot publieke tuchtoefening door bekendmaking aan de gemeente. Hiervoor is de instemming van de classis vereist.
- D8.2 Bij deze mededeling worden de zondaar en zijn verharding aan de gemeente bekend gemaakt met de oproep om voor hem te bidden en hem aan te sporen tot bekering.
- D8.3 De kerkenraad kan zijn oproep aan de gemeente herhalen zo vaak als hij dit nodig en vruchtbaar oordeelt.
- D8.4 Wanneer de zondaar tot bekering komt, deelt de kerkenraad de verzoening in een kerkdienst op passende wijze aan de gemeente mee.]

D8 voorbede en vermaan door de gemeente

- D8.1 Wanneer een belijdend lid of dooplid ondanks het vermaan hardnekkig in zijn **ernstige** zonde blijft volharden, gaat de kerkenraad over tot publieke tuchtoefening door bekendmaking aan de gemeente. Daarvoor is de instemming van de classis vereist.
- D8.2 Bij deze mededeling worden de zondaar en zijn verharding aan de gemeente bekend gemaakt met de oproep om voor hem te bidden en hem aan te sporen tot bekering. **De kerkenraad kan deze oproep herhalen.**
- D8.3 **vervallen.**
- D8.4 Wanneer de zondaar tot bekering komt, deelt de kerkenraad de verzoening in **een kerkdienst aan de gemeente** mee.

Toelichting D8

1. In Werkorde 2 is in D8.1 het woord 'ernstige' toegevoegd om de parallel te bewaren met D5.1 en D6.1. De situatie in D8.1 is immers niet minder 'ernstig'!
2. Dat de tucht over belijdende leden en doopleden nu in één adem wordt genoemd, wordt door sommigen bestempeld als een breuk met het beleid dat in de KO1978 is uitgezet en door de GS Leeuwarden 1990 nog is bevestigd. We bestrijden dat. Omdat in 1978 gekozen werd voor een opzet die de oude artikelindeling van 1905 zoveel mogelijk intact liet, terwijl er in 1905 geen speciale bepalingen waren over doopleden, werden de bepalingen inzake tucht over doopleden in een afzonderlijk artikel geplaatst. Evengoed kwamen in dit artikel (art. 82 KO1978) bepalingen voor die sterke overeenkomst hadden met wat eerder ten aanzien van de belijdende leden was bepaald.
Bij de huidige integrale herziening wordt de oude artikelindeling losgelaten, zodat wat in gelijke zin geldt voor belijdende en doopleden, ook in één keer kan worden gezegd. De GS Leeuwarden 1990 (Acta art. 66) herinnerde eraan dat tucht over doopleden wel zijn eigen aard behoudt. Ook dat handhaven we, o.a. via het eigen artikel D7 voor vermaan en tucht over doopleden. Verder blijft het onderscheid merkbaar in de formulieren die bij de tucht worden gebruikt.

3. Sommige commentatoren vragen wat we hebben gedaan met de ‘publieke berisping’ zoals die door de GS Zuidhorn 2002 (Acta art. 41 besluit 4a) en de GS Amersfoort-C 2005 (Acta art. 59 besluit 4b) voorlopig is geregeld, in afwachting van de herziening van de kerkorde. In de MvT1 is hierop inderdaad ten onrechte niet ingegaan. Wij menen dat de in de Werkorde voorgestane aanpak van drie middelen van tucht (D3.1), met daarbij meer ruimte voor de publieke tuchttoefening volgens D8, de voorlopige regeling van 2002/2005 ondervangt. Wij doen derhalve geen voorstel tot aanvullende maatregelen van vermaan en tucht voor specifieke gevallen of situaties.
4. Sommigen betreuren het dat de afkondiging zonder naam is vervallen. We herhalen nog eens dat het kerkenraden vrij staat om deze afkondiging toch te hanteren. Het enige wat vervalt, is de verplichting daartoe, zodat kerkenraden zelf kunnen beslissen of deze afkondiging dienstig is of niet.
5. Iets dergelijks geldt m.b.t. de suggestie die wordt gedaan om al eerder voorbede te doen voor een met name te noemen zondaar. Voorbede kan altijd, al moet een kerkenraad voorzichtig zijn met het publiceren van zonden. Niet voor niets is voor zo’n publieke mededeling krachtens D8.1 de instemming van de classis vereist!
6. D8.3 in Werkorde 1 wordt door commentatoren gelezen als uitnodiging tot een eindeloos proces. Dat is niet de bedoeling. Om deze indruk weg te nemen, is D8.3. in Werkorde 2 vervallen en de mogelijkheid van herhaling kort toegevoegd aan D8.2.
7. Tot slot zijn in D8.4 de woorden “op passende wijze” weggelaten: ze voegen niets wezenlijks toe.

[D9 buitensluiting

- D9.1 Wanneer een zondaar zich blijvend goddeloos en onbekeerlijk toont, gaat de kerkenraad over tot buitensluiting uit de gemeente.
- D9.2 Voor de buitensluiting zijn de goedkeuring van de classis en de instemming van de gemeente vereist.
- D9.3 Voor het vragen van de instemming van de gemeente en het voltrekken van de buitensluiting worden de door de synode vastgestelde formuleringen gebruikt.]

D9 buitensluiting

- D9.1 Wanneer een zondaar **goddeloos en onbekeerlijk blijft**, gaat de kerkenraad over tot buitensluiting uit de gemeente.
- D9.2 Voor de buitensluiting zijn de goedkeuring van de classis en de instemming van de gemeente vereist.
- D9.3 **Voor de buitensluiting** worden de door de synode vastgestelde formuleringen gebruikt.

Toelichting D9

1. Er is kritiek geuit op het woord ‘blijft’ in D9.1. Je weet toch niet wat er ooit gebeuren kan? Dat valt uiteraard toe te stemmen. Het gaat er echter om dat je in retrospectief een blijvende houding van onbekeerlijkheid waarneemt.
We hebben in Werkorde 2 wel de formulering vereenvoudigd.
2. Kritisch wordt ook gekeken naar de herhaalde gang naar de classis. Krijgt de classis daardoor niet te veel macht? Wij menen van niet. De toetsing door de classis is marginaal. De classis verricht geen eigen onafhankelijk onderzoek, maar be vraagt de kerkenraad. De classis kan de kerkenraad ook niets voorschrijven; zij kan alleen iets tegenhouden.

3. Tot slot de vraag hoe de instemming van de gemeente tot stand komt? Net als nu gebeurt dat door de kerkelijke formulieren, waarin een approbatieformule is opgenomen. Aangenomen dat deze formulieren bekend zijn, kan de formulering van D9.3 nog wat korter en zakelijker zijn dan in Werkorde 1.

[D10 terugkeer

- D10.1 Wanneer iemand die als belijdend lid of als dooplid is buitengesloten, met berouw tot God en tot de gemeente terugkeert, zal hij in de weg van openbare schuldbelijdenis weer in de gemeenschap van de kerk worden opgenomen. Hiervoor is de instemming van de gemeente vereist.
- D10.2 Bij de schuldbelijdenis en de verzoening met de gemeente wordt het vastgestelde formulier gebruikt.]

D10 terugkeer

- D10.1 Wanneer iemand die als belijdend lid of als dooplid is buitengesloten, met berouw tot God en tot de gemeente terugkeert, zal hij in de weg van openbare schuldbelijdenis weer in de gemeenschap van de kerk worden opgenomen. Hiervoor is de instemming van de gemeente vereist.
- D10.2 Bij de schuldbelijdenis en de verzoening met de gemeente **worden de vastgestelde formulieren** gebruikt.

Toelichting D10

1. Nu D10 zowel over buitengesloten doop- als belijdende leden spreekt, komen er enkele vragen over de doopleden. Bijvoorbeeld: is het geen extra drempel wanneer ook zij schuldbelijdenis moeten uitspreken? Wij menen echter dat de buitensluiting van een dooplid wel zo ingrijpend is, dat dit bij de terugkeer ook mag worden benoemd.
2. Ook wordt gevraagd of doopleden bij hun terugkeer geen belijdenis van het geloof moeten doen. Dat is zeker het geval. In de eerste plaats al omdat zonder geloofsbelijdenis geen echte schuldbelijdenis mogelijk is. Maar ook omdat het (nog te schrijven) kerkelijk formulier ongetwijfeld de belijdenisvragen zal bevatten, zoals dat ook het geval is bij het formulier voor de doop van volwassenen.
3. In D10.2 is in plaats van een enkelvoud nu een meervoud gebruikt. We gaan er van uit dat er afzonderlijke formulieren komen voor terugkerende belijdende leden en doopleden.

[D12 onttrekking metterdaad

- D12.1 Wanneer iemand lange tijd elk contact met de ouderlingen onmogelijk maakt, verklaart de kerkenraad zijn lidmaatschap van de gemeente voor beëindigd, na goedkeuring van de classis en met instemming van de gemeente.
- D12.2 Wanneer blijkt dat iemand zich metterdaad maar zonder kennisgeving heeft aangesloten bij een andere kerkelijke gemeenschap, spreken de ambtsdragers hem daar op aan. Wanneer hij volhardt in zijn ontrouw aan de gemeente, verklaart de kerkenraad na goedkeuring van de classis zijn lidmaatschap van de gemeente voor beëindigd.]

D12 onttrekking metterdaad

- D12.1 Wanneer iemand lange tijd elk contact met de **ambtsdragers** onmogelijk maakt, verklaart de kerkenraad zijn lidmaatschap van de gemeente voor beëindigd, na goedkeuring van de classis en met instemming van de gemeente.
- D12.2 Wanneer blijkt dat iemand zich metterdaad maar zonder kennisgeving **als bedoeld in art. C10.2** heeft aangesloten bij een andere kerkelijke gemeenschap, spreken de ambtsdragers hem daar op aan. Wanneer hij volhardt in zijn ontrouw aan de gemeente, verklaart de kerkenraad na goedkeuring van de classis zijn lidmaatschap van de gemeente voor beëindigd.

Toelichting D12

1. Dit artikel wordt door ons in Werkorde 2 direct na D9 en D10 geplaatst (het zou dus D11 moeten worden), om beide situaties duidelijker tegen elkaar af te grenzen. Zowel bij de buitensluiting in D9 als bij de onttrekking metterdaad in D12 is er een verklaring van de kerkenraad dat iemand voortaan geen deel meer uitmaakt van de gemeente. Maar de aanleiding en de wijze waarop verschillen.
2. Er is ook een raakvlak met C10.2 in Werkorde 2. In beide gevallen gaat het immers om een vorm van onttrekking. Het verschil is dat er in C10.2 sprake is van een actie van het gemeentelid zelf, terwijl het in D12 gaat over actie van kerkenraad en gemeente. Toch lijkt het ons goed om de correlatie met C10.2 in D12.2 wel te benoemen en zo het onderscheid te verhelderen.
3. Juist vanwege dit onderscheid is in C10 niet, maar in D12 wel de goedkeuring van de classis vereist. De classis moet immers voorkomen dat een kerkenraad te gemakkelijk besluit tot de 'softe' aanpak van het constateren van een onttrekking metterdaad, om zo de 'lastige' route van de kerkelijke tucht te vermijden.
4. D12.1 sprak over 'ouderlingen', terwijl de rest van het hoofdstuk sprak over 'ambtsdragers'. Dat is nu in Werkorde 2 gelijkgetrokken.

[D11 tolerantie

- D11.1 Wanneer een lid van de gemeente op een bepaald punt afwijkt van de gezonde bijbelse leer, kan hij met zijn opinie worden verdragen onder de volgende voorwaarden:
- a. hij is bereid om zich te verantwoorden tegenover de Heilige Schrift en zich daaruit te laten onderwijzen;
 - b. hij voert geen actieve propaganda voor zijn opvattingen;
 - c. hij stelt geen daden die ingaan tegen de aanwijzingen van de kerkenraad.]

D11 afwijkende opvattingen

- D11.1 Wanneer een lid van de gemeente op een bepaald punt afwijkt van de gezonde bijbelse leer, kan hij met zijn **overtuiging** worden verdragen onder de volgende voorwaarden:
- a. hij is bereid om zich te verantwoorden tegenover de Heilige Schrift en zich daaruit te laten onderwijzen;
 - b. hij voert geen actieve propaganda voor zijn opvattingen;
 - c. hij stelt geen daden die ingaan tegen de aanwijzingen van de kerkenraad.

Toelichting D11

1. Door verplaatsing van D12 aansluitend aan D9 en D10 komt D11 nu in Werkorde 2 als laatste bepaling van het hoofdstuk (het zou dus D12 moeten worden).

2. Blijkens reacties blijkt het opschrift 'tolerantie' misverstand op te roepen: alsof het een soort ontsnappingsclausule is, om maar geen tucht te hoeven oefenen. Dat is niet de bedoeling. Het gaat er om dat expliciet aandacht wordt gevraagd voor tucht die zich niet enkel uitstrekt over *het leven* (zoals in de praktijk vaak het geval is), maar ook over *de leer*. Zie MvT1. De gewijzigde titel in Werkorde 2 over 'afwijkende opvattingen' wil dit beter aangeven.
3. Tegelijk blijft het van belang om te onderkennen dat tucht over de leer zijn eigen beperkingen kent. Het kader voor die leertucht wordt in dit artikel beschreven.
4. Terecht wordt aangevoerd dat de criteria die D11 opsomt, niet waterdicht zijn. Dat kan ook niet en hoeft ook niet. De criteria geven geen automatische uitkomst voor een kerkenraad, maar helpen de kerkenraad wel om te onderkennen waar hij op letten moet om tot een afgewogen oordeel te komen.
5. De vraag wordt gesteld wat er moet gebeuren als iemand zich niet (langer) aan de voorwaarden houdt. Dat lijkt ons helder: dan is er reden om de middelen van tucht toe te passen, zoals die eerder in dit hoofdstuk beschreven zijn.
6. Sommigen menen dat dit artikel ruimte laat aan aperte, maar overigens vriendelijk zwijgzame ongelovigen, om toegang tot het avondmaal te claimen. Wij menen echter dat de sub a geformuleerde voorwaarde voldoende houvast biedt voor de kerkenraad om aan hen "die zich als ongelovigen en goddelozen doen kennen" (HC antw. 82) de toegang tot de tafel te ontzeggen.
7. Tot slot: in Werkorde 1 wordt gesproken over iemands 'opinie'. Het woord 'overtuiging' is hier wellicht sterker. Het gaat niet om het toelaten van wilde ideeën, maar om het respecteren van iemands serieuze opvattingen, die echter niet stroken met de gezonde leer.

MEMORIE VAN TOELICHTING 2

WERKORDE 2 – hoofdstuk E

E. kerkelijk samenleven

[E1 kerkelijke relaties

- E1.1 De kerken geven gehoor aan de roeping tot kerkelijke gemeenschap met alle heiligen in de eenheid van het ware geloof.
- E1.2 De kerken onderhouden het verband van de Gereformeerde Kerken in Nederland en leven daarin samen op basis van overeenstemming in leer, eredienst en kerkregering.
- E1.3 In contacten en relaties met andere christelijke kerken in Nederland streven de kerken op grond van Gods Woord naar kerkelijke eenheid en komen zij op voor de gezonde leer.
- E1.4 In contacten en relaties met christelijke kerken buiten Nederland geven de kerken gestalte aan het universele karakter van de kerk, gericht op wederzijdse ontmoeting, bemoediging en hulp.]

E1 kerkelijke relaties

- E1.1 De kerken geven gehoor aan de roeping tot kerkelijke gemeenschap met alle heiligen in de eenheid van het ware geloof.
- E1.2 De kerken onderhouden het verband van de Gereformeerde Kerken in Nederland en leven daarin samen op basis van overeenstemming in leer, eredienst en kerkregering.
- E1.3 *In contacten en relaties met andere christelijke kerken in en buiten Nederland geven de kerken gestalte aan het oecumenisch karakter van de kerk.*
- E1.4 *vervallen*

Toelichting E1

1. E1 biedt in feite een opmaat en tegelijk overzicht van wat in hoofdstuk E aan de orde zal komen. Daarbij past een sobere formulering; de verdere invulling komt later in het hoofdstuk. In Werkorde 2 is daarom E1 verder gecomprimeerd:
 - E1.3 en E1.4 zijn samengevoegd;
 - uit het nieuwe E1.3 is weggelaten wat later in E9 terugkomt;
 - de doelstelling van de oecumenische contacten uit E1.4 is verplaatst naar E10.

[E2 kerkelijke vergaderingen

- E2.1 De kerkelijke vergaderingen zijn de kerkenraad, de classis en de synode.
- E2.2 Zij behandelen alleen kerkelijke zaken en doen dat op geestelijke wijze.
- E2.3 De kerkelijke vergaderingen stellen een regeling vast voor de uitoefening van hun werkzaamheden en de vervulling van hun taken.]

E2 kerkelijke vergaderingen

vervallen

Toelichting E2

1. Door een herschikking komt E2 in Werkorde 2 in zijn geheel te vervallen.

2. De kerkenraad als kerkelijke vergadering heeft al aandacht gehad in hoofdstuk B; in hoofdstuk E hoeft hij niet terug te keren.
3. Ook de overige onderwerpen van E2 rechtvaardigen geen afzonderlijk artikel. Daarom heeft er een hervorkaveling plaatsgevonden. De onderwerpen van E2 komen wel terug, maar zijn in Werkorde 2 ingevoegd op andere plaatsen:
 - E2.1 staat al inhoudelijk in E3.1;
 - E2.2 en E2.3 zijn verhuisd naar E3;
 Zie ook aldaar.

[E3 meerdere vergaderingen

- E3.1 De kerken komen regelmatig in meerdere vergaderingen bijeen, regionaal in classes en landelijk in de synode.
- E3.2 De ambtsdragers die naar een meerdere vergadering worden afgevaardigd, hebben opdracht en bevoegdheid om in de zaken die wettig ter tafel komen te handelen en te besluiten in gebondenheid aan de Heilige Schrift, de belijdenis van de kerk en de kerkorde.
- E3.3 De meerdere vergaderingen zijn bevoegd in de zaken:
- a. die de kerkorde daarvoor aanwijst;
 - b. die in de mindere vergadering niet konden worden afgehandeld;
 - c. waarvan door de kerken binnen het ressort is afgesproken om ze gezamenlijk te behartigen.
- E3.4 Na behandeling van hun agenda worden de meerdere vergaderingen gesloten en eindigt het mandaat van de afgevaardigden.
- E3.5 De meerdere vergaderingen kunnen zich in hun arbeid laten bijstaan door deputaten, die de besluitvorming voorbereiden en die met uitvoerende taken worden belast.
- E3.6 Elk deputaatschap ontvangt een instructie waarin zijn taken en bevoegdheden worden geregeld.]

E3 meerdere vergaderingen

- E3.1 De kerken komen regelmatig in meerdere vergaderingen bijeen, regionaal in classes en landelijk in de synode.
- E2.2 Deze vergaderingen behandelen alleen kerkelijke zaken en doen dat op kerkelijke wijze.*
- E2.3 De vergaderingen stellen een regeling vast voor de uitoefening van hun werkzaamheden en de vervulling van hun taken.*
- E3.2 De ambtsdragers die naar een meerdere vergadering worden afgevaardigd, hebben opdracht en bevoegdheid om in de zaken die wettig ter tafel komen te handelen en te besluiten in gebondenheid aan de Heilige Schrift, de belijdenis van de kerk en de kerkorde.
- E3.3 *vervallen*
- E3.4 Na behandeling van hun agenda worden *de vergaderingen* gesloten en eindigt het mandaat van de afgevaardigden.
- E3.5 De *vergaderingen* kunnen zich in hun arbeid laten bijstaan door deputaten, die *met uitvoerende taken worden belast en nieuwe besluitvorming voorbereiden.*
- E3.6 Elk deputaatschap ontvangt een instructie waarin zijn taken en bevoegdheden worden geregeld.

Toelichting E3

1. E2.2 heeft nu een plaats gekregen in E3. Daarbij is Werkorde 2 teruggekeerd naar de term 'op kerkelijke wijze' uit art. 30 KO1978. De aanduiding 'op geestelijke wijze' in Werkorde 1 wordt blijkens de commentaren niet door iedereen als een verbetering ervaren.

2. Sommige commentaren missen de bepaling van art. 29 KO1978, over de christelijke opening en sluiting van kerkelijke vergaderingen. Wij blijven van mening dat de zaak zelf uiteraard onmisbaar is, maar dat explicitering van opening en sluiting in de KO daarvoor niet het middel is. 'Op kerkelijke wijze' omvat meer: niet slechts een gebed aan begin en eind, maar een doorgaand besef van de noodzaak om te besluiten in gebondenheid aan Schrift, belijdenis en kerkorde, zie E3.2.
3. E3.3 is naar de mening van sommige commentaren te open geformuleerd. Met name lid c zou ruimte lijken te bieden voor een meerdere vergadering die te veel zijn eigen agenda aanvult. Om die indruk weg te nemen is de inhoud van E3.3 nader gespecificeerd voor classis en synode afzonderlijk. Zie daarvoor E4.6 en E7.4. Daardoor komt E3.3 in Werkorde 2 te vervallen.
4. In E3.5 is de volgorde van de taken van deputaten gewisseld. Deputaten krijgen eerst opdracht om de besluiten van de laatstgehouden vergadering uit te voeren; pas daarna komt de voorbereiding van een volgende vergadering.
5. Veel commentaar is er gekomen op het wegvallen van de particuliere synode. De argumenten voor afschaffing van de PS zijn genoemd in MvT1 bij E2. De zorgen over afschaffing van de PS komen deels voort uit de consequenties die men ziet voor de generale synode. Wij menen dat deze link niet terecht is: ook zonder particuliere synodes kan de generale synode blijven functioneren op de manier die momenteel gebruikelijk is. Zie daarvoor verder bij E7. Omgekeerd is de wijziging die E7 t.a.v. de generale synode voorstelt, geen noodzakelijke consequentie van het wegvallen van de particuliere synode. Eerder geldt dat het wegvallen van de PS nieuwe mogelijkheden *kan* bieden voor de (re)organisatie van de GS. Of die mogelijkheden daadwerkelijk benut moeten worden, moet beslist worden bij E7, niet bij E3.
6. Commentatoren wijzen op een aantal aspecten waardoor de huidige particuliere synodes nog hun waarde hebben. Wij zullen dat niet ontkennen. De vraag is echter of het verstandig is om de PS pas te laten vervallen op het moment dat dit instituut zijn betekenis nog verder heeft verloren. Wij menen dat het al eerder kan, namelijk wanneer de waardevolle elementen van de PS opgevangen worden door enerzijds de classes en anderzijds de GS.
7. Het stelsel van vier kerkelijke vergaderingen (kerkenraad, classis, particuliere synode en generale synode) is ontworpen in een tijd die aanmerkelijk minder mogelijkheden kende qua mobiliteit en communicatie, en voor een kerkgemeenschap die aanmerkelijk groter was dan de 125.000 leden van de GKv nu. We menen dat er voldoende argumenten zijn om te stellen dat drie kerkelijke vergaderingen in de huidige situatie toereikend zijn. Het geeft meer lucht aan de classes en het geeft meer ruimte om te profiteren van de gegroeide deskundigheid bij de landelijk coördinerende deputaatschappen.
8. Vragen zijn er ook rond het weglaten van de geloofsbrief (art. 32 KO1978). In E3.2 hebben we evenwel de essentie van de geloofsbrief in de kerkorde opgenomen. In de praktijk van de vergaderingen krijgt deze kern van de geloofsbrief nauwelijks aandacht. In de classes blijkt overigens het 'vergeten' van de geloofsbrief vrijwel nooit tot problemen te leiden: de afvaardiging is er niet minder helder door aanwezig.
9. Ook de andere bepaling uit art. 32 KO1978 over het 'buiten stemming blijven' in bepaalde situaties, wordt gemist. Wij menen dat dit in de huishoudelijke regelingen kan worden opgenomen, zoals ook nu meestal het geval is.

10. Redactioneel is tot slot in Werkorde 2 in E3 een aantal keren het adjectief ‘meerdere’ achterwege gelaten. Het is duidelijk dat het hele artikel over de meerdere vergaderingen gaat.

[E4 classis

- E4.1 Ten minste vier in eenzelfde regio gelegen kerken vormen een classis.
 E4.2 De classis komt ten minste vier keer per jaar in vergadering bijeen.
 E4.3 Uit elke kerk worden een predikant en een ouderling afgevaardigd. Waar een predikant ontbreekt, neemt een ouderling zijn plaats in.
 E4.4 Predikanten die niet zijn afgevaardigd wonen de vergadering bij en hebben adviserende stem.
 E4.5 In de classis ontmoeten de kerken elkaar voor onderlinge steun en advies bij het plaatselijk kerkelijk leven en zien zij op elkaar toe.
 E4.6 De classis behandelt voor haar ressort de zaken als bedoeld in art. E3.3.]

E4 classis

- E4.1 Ten minste vijf in eenzelfde regio gelegen kerken vormen een classis.
 E4.2 De classiskerken komen ten minste vier keer per jaar in vergadering bijeen.
 E4.3 Uit elke kerk worden een predikant en een ouderling afgevaardigd. Waar een predikant ontbreekt, neemt een ouderling zijn plaats in.
 E4.4 Predikanten die niet zijn afgevaardigd wonen de vergadering bij en hebben adviserende stem.
 E4.5 In de classis ontmoeten de kerken elkaar voor onderlinge steun en advies en zien zij op elkaar toe.
 E4.6 De classis is verder bevoegd om te handelen over alle zaken waarvan de kerken eerder afgesproken hebben ze gezamenlijk te behartigen.

Toelichting E4

1. De argumentatie die in MvT1 is gebruikt voor het opnemen van een minimum aantal van vier kerken voor een classis, willen wij in Werkorde 2 doortrekken tot een minimum aantal van vijf kerken.
2. De formulering van E4.2 is in lijn gebracht met die van E3.1 en E7.1: de kerken komen bijeen.
3. Sommige commentaren willen E4.2 nog verder concretiseren, bijvoorbeeld als “eens per drie maanden”. Anderen willen het vergaderen beperken tot die keren dat er ook ‘werkelijk’ iets te bespreken is. We handhaven in E4.2 de eerder gekozen formulering: het is niet erg wanneer de spreiding over het jaar vanwege de zomervakantie wat ongelijkmatig uitpakt, maar het is wel zorgwekkend wanneer de classiskerken elkaar langere tijd niet wensen te ontmoeten.
4. Het voorschrift van E4.4 ontmoet veel tegenstand. Voor het behoud van kwaliteit in de classes is het echter noodzakelijk dat de vergadering kan rekenen op de aanwezigheid en inzet van al haar predikanten. Wanneer in een meerdere vergadering alleen de liefhebbers zich laten zien, wordt het kerkverband uitgehold. Predikanten verkeren door hun positie toch al in de verleiding om solistisch op te treden; het is gezond wanneer ze gedwongen zijn om zich regelmatig met hun collega’s en met ouderlingen uit andere gemeenten te verstaan.
5. Een aantal commentaren vindt art. 41 KO1978 scherper geformuleerd dan E4, met name in het nadrukkelijk vragen “of de besluiten van de meerdere vergaderingen nageleefd worden”. Ook naar onze mening is het onderlinge toezicht een belangrijk aspect van de classicale vergadering. We proberen dat in Werkorde 2 nog duidelijker te verwoorden door een korter en krachtiger formulering van E4.5. Verder is de binding van de kerken aan de besluiten van meerdere

vergaderingen voldoende in m.n. F2 geregeld. Ook is de kerkvisitatie een belangrijk extra middel om op elkaar toe te zien.

6. E4.6 klinkt in Werkorde 1 nogal zakelijk. Met de invulling vanuit E3.3 krijgt het in Werkorde 2 meer inhoud. Zie ook de toelichting bij E3.

[E5 coördinatie door de classis

- E5.1 De classis wijst voor elke kerk in de classis een andere classiskerk aan als naburige kerk. De kerkenraad van de naburige kerk is belast met de taken die hem bij of krachtens de kerkorde worden opgedragen.
- E5.2 Indien een kerk geen eigen predikant heeft, benoemt de classis een predikant van elders tot haar consulent.
- E5.3 Voor de instituering en voor de opheffing van een kerk is de goedkeuring van de classis nodig.
- E5.4 Plaatsen waar geen kerk is worden door de classis aan de zorg van een naburige kerk toevertrouwd.]

E5 naburige kerk

- E5.1 De classis wijst voor elke kerk in de classis een andere classiskerk aan als naburige kerk. De kerkenraad van de naburige kerk is belast met de taken die hem bij of krachtens de kerkorde worden opgedragen.
- E5.2 *vervallen*
- E5.3 *vervallen*
- E5.4 *vervallen*

Toelichting E5

1. De uitdrukking 'bij of krachtens' in E5.1 wordt door sommigen gezien als een onnodig doublet. Het gaat echter om een tweeledig palet: enerzijds de taken die uitdrukkelijk in de kerkorde worden genoemd ('bij'), anderzijds de taken die eventueel uit de kerkorde voortvloeien ('krachtens').
2. E5.2: de consulent komt wat ons betreft in de kerkorde te vervallen. Regeling van het consulentschap kan plaats vinden via het classisreglement en de generale regeling predikantschap.
3. E5.3 en E5.4 worden geregeld in B32 en komen daarom in Werkorde 2 te vervallen.
4. Gelet op de inhoud van E5.1 is het opschrift in Werkorde 2 gewijzigd in 'naburige kerk'.

[E6 kerkvisitatie

- E6.1 Jaarlijks vindt namens de classis de kerkvisitatie plaats.
- E6.2 De visitatie is gericht op het adviseren, vermanen en aansporen van de ambtsdragers met het oog op de vrede en de opbouw van de gemeente.
- E6.3 Voor de visitatie wijst de classis een college van visitatoren aan dat bestaat uit twee predikanten en twee ouderlingen. Hun taken en werkwijze worden geregeld in een visitatiereglement.
- E6.4 Desgevraagd bieden visitatoren hulp bij moeiten of conflicten in een gemeente.]

E6 kerkvisitatie

- E6.1 Jaarlijks vindt namens de classis *in elke kerk* de kerkvisitatie plaats.
- E6.2 De visitatie is gericht op het adviseren, vermanen en aansporen van de ambtsdragers met het oog op de vrede en de opbouw van de gemeente.
- E6.3 Voor de visitatie stelt de classis *een college van visitatoren* aan, *waarvan de* taken en de werkwijze worden *vastgelegd in een regeling*.
- E6.4 Desgevraagd bieden visitatoren hulp bij moeiten of conflicten in een gemeente.

Toelichting E6

1. Bij E6.1 is het commentaar gekomen dat het adres van de visitatie ontbreekt. Dat is daarom in Werkorde 2 geëxpliciteerd: visitatie vindt plaats in elke kerk in de classis.
2. Bij E6.2 wordt opgemerkt dat er toch niet altijd vermaand zal hoeven te worden? Inderdaad: de term 'gericht op' wil niet zeggen dat er altijd een advies moet worden uitgebracht, altijd een vermaning moet worden uitgedeeld, en altijd een aansporing gegeven moet worden, maar wel dat deze acties bij de visitatoren in beeld zijn en waar nodig door hen worden toegepast.
3. De exacte invulling van het college van visitatoren in Werkorde 1 (twee predikanten, twee ouderlingen) wordt in verschillende reacties als te dwingend ervaren: classes variëren immers in samenstelling. Bovendien roept het vragen op als 'mag het ook een oud-ouderling zijn' en 'gaan de predikanten net zo vaak wisselen als de ouderlingen'. We laten daarom in Werkorde 2 in E6.3 het college staan, maar laten de invulling daarvan verder over aan de classicale regeling.
4. Bij E6.4 is de vraag gerezen wie er bevoegd is om visitatoren te vragen: ook individuele gemeenteleden? Inderdaad zijn visitatoren voor alle gemeenteleden benaderbaar, al zal het wel via de kerkenraad moeten lopen. Maar het wordt te gedetailleerd om dat allemaal in de kerkorde op te nemen. Het classicale reglement dient hierin te voorzien.
5. Wij hebben onlangs kennis genomen van een voorstel van deputaten Dienst en Recht om te komen tot een nieuw 'deputaatschap probleembehandeling'. Dit kan een raakvlak hebben met de inzet van visitatoren volgens E6.4. Zie verder de toelichting bij F5.

[E7 synode

- E7.1 De kerken komen eens in de twee jaar samen in een generale synode.
- E7.2 In buitengewone omstandigheden kan de synode vervroegd worden samengeroepen door het moderamen van de laatstgehouden synode.
- E7.3 Elke classis vaardigt een predikant en een ouderling naar de synode af.
- E7.4 In de synode komen alle kerken bijeen ter regeling van de zaken als bedoeld in art. E3.3.]

E7 synode

- E7.1 De kerken komen eens in de twee jaar samen in een generale synode.
- E7.2 In buitengewone omstandigheden kan de synode vervroegd worden samengeroepen door het moderamen van de laatstgehouden synode.
- E7.3 Elke classis vaardigt een predikant en een ouderling naar de synode af.
- E7.4 In de synode komen alle kerken bijeen ter regeling van de zaken:
- a. *die de kerkorde daarvoor aanwijst; of*
 - b. *die in de classes niet konden worden afgehandeld; of*
 - c. *waarvan door de kerken eerder is afgesproken om ze gezamenlijk te behartigen.*

Toelichting E7

1. Het idee van een *tweejaarlijkse synode* is met de nodige scepsis ontvangen. Dat is begrijpelijk. Men vreest 'meer van hetzelfde' en dus per saldo een extra belasting voor de kerken, predikanten en ouderlingen, deputaten en ook voor het kerkelijk quotum. Daarbij gevoegd dat er uit elke classis twee afgevaardigden worden verwacht, rijst voor sommigen het schrikbeeld van een bijna continu vergaderende 'monstersynode'.
Het is daarom goed hier allereerst te benadrukken dat dit voorstel voor ons geen halszaak is. Er zijn op dit gebied diverse varianten denkbaar, waarbij we de kerken hebben willen dienen door één ervan tot onze keuze te maken. Maar de structuur van de Werkorde wordt niet wezenlijk aangetast als de kerken kiezen voor een andere optie, zoals hieronder uiteengezet.
2. Zo is het bijvoorbeeld ook mogelijk om *jaarlijks* een korte synode bijeen te roepen, die alleen de zaken behandelt die op dat moment actueel zijn. Deputaatschappen kunnen dan bij toerbeurt hun werk voorleggen aan de synode. Tegelijk: is er iets dringends, dan hoeven ze geen jaren te wachten.
Risico van een jaarlijkse synode kan zijn dat de synode toch langer gaat duren, bijvoorbeeld doordat afgevaardigden meer tijd nodig hebben om zich goed in te werken, zodat toch (de indruk van) een continue synode ontstaat.
3. Uiteraard kunnen de kerken ook besluiten door te gaan in de huidige opzet van een *driejaarlijkse synode*. Met alle voor- en nadelen die daarbij horen: een uitgebreide behandeling van vele dossiers die er liggen op landelijk niveau, een terugblik over drie jaren, een planning met instructies voor de komende drie jaren, maar ook langere 'synodeloze' tijdvakken, etc.
4. De gedachte aan een tweejaarlijkse synode is te midden van deze varianten bedoeld als compromis: enerzijds minder gewicht op de synode, minder agendadruk, kleinere stappen, beslist geen permanente synode, anderzijds wel voldoende regelmaat om een lichter synodemodel ook mogelijk te maken.
Daarbij dient bedacht te worden dat in onze voorstelling de particuliere synodes niet meer gehouden zullen worden, wat ruimte en 'capaciteit' oplevert.
In het model ligt verder opgesloten dat de afstand van de classes tot de synode wordt verkleind, wat de functie van de classes versterkt, een ontwikkeling die wij toejuichen.
5. Wij realiseren ons dat de *frequentie* van de synode slechts één factor is, de kerkelijke *infrastructuur* (wel of geen PS, rol van de classes) een tweede factor, maar dat het *organisatiemodel* van de synode zelf een zeer belangrijke, zo niet de belangrijkste parameter in het verhaal is. Agenda, werkwijze, beslisstructuur, delegatiemogelijkheden, etc., bepalen in hoge mate de vergaderbaarheid van de synode. Daarvoor hebben wij echter geen opdracht en daarover doen wij in de Werkorde geen uitspraken.
6. Hoe groot mag of moet een synodevergadering zijn? Een kleinere vergadering is slagvaardiger, maar een grotere vergadering heeft bredere voeling met de kerken en heeft – in ieder geval getalsmatig gezien – meer mogelijkheden van diverse deskundigheden in huis. Ook hier moet uiteindelijk een keuze worden gemaakt. Ons voorstel gaat bij de *huidige* classicale indeling uit van 62 afgevaardigden, nl. twee uit elke classis. Daarbij moet wel worden aangetekend dat het wegvallen van de particuliere synodes ruimte geeft voor wat grotere classes (zie E4.1), en daarmee een vermindering van het aantal classes en bijgevolg ook van het aantal afgevaardigden naar de synode.
7. Vindt men het voorgestelde aantal afgevaardigden op deze manier te groot, dan zijn er alternatieven te onderzoeken. We noemen er twee:

- a. Uit elke classis zou één afgevaardigde kunnen komen, een predikant of ouderling, naar keuze van de classis. De vrees dat er dan enkel predikanten worden afgevaardigd, is niet zomaar terecht: wanneer de classis beschikt over een capabele ouderling, zal ze die graag afvaardigen. Tegelijk komt een classis die geen geschikte ouderling kan vinden, niet in de problemen: er zal toch meestal een predikant te vinden zijn, die voor dit werk kan worden opgeroepen. Wel blijft hier het bezwaar gelden, als genoemd in de MvT1 bij E7, van de éénhoofdige afvaardiging, die altijd zoveel mogelijk is vermeden.
- b. Een tweede optie is de verdeling van de 31 (of minder) classes over 4 regionale vergaderingen, die enkel bijeenkomen om elk 8 afgevaardigden naar de synode te zenden. Dit is geen terugkeer naar de particuliere synode met zijn eigen deputaten en instituten; het is alleen de organisatie van een getrapte afvaardiging naar de generale synode. Dat kan redelijk eenvoudig worden opgezet.
8. In E7.4 is de taakomschrijving opgenomen voor de synode, afkomstig vanuit het vervallen E3.3 uit Werkorde 1.
9. Bij E7.4 sub c is het woord 'eerder' ingevoegd i.v.m. de her en der geuite vrees dat de synode anders eigenmachtig haar eigen agenda zou kunnen aanvullen.

[E8 bijzondere kerkelijke organisaties en kerkelijke instellingen

- E8.1 De kerken kunnen voor speciale doeleinden, zoals voor missionair werk of kerkelijke beheerszaken, samenwerken in bijzondere kerkelijke organisaties.
- E8.2 Een meerdere vergadering kan voor de uitvoering van haar taken of voor het werk in de kerken een kerkelijke instelling in het leven roepen.
- E8.3 Zowel voor een bijzondere kerkelijke organisatie als voor een kerkelijke instelling wordt een rechtsvorm gekozen binnen de mogelijkheden die art. 2:2 van het Burgerlijk Wetboek daarvoor biedt.
- E8.4 De rechtsvorm, de taakstelling, het bestuur, het beheer en de bekostiging van een bijzondere kerkelijke organisatie of kerkelijke instelling worden bij statuut geregeld.
- E8.5 De bijzondere kerkelijke organisaties en de kerkelijke instellingen houden zich aan de kerkorde en de regelingen en besluiten van de meerdere vergaderingen.]

E8 bijzondere kerkelijke organisaties en kerkelijke instellingen

- E8.1 De kerken kunnen voor speciale doeleinden, zoals voor missionair werk of kerkelijke beheerszaken, samenwerken in bijzondere kerkelijke organisaties.
- E8.2 Een meerdere vergadering kan voor de uitvoering van haar taken of voor het werk in de kerken een kerkelijke instelling in het leven roepen.
- E8.3 Zowel voor een bijzondere kerkelijke organisatie als voor een kerkelijke instelling wordt een rechtsvorm gekozen binnen de mogelijkheden die art. 2:2 van het Burgerlijk Wetboek daarvoor biedt. *Hun bestuur en beheer wordt geregeld bij statuut.*
- E8.4 *vervallen*
- E8.5 De bijzondere kerkelijke organisaties en de kerkelijke instellingen houden zich aan de kerkorde en de regelingen en besluiten van de meerdere vergaderingen.

Toelichting E8

1. E8 voorziet in een kerkordelijke basis voor bijzondere kerkelijke organisaties (E8.1) en kerkelijke instellingen (E8.2). Voorbeelden van beide zijn genoemd in de MvT1. Wat is de ratio hiervoor?
2. Wij zien nu in de praktijk op en rond het kerkelijk erf een aantal organisaties werkzaam, die op verschillende leest zijn geschoeid, maar waarvan als punt van overeenkomst geldt dat ze niet als

kerkelijke organisatie volgens de KO functioneren. En bij herziening van de KO is dat dus een punt van bezinning.

Waarom hebben we de emeritering als een bijzondere vorm van oudedagsvoorziening voor predikanten c.s. geregeld in de kerkorde (art. 13 KO1978), maar de belangrijkste organisatie (VSE) geheel daarbuiten?

Waarom stellen we in de KO dat de predikanten, de kwantitatief belangrijkste groep van betaalde werkers in de kerken, naar behoren moeten worden onderhouden (art. 11 KO 1978), maar laten we de invulling daarvan over aan particuliere organisaties (in het verleden het GMV) of aan semi-kerkelijke organisaties (zoals nu het Steunpunt Kerkenwerk (SKW), voorheen SKB, voorheen Platform CvB's)?

Waarom wordt allerlei zendingswerk, primaire roeping van de kerk, telkens weer georganiseerd in verenigingsvorm of stichtingsvorm in plaats van in een kerkelijke rechtsvorm?

3. Historisch is er ongetwijfeld meestal een verklaring voor te vinden. Er wordt een lacuneesignaleerd, deze wordt ingevuld vanuit goed bedoeld particulier initiatief, het werk groeit, er ontstaat een bureaufunctie, er wordt een organisatie omheen gezet, er moet een rechtsvorm gekozen worden, en dan komt men veelal uit bij een vereniging of stichting. Er blijkt onkunde in het spel.
Soms is het in feite ook onwil, omdat de gedachte bestaat dat iets maar beter niet 'in de kerkelijke weg' geregeld kan worden. Dat zou te vaag zijn, niet zakelijk genoeg, "moet het allemaal via de synode" wellicht, wordt de organisatie misschien wel niet erkend door officiële instanties, daar zijn geen modellen voor, etc.
Wat ons betreft zijn dit drogredenen en dient als uitgangspunt te gelden dat kerkelijke taken, zoals zending, evangelisatie, regulering van tractementen, emeritering, e.d. in de vorm van bijzondere *kerkelijke* organisaties dienen te worden gestructureerd. Waarom kan dat voor de TU wel en voor andere kerkelijke taken niet?
4. De kerken dienen optimaal gebruik te gaan maken van de mogelijkheden die de Nederlandse wetgeving, in casu met name art. 2: 2 Burgerlijk Wetboek, hen hiertoe biedt. De wetgever heeft de kerkgenootschappen daarbij de volle vrijheid gegeven om inrichting en organisatie geheel naar eigen kerkelijk behoeven te realiseren. Dit is een rechtstreeks uitvloeisel van de vrijheid van inrichting van organisatie als onderdeel van de vrijheid van godsdienst.
5. Drie motieven kunnen hiervoor met name worden genoemd:
 - a. kerkelijke taken dienen zoveel mogelijk kerkelijk te worden gestructureerd;
 - b. bijzondere kerkelijke organisaties dienen zoveel mogelijk te vallen onder de wettelijke regelingen voor de kerkgenootschappen zelf;
 - c. voorkomen dient te worden dat belangrijke kerkelijke taken in een soort autocratische verbanden worden geregeld en er naast het 'officiële' kerkverband schaduwverbanden bestaan, die in het slechtste geval zelfs met elkaar in disharmonie kunnen geraken. Zie ook MvT1.
6. Het is hier niet de plaats voor verdere uiteenzettingen over de omzettingen die dit voor verschillende organisaties vereist. Juist vanwege de grote organisatievrijheid op dit vlak, gaat het daarbij om maatwerk.
7. E8.4 is in Werkorde 2 vervallen en gecompriemd tot de korte aanvullende zin in E8.3.

[E9 andere kerken in Nederland

- E9.1 De kerken werken landelijk in samenspreking en correspondentie aan kerkelijke eenheid die in Gods Woord is verankerd en gestalte krijgt in plaatselijke wederzijdse herkenning en erkenning.

- E9.2 De kerkenraden dragen bij contact en samenwerking met andere kerken zorg voor goede communicatie met de gemeente en met de classis. Bij gewichtige beslissingen is de instemming van beide nodig, een en ander volgens de generale regeling.
- E9.3 In contacten met kerken en groepen waarmee geen overeenstemming in geloven en belijden bestaat, komen de gereformeerde kerken op voor de gezonde bijbelse leer en weerleggen en bestrijden zij dwaling en misverstand.
- E9.4 De kerken geven in het bijzonder aandacht en hulp aan groepen en gemeenschappen van christenen die zich van buiten Nederland hier hebben gevestigd.]

E9 andere kerken in Nederland

- E9.1 De kerken werken landelijk in *relaties met andere kerkgemeenschappen* aan kerkelijke eenheid die in Gods Woord *en de gereformeerde belijdenis* is verankerd.
- E9.2 De kerkenraden dragen bij contact en samenwerking met andere kerken zorg voor goede communicatie met de gemeente en met de classis. Bij gewichtige beslissingen is de instemming van beide nodig, een en ander volgens de generale regeling.
- E9.3 In contacten met kerken en groepen waarmee *nog* geen overeenstemming in geloven en belijden bestaat, *komen de kerken op voor de gezonde bijbelse leer.*
- E9.4 De kerken *tonen betrokkenheid bij gemeenschappen* van christenen die zich van buiten Nederland hier hebben gevestigd.

Toelichting E9

1. In dit artikel is door sommigen de positieve verwijzing naar de belijdenis gemist. Negatief stond het wel in E9.3. De positieve verwijzing is in Werkorde 2 alsnog in E9.1 vermeld.
2. De termen 'herkenning en erkenning' in E9.1 passen niet goed meer bij de kaders zoals die gelden vanaf de GS Amersfoort-C 2005. Ze zijn daarom weggelaten.
3. De formulering van E9.3 en E9.4 in Werkorde 1 is in een aantal commentaren als te 'drijvend' gekenmerkt. Beide zijn daarom in Werkorde 2 opnieuw geformuleerd.
4. In E9.3 is bij 'de kerken' de toevoeging 'gereformeerde' weggelaten. Dat het hier om de eigen kerken gaat, is voldoende duidelijk, zeker met de toevoeging 'andere' bij de contacten met 'andere kerken en groepen'.

[E10 kerken buiten Nederland

- E10.1 De kerken onderhouden naar vermogen oecumenische betrekkingen met kerken van gereformeerde belijdenis in het buitenland. Zij respecteren daarbij de eigen historie en context van elke kerk.
- E10.2 Met kerken waarmee bijzondere historische banden bestaan kan door de synode een nauwere zusterkerkrelatie worden aangegaan, die wederzijds volledige aanvaarding van elkaars leden en predikanten inhoudt.
- E10.3 De kerken kunnen participeren in internationale kerkelijke verbanden, organisaties en instellingen. Zij kunnen partnerschappen met buitenlandse kerken aangaan voor personele en materiële uitwisseling en hulp, met inachtneming van regelingen die door de synode worden vastgesteld.]

E10 kerken buiten Nederland

- E10.1 De kerken onderhouden naar vermogen oecumenische betrekkingen met kerken van gereformeerde belijdenis in het buitenland, *gericht op wederzijdse ontmoeting, bemoediging en hulp*. Zij respecteren daarbij de eigen historie en context van elke kerk.
- E10.2 Met kerken waarmee *bijzondere* banden bestaan kan door de synode een *zusterkerkrelatie* worden aangegaan, die wederzijdse *aanvaarding* van elkaars leden en predikanten inhoudt.
- E10.3 De kerken kunnen participeren in internationale kerkelijke verbanden, organisaties en instellingen. (...)

Toelichting E10

1. In E10.1 zijn de doelstellingen ingevoegd die in Werkorde 1 al zijn genoemd in E1.4.
2. De zusterkerkrelatie is wel vaak verbonden met historische banden, maar is daartoe niet beperkt. Daarom is het woord 'historische' in E10.2 weggelaten. Ook de woorden 'nauwere' (bij zusterkerkrelatie) en 'volledige' (bij aanvaarding) zijn als onnodige toevoegingen weggelaten.
3. Tot slot is het tweede deel van E10.3 ook weggelaten; de mogelijkheden die daar in Werkorde 1 zijn opgesomd, liggen ook al besloten in wat er verder staat. Bovendien dreigt hier een ongewenste dubbeling met C15.6.

MEMORIE VAN TOELICHTING 2

WERKORDE 2 – hoofdstuk F

F. besluitvorming en rechtsmiddelen

[F1 besluitvorming

- F1.1 De kerkelijke vergaderingen nemen hun besluiten na goede voorbereiding en met verwerking van vroegere besluitvorming.
- F1.2 Wat eenmaal is afgehandeld, moet niet opnieuw aan de orde worden gesteld, tenzij men van oordeel is dat wijziging noodzakelijk is.
- F1.3 Besluiten worden bij meerderheid van stemmen genomen.
- F1.4 De kerkelijke vergaderingen leggen hun besluiten zorgvuldig vast en voorzien in goede communicatie, bewaring en toegankelijkheid ervan.]

F1 besluitvorming

- F1.1 De kerkelijke vergaderingen nemen hun besluiten na goede voorbereiding en met verwerking van vroegere besluitvorming.
- F1.3 Besluiten worden bij meerderheid van stemmen genomen.
- F1.2 Een afgehandelde zaak behoort niet opnieuw aan de orde te worden gesteld, tenzij er sprake is van gewijzigde omstandigheden of inzichten.
- F1.4 De kerkelijke vergaderingen voorzien in zorgvuldige vastlegging, communicatie en archivering van hun besluiten.

Toelichting F1

- De formulering van F1.2 in Werkorde 1 (= nu F1.3 in Werkorde 2) roept in de commentaren de vraag op of het *tenzij* wel duidelijk c.q. scherp genoeg is geformuleerd. Wie is de ‘men’ en wanneer is wijziging nu wel of niet noodzakelijk? Ondermijnt de tenzij-bepaling niet de hoofdregel? In de MvT1 hebben we al aangegeven dat de formulering hiervan rechtstreeks is overgenomen uit art. 33 KO1978. De commentaren bepalen ons (a) bij de vraag naar de zin en strekking, en (b) bij de formulering.
- (ad a) Strikt genomen is de bepaling een open deur: wat eenmaal is afgehandeld, moet je niet opnieuw aan de orde stellen. Je moet niet aan de gang blijven, maar ook een keer van stoppen weten. Anderzijds kan een wijziging bij verandering van omstandigheden of inzichten een keer aan de orde zijn. Zo is het leven en ook het kerkelijk leven. Per saldo een cirkelredenering, die ook gemist zou kunnen worden.
Toch pleiten wij voor handhaving van vermelding van het principe in de KO. Ook al zul je een dergelijke bepaling niet gauw elders tegenkomen, het is zowel voor iemand die iets opnieuw aan de orde wil stellen als de kerkelijke vergadering die daarmee wordt geconfronteerd nuttig om zich direct bij het begin van de zaak expliciet af te vragen: moet dit wel weer aan de orde komen? MvT1 noemt vier motieven voor deze voorvraag. Kernpunt zal moeten zijn: wie is hiermee gediend? Dienen wij de Heer van de kerk hiermee?
Tegelijk kennen wij in de kerk geen legisme in de zin van ‘wet is wet’, ‘regel is regel’. En ook geen conservatisme alsof slechts het oude goed is. Er is ontwikkeling, voortgang, vernieuwing van inzicht, kortom: dynamiek, die er toe kan brengen om zaken te heroverwegen.
Bij handhaving van de bepaling zal dus de tweeslag daarin herkenbaar moeten zijn.

3. (ad b) De vraag is of de formulering valt te verbeteren. Gezien de commentaren menen wij van wel. In de nieuwe formulering zijn twee aspecten aangepast. De 'afgehandelde zaak' is nu duidelijker het vertrekpunt voor de hele zin; het oordeel van 'men' is vervallen. En er is nu een inhoudelijk criterium aangelegd wanneer een afgehandelde zaak toch weer op het agendum kan komen, namelijk alleen als er sprake is van een wijziging van omstandigheden of inzichten. De bewijslast rust op degene die het wijzigingsverzoek doet. Het lijkt ons niet wenselijk en ook niet mogelijk een verdergaande omschrijving van de aard van de wijziging te geven. Deze kan zowel gelegen zijn in een gewijzigde visie op de zaak als in een gewijzigde kerkelijke context. Het is niet verstandig dit verder te stipuleren. Maar het moet aantoonbaar zijn.
4. De volgorde van F1.2 en F1.3 in Werkorde 2 is omgedraaid. Dit geeft een logischer opbouw.
5. De zorgvuldige vastlegging van besluiten in F1.4 heeft een algemene strekking. Het ziet dus ook op besluiten inzake toepassing van kerkelijke tucht. Afzonderlijke vermelding aldaar, zoals verzocht in één van de commentaren, is niet nodig.
6. In F1.4 Werkorde 1 wordt een regeling gemist over de openbaarheid en geheimhouding van kerkelijke stukken. Ons inziens moet de kerkelijke vergadering daarover beslissen. Openbaarheid c.q. toegankelijkheid dan wel vertrouwelijkheid is één van de aspecten van communicatie. Uiteraard gelden bij kerkelijke rechtspraak de eisen van F6.2.
7. In F1.4 Werkorde 1 wordt verder de archieftaak uit art. 50 KO1978 niet voldoende teruggezien in het begrip 'bewaring'. De archivering is daarom alsnog expliciet in Werkorde 2 vermeld.
8. Een en ander leidt in F1.4 tot een bondige nieuwe formulering in de trits 'zorgvuldige vastlegging, communicatie en archivering'.

[F2 rechtskracht

- F2.1 Een besluit van een kerkelijke vergadering heeft bindende rechtskracht, tenzij wordt bewezen dat het in strijd is met het Woord van God of het kerkelijk recht.
- F2.2 De kerkenraad toetst de besluiten van de meerdere vergaderingen met het oog op de toepassing daarvan in de gemeente.]

[F3 inwerkingtreding

- F3.1 Een besluit van een kerkelijke vergadering treedt direct in werking, tenzij het besluit zelf een andere termijn vermeldt.]

F2 rechtskracht, inwerkingtreding en uitvoering

- F2.1 Een besluit van een kerkelijke vergadering heeft bindende rechtskracht.*
- F2.2 Een besluit treedt direct in werking, tenzij het besluit zelf een andere termijn vermeldt.*
- F2.3 De kerkenraden dragen zorg voor de uitvoering van de besluiten van de classis en de synode.*
- F2.4 Niemand kan gedwongen worden tot uitvoering van een besluit dat hem persoonlijk in christelijke gewetensnood brengt.*

Toelichting F2 en F3

1. De belangrijke materie van F2 en F3 heeft geleid tot een voortschrijdende gedachtenwisseling binnen het deputaatschap, mede n.a.v. de ingekomen reacties. Dit resulteert in tekstwijzigingen en in samenvoeging van F2 en F3 uit Werkorde 1. De toelichting in de MvT1 bij beide artikelen behoudt zijn betekenis.

2. In MvT1 hebben we gemotiveerd dat het de voorkeur verdient actief te formuleren dat een besluit 'bindende rechtskracht heeft' i.p.v. dat een besluit 'als bindend wordt aanvaard'. Wij handhaven deze keuze. De formulering 'als bindend aanvaarden' heeft een tweezijdigheid in zich: enerzijds is het bindend, anderzijds moet er toch nog iets aanvaard worden. Deze tweezijdigheid neigt naar tweeslachtigheid en kan zelfs independentistisch worden gehanteerd als daarmee beoogd wordt toch nog een slag om de arm te willen houden bij het 'aanvaarden'. Een besluit *is* bindend, *heeft* bindende rechtskracht. Het oordeel ligt bij de kerkelijke vergadering die beslist, niet bij de ontvanger die zich nog eens beraadt of hij het besluit wel zal aanvaarden. Dit is principieel. Voor de rechtskracht van het besluit is de aanvaarding geen constituerend element. Dat moeten we dus ook niet suggereren.
3. In Werkorde 1 hebben we aan deze bindende rechtskracht in F2.1 direct de grens verbonden van het *tenzij*: bij aantoonbare strijd met het Woord van God of het kerkelijk recht heeft het besluit geen rechtskracht. Hier moeten we echter meer over zeggen. Het bekende 'tenzij' in F2.1 is rechtstreeks ontleend aan art. 31 KO1978. Daar staat het echter in het kader van het kerkelijk appelrecht: in de eerste helft van art. 31 KO1978 staat de mogelijkheid van appel, in de tweede helft volgt dan dat een uitspraak bij meerderheid van stemmen bindend is, *tenzij*... In Werkorde 1 komt dezelfde samenhang ook tot uitdrukking en wel in F4.1, waar als eerste bezwaargrond inhoudelijk de *tenzij*-formule staat. Zodoende is er dus in Werkorde 1 op dit punt sprake van een doublure van F2.1 met F4.1.
4. Na ampele overweging is het daarom beter om, net als van ouds in art. 31 KO, het 'tenzij' te blijven plaatsen in de context van het kerkelijk appelrecht, in de Werkorde aangeduid als het recht van bezwaar en recht van beroep. Iemand die zich in de kerk t.a.v. een genomen besluit beroept op 'strijd met Gods Woord of met de kerkorde' kan dat immers niet anders doen dan in de weg van bezwaar en evt. beroep. Daarmee is gegeven dat de plaats van de *tenzij*-formule in F4.1 moet zijn en niet in F2.1. Kortom: in F2.1 blijft de hoofdregel van de bindende rechtskracht van besluiten gehandhaafd. De *tenzij*-regel staat in F4.1 en wordt daar verder toegelicht.
5. Toch is ons inziens daarmee het verhaal nog niet compleet. Als het gaat om de bindende rechtskracht van besluiten, is er in de gereformeerde kerken ook altijd de overtuiging geweest dat niemand gedwongen kan en moet worden om iets te doen wat hem naar zijn diepste overtuiging in strijd brengt met Gods Woord. Dit is een kerngedachte van het gereformeerde kerkrecht, die ook opgesloten ligt in het *tenzij* van art. 31 KO1978. Vgl. J. Kamphuis, *Kerkelijke besluitvaardigheid*, Groningen 1970, p. 51 e.v., die een belangwekkende toelichting geeft op herkomst en betekenis van beide delen van art. 31KO.
6. Het is wel zaak om hier goed te onderscheiden: het beroep op christelijke gewetensvrijheid komt niet in mindering op de bindende rechtskracht van het besluit, maar betreft de *persoonlijke uitvoering* daarvan.

Om het zo helder mogelijk neer te zetten:

- a. uitgangspunt is dat een besluit van een kerkelijke vergadering bindende rechtskracht heeft;
- b. tegen dat besluit kan worden opgekomen in de weg van bezwaar, beroep en hoger beroep op de gronden als genoemd in F4.1;
- c. bezwaar, beroep en hoger beroep hebben op zichzelf geen opschortende werking;
- d. die opschortende werking kan desverzocht worden verleend door de kerkelijke vergadering die het besluit nam;
- e. opschortende werking betekent niet dat het besluit er niet meer is; het besluit geldt nog steeds, maar de uitvoering is opgeschort;
- f. hangende bezwaar, beroep en hoger beroep en in laatste instantie zelfs als het besluit stand houdt c.q. van kracht blijft, kan iemand in de kerk niet gedwongen worden tot

persoonlijke uitvoeringshandelingen waarvan hij in gemoede meent dat die hem in strijd brengen met Gods Woord.

7. Samengevat leidt art. 31 KO1978 ons dus op twee sporen:
 - enerzijds kan een kerkelijk besluit zelf bestreden worden via het *tenzij*: strijd met Gods Woord of de KO. Dit gebeurt in de weg van bezwaar en beroep;
 - anderzijds kan de uitvoering van een kerkelijk besluit niet zover gaan dat iemand gedwongen zou worden tot handelen dat hem in christelijke gewetensnood brengt.
 Beroep op het tweede spoor ('hier sta ik, ik kan niet anders') veronderstelt de maximale inspanning van de betrokkene voor wat betreft het eerste spoor (het gaan van 'de kerkelijke weg' in bezwaar, beroep en hoger beroep).
8. Het tweede spoor is door ons in Werkorde 2 opgenomen in het nieuwe F2.4. Het gaat hier niet om een algemene ontsnappingsclausule, die ruimte creëert voor een individualistische opstelling waarbij de betrokkene zich lichtvaardig van een besluit kan distantiëren. Het gaat hier om iemand die (1) persoonlijk (2) gehouden is tot (3) uitvoering van een besluit, dat hem in (4) christelijke (5) gewetensnood brengt.
9. In F2.2 is de bepaling van F3.1 uit Werkorde 1 opgenomen. Dit scheelt een afzonderlijk artikel. De MvT1 bij F3.1 blijft van kracht. Het temporele aspect van de inwerkingtreding van een besluit (nu F2.2) blijft een wezenlijk ander element dan het aspect van de rechtskracht van een besluit (F2.1).
10. Relatief veel reacties zijn er tot slot gekomen op het 'toetsen' door de kerkenraad van de besluiten van meerdere vergaderingen in F2.2 in Werkorde 1. De teneur van deze reacties is dezelfde: de in de MvT1 gegeven *toelichting* op het begrip 'toetsen' wordt onderschreven. Het 'toetsen' door de kerkenraad van de besluiten van de meerdere vergaderingen is gericht op het kennen, zich eigen maken en vervolgens toepassen daarvan in de gemeente. Dat is ratificeren in de goede zin des woords. Alleen, de *uitdrukking* 'toetsen' zelf wordt in dit opzicht blijkens de reacties ervaren als een onheldere term of als een term die toch nog teveel een beoordeling door de kerkenraad in zich draagt. Wij laten daarom het begrip 'toetsen' in F2.3 vervallen en formuleren dat de kerkenraden zorg dragen voor de uitvoering van de besluiten van meerdere vergaderingen. Daarin ligt opgesloten dat de besluiten van de classis en synode (moeten) worden uitgevoerd en dat de kerkenraden daarin hun verantwoordelijkheid dragen. De mogelijkheid om van een besluit revisie te vragen is elders geregeld (F12).

[F3 inwerkingtreding

F3.1 Een besluit van een kerkelijke vergadering treedt direct in werking, tenzij het besluit zelf een andere termijn vermeldt.]

F3 vervallen

Toelichting F3

1. Zie de toelichting bij F2.

[F4 recht van bezwaar

F4.1 Hij die meent dat een besluit of een handeling van de kerkenraad:

- a. aantoonbaar in strijd is met het Woord van God of het kerkelijk recht;
- b. de opbouw van de gemeente schaadt;
- c. hem onrecht aandoet, waarin hij niet kan berusten;

 heeft het recht van bezwaar.

- F4.2 Het bezwaar wordt schriftelijk bij de kerkenraad ingediend en is gemotiveerd. De kerkenraad vraagt zo nodig om een toelichting.
- F4.3 Het instellen van bezwaar heeft geen opschortende werking.
- F4.4 Op een verzoek tot opschorting van het besluit hangende het bezwaar beslist de kerkenraad zo spoedig mogelijk.
- F4.5 De kerkenraad heroverweegt zijn eerder besluit en neemt een beslissing op het bezwaar.
- F4.6 In zaken waarin de classis in eerste aanleg beslist, geldt het recht van bezwaar overeenkomstig art. F4.1 tot F4.5 mutatis mutandis op dezelfde wijze.]

F4 recht van bezwaar

- F4.1 *Tegen een besluit van de kerkenraad dat aantoonbaar:*
a. in strijd is met het Woord van God of de kerkorde; of
b. de opbouw van de gemeente schaadt; of
c. iemand persoonlijk onrecht aandoet, waarin hij niet kan berusten;
kan schriftelijk bij de kerkenraad bezwaar worden gemaakt.
- F4.2 *vervallen*
- F4.3 Het instellen van bezwaar heeft geen opschortende werking.
- F4.4 *Op een verzoek tot opschorting beslist de kerkenraad zo spoedig mogelijk. Tegen dit besluit is beroep mogelijk volgens art. F7.*
- F4.5 De kerkenraad heroverweegt zijn eerder besluit en neemt een beslissing op het bezwaar.
- F4.6 In zaken waarin de classis in eerste aanleg beslist, geldt het recht van bezwaar *overeenkomstig art. F4.1 tot F4.5 op dezelfde wijze.*

Toelichting F4

1. Uit een aantal commentaren blijkt dat niet helemaal duidelijk is of de drie gronden voor bezwaar in F4.1 cumulatief dan wel alternatief zijn bedoeld. Het laatste is het geval. Wij geven dit in Werkorde 2 weer door toevoeging van 2x het woord 'of'.
2. Voor alle bezwaren in F4.1 geldt dat ze 'aantoonbaar' moeten zijn. Lichtvaardige bezwaren moeten worden voorkómen. De bewijslast ligt bij degene die bezwaar instelt. Het 'aantoonbaar' is daarom verplaatst van de bezwaargrond sub a naar de openingszin van F4.1.
3. Zie voor de bezwaargrond F4.1 sub a de uitgebreide toelichting hierboven bij F2.
4. F4.1 sub a: een enkel commentaar vraagt terecht naar de sub a genoemde tweede bezwaargrond "strijd met het kerkelijk recht" in Werkorde 1. Is dit hetzelfde als "strijd met de kerkorde" in art. 31 KO1978? Er is gekozen voor 'kerkelijk recht' i.p.v. 'kerkorde', omdat er in de huidige kerkelijke context meer (generale) regelingen zijn dan alleen de kerkorde. Tegelijkertijd erkennen wij dat het 'kerkelijk recht' eigenlijk een allesomvattend begrip is en daarmee te breed is geredigeerd. Historisch gezien stond er in de DKO als tweede tenzij-grond de formulering: "tenzij dat het bewezen worde te strijden tegen (...) de artikelen in deze generale Synode besloten, zolang ze door geen andere generale Synode veranderd zijn". In de KO1978 is dit vervangen door kortweg 'de kerkorde'. Wij keren in Werkorde 2 terug naar deze formulering van art. 31 KO1978.
5. F4.1 sub b: de opmerking is gemaakt dat deze bezwaargrond ("de opbouw van de gemeente schaadt") te subjectief bepaald zou zijn om werkelijk als criterium te dienen. Dit is aanleiding om iets meer van de gekozen driedeling te zeggen.
 De grond in F4.1 sub a is het bekende *tenzij* van art. 31 KO1978. Zie de toelichting bij F2.
 De gronden in F4.1 sub b en c zijn van andere orde. Daarbij hoeft van rechtstreekse strijd met de Bijbel of de kerkorde geen sprake te zijn. Daarmee zijn deze gronden echter niet van belang ontbloot. Er kunnen zich immers allerlei situaties voordoen, waarin niet het zware criterium van

‘strijd met Gods Woord’ van toepassing is, maar waarbij wel degelijk bezwaren aan de orde zijn. De bezwaargrond sub b ziet dan op het *collectieve* gemeentelieven (‘de opbouw van de gemeente schaadt’); de bezwaargrond sub c ziet op vermeend *individueel* onrecht (‘iemand persoonlijk onrecht aandoet’).

Het gaat hier dus niet om (te) subjectieve criteria, maar om twee categorieën (sub b en c) van schade voor de gemeente resp. persoonlijk onrecht. Of daarvan in concreto daadwerkelijk sprake is, is een andere zaak. Norm en toepassing moeten uit elkaar worden gehouden. Wij handhaven de drie gestelde grondslagen.

6. F4.2 is in Werkorde 2 vervallen. Het eerste deel is verwerkt in F4.1; het tweede deel is vervallen.
7. Bij F4.3 wordt wel de opmerking gemaakt dat opschortende werking automatisch zou moeten worden verleend in geval van een bezwaar (en beroep) op grond van F4.1 sub a. De intentie is om hiermee recht te doen aan het tensij van art. 31 KO1978. Voor de beantwoording verwijzen wij allereerst naar de uitgebreide toelichting bij F2.
De enkele stelling van een bezwaarde, dat sprake is van hetzij strijd met Gods Woord hetzij strijd met de kerkorde, is op zich niet voldoende aanleiding tot automatische opschortende werking. Op de bezwaarde rust een bewijsplicht (‘aantoonbaar’). De bezwaarde kan daarbij om opschorting van de uitvoering van het besluit vragen. Gaat het echt om aantoonbare strijd met Gods Woord of de kerkorde, dan ligt het voor de hand dat de kerkelijke vergadering die opschorting ook verleent. Zo niet, is daartegen beroep mogelijk volgens F4.4.
Tot slot vormt F2.4 de waarborg dat niemand persoonlijk wordt gedwongen tot uitvoering van een besluit dat hem persoonlijk in christelijke gewetensnood brengt.
8. In F4.6 zijn de woorden ‘mutatis mutandis’ geschrapt.
9. Bij F4 rijst tenslotte de vraag wie er tot de kring van *bezwaargerechtigden* behoren: alleen de leden van de eigen gemeente of ook anderen? Wij willen dit in de kerkorde t.a.v. het recht van bezwaar niet helemaal vastleggen. In beginsel betreft het de gemeenteleden die geraakt worden door het besluit van ‘hun’ kerkenraad. Zij zijn de direct-belanghebbenden. Niet uit te sluiten valt echter dat incidenteel ook een ander kerklid, van buiten de gemeente, als persoonlijk-belanghebbende een bezwaar kan instellen. Wij herhalen hier uit MvT1 punt 3 dat het recht van bezwaar is bedoeld als een laagdrempelige voorziening, die niet tot de eigenlijke kerkelijke rechtspraak behoort. Dat brengt mee dat ook een derde-belanghebbende in een enkel voorkomend geval zich met een bezwaar kan richten tot de kerkenraad. T.a.v. het recht van beroep (en daarmee ook het recht van hoger beroep) formuleren wij in Werkorde 2 in F7.1 wel een beperking tot de eigen gemeenteleden. Zie daarvoor de toelichting bij F7.1 punt 7.

[F5 kerkelijke rechtspraak

- F5.1 De kerkelijke rechtspraak is een bijzondere taak van de meerdere kerkelijke vergaderingen in onderscheiding van hun reguliere besluitvorming.
- F5.2 In een kerkelijk geschil dient de kerkelijke rechtsgang te worden gevolgd zoals in de volgende artikelen omschreven.]

F5 kerkelijke rechtspraak

- F5.1 De kerkelijke rechtspraak is een bijzondere taak van de meerdere kerkelijke vergaderingen in onderscheiding van hun reguliere besluitvorming.
- F5.2 In een kerkelijk geschil dient de kerkelijke rechtsgang te worden gevolgd zoals in de volgende artikelen omschreven.

Toelichting F5

1. De 'reguliere' besluitvorming van de kerkelijke vergaderingen is de 'bestuurlijke' besluitvorming. Wij stellen voor de termen in F5.1 niet te verwisselen, omdat regulier hier staat tegenover bijzonder. Bovendien is het kerkelijk besturen, de kerkregering, toch de hoofdtaak van de meerdere vergaderingen in kwantitatieve zin. Dat mag wel tot uitdrukking komen in het 'regulier'.
2. Wij hebben in MvT1 aangegeven dat wij voor de kerkelijke rechtspraak niet kiezen voor een aparte rechtsprekende 'macht' naast de kerkelijke vergaderingen. Hier ligt een welbewuste principiële keuze aan ten grondslag: wij menen dat de uiteindelijke beslissingsbevoegdheid in de kerken niet via de kerkelijke rechtspraak moet komen te liggen in de handen van enkele 'kerkelijke rechters', maar bij de meerdere kerkelijke vergaderingen zelf moet blijven. In dit opzicht blijven wij een voluit DKO-kerk.
3. Uiteraard dient de kerkelijke rechtspraak wel te voldoen aan kwalitatieve eisen en kan hierover in de praktijk wel eens zorg bestaan. Dit brengt ons er echter niet toe om daarmee dan maar het rechtspraakstelsel via de meerdere vergaderingen te verlaten. Ook moeten er geen concessies worden gedaan aan de kwaliteit. Uitvoeringsperikelen moeten door scholing en training worden aangepakt. Daar moet meer op ingezet worden.
Voor de kwaliteit van de kerkelijke rechtspraak zijn kerkordelijk van belang:
 - a. de hierna in F6.2 geformuleerde eisen voor eerlijke rechtspraak;
 - b. het reeds ingevoerde model van classicale en generale 'deputaten appelzaken' die de rechtspraak voor de kerkelijke vergaderingen voorbereiden;
 - c. de nog uit te werken generale regeling voor de kerkelijke rechtspraak op basis van F6.3.
4. F5.2 gaat uit van een 'kerkelijk geschil' als basis voor de toepassing van de kerkelijke rechtsgang. 'Kerkelijk geschil' wordt in de tekst niet nader gedefinieerd. In de systematiek van de kerkorde gaat het hier echter telkens om een geschil over een besluit (soms een handeling) van een kerkenraad volgens F4.1. Incidenteel gaat het om een besluit in eerste aanleg van een classis volgens F4.6. Wij kennen in de kerken dus een 'besluitenrechtspraak'. Voorwerp van het kerkelijk geschil en daarmee van de kerkelijke rechtspraak is doorgaans een besluit van een kerkenraad.
5. Wij realiseren ons dat zich helaas ook andersoortige conflicten in de kerk of in de context van de kerk voordoen. Tot nu toe vinden die geen regeling in de kerkorde. Terecht wordt hier aandacht voor gevraagd. Tegelijk is het niet zomaar mogelijk om voor 'conflicten in de gemeente' een geschillenregeling te creëren. Dit is een vraagstuk dat nadere doordinking en bespreking verdient. Wij signaleren diverse vraagpunten die daarbij opduiken en antwoord behoeven, zoals:

(i) m.b.t. de inhoud:

Het begrip 'conflicten in de gemeente' is niet voldoende gedefinieerd en/of begrensd:

- a. conflicten tussen kerkenraad en gemeenteleden vallen hier ook onder. Dat zijn bij uitstek conflicten "in de gemeente". Dit levert echter afstemmingsproblemen op t.o.v. de kerkelijke rechtspraak (hoofdstuk F) en ook de kerkelijke tucht (hoofdstuk D).
- b. "in de gemeente" is ook verder niet duidelijk: moet dat een conflict over een gemeente-aspect zijn? Is een zakelijk conflict tussen twee broeders in de gemeente een conflict in de gemeente? Is een burendrechtelijk geschil over de overhangende coniferen van de buurman, die tegelijk ook broeder is, een conflict in de gemeente?
- c. en wat te doen bij een familieconflict waarvan de familieleden in twee buurgemeenten wonen? Is dat opeens niet "in de gemeente"?
- d. wanneer is er eigenlijk sprake van een "conflict"? Wie maakt dat uit?
- e. wat is de rechtsbevoegdheid van de gemeente(?) of de kerkenraad (?) om zich te bemoeien met een conflict wat op zich van niet-kerkelijke-aard is?

(ii) *m.b.t. de manier van geschiloplossing:*

Er zijn theoretisch meerdere vormen van conflictbehandeling denkbaar:

- a. arbitrage;
- b. mediation;
- c. bindend advies.

Elke vorm heeft zijn voordelen en nadelen. Dergelijke alternatieve vormen van rechtspraak kennen bovendien ook weer hun eigen rechtsregels en procesregels.

(iii) *m.b.t. de plaats in de kerkorde:*

- a. hoort dit in hoofdstuk C over de gemeente?
- b. sluit dit aan bij hoofdstuk F over de rechtspraak?
- c. hoe verhoudt dit zich tot hoofdstuk D over de kerkelijke tucht?

Kortom: voldoende stof tot nadenken en tot verdere bezinning, maar nog niet rijp voor opname in de Werkorde.

[F6 vrede door recht

- F6.1 De kerkelijke rechtsgang is gericht op herstel van vrede door recht.
- F6.2 Zij kenmerkt zich door Schriftuurlijke wijsheid en voldoet aan de eisen van eerlijke rechtspraak. Daartoe worden in het bijzonder gewaarborgd:
- a. het doen van zorgvuldig onderzoek;
 - b. het toepassen van hoor en wederhoor;
 - c. toelating van een deskundig adviseur of raadsman;
 - d. het zo nodig horen van getuigen;
 - e. het zo nodig raadplegen van deskundigen;
 - f. toegankelijkheid van relevante stukken;
 - g. een gemotiveerde schriftelijke uitspraak.
- F6.3 De synode stelt een generale regeling vast voor de kerkelijke rechtspraak. Deze is van toepassing op de procedures volgens art. F7 tot F11.]

F6 vrede door recht

- F6.1 De kerkelijke rechtsgang is gericht op herstel van vrede door recht.
- F6.2 Zij kenmerkt zich door Schriftuurlijke wijsheid en voldoet aan de eisen van eerlijke rechtspraak. Daartoe worden in het bijzonder gewaarborgd:
- a. het doen van zorgvuldig onderzoek;
 - b. het toepassen van hoor en wederhoor;
 - c. *het recht om zich te laten bijstaan door een adviseur of raadsman;*
 - d. *de mogelijkheid van het horen van getuigen, indien noodzakelijk voor de beoordeling van het geschil;*
 - e. het zo nodig raadplegen van deskundigen;
 - f. *gelijke toegang tot relevante stukken voor beide partijen;*
 - g. een gemotiveerde schriftelijke uitspraak;
 - h. *het treffen van een voorziening in spoedeisende situaties.*
- F6.3 De synode stelt een generale regeling vast voor de kerkelijke rechtspraak. Deze is van toepassing op de procedures volgens art. F7 tot F11.

Toelichting F6

1. F6.1: wij oordelen de suggestie om 'vrede' hier te vervangen door 'verzoening' geen verbetering.

2. Enkele commentaren zien graag in F6.2 de gelijkwaardigheid van partijen nog meer tot uitdrukking komen. Dit is op zichzelf verdisconteerd in de aanduiding 'eerlijke rechtspraak'. Met name bij de toegankelijkheid van de stukken is het goed om expliciet melding te maken van de gelijke behandeling van beide partijen. We hebben de formulering sub m daartoe aangepast.
3. Ook bij heroverweging pleiten wij voor handhaving van de essentialia van eerlijke rechtspraak in de KO. Te lichtvaardig wordt in een commentaar gesproken van een 'open deur'. Concretisering van eerlijke rechtspraak is in de praktijk geen vanzelfsprekendheid. Er moet de kerken alles aan gelegen zijn om zich toe te leggen op recht en gerechtigheid. Allereerst als dure christelijke plicht. Vervolgens ook om de eigen kerkelijke rechtspraak te kunnen handhaven.
4. In F6.2 sub h is toegevoegd het treffen van een voorziening in spoedeisende situaties. Dit voorkomt de afzonderlijke herhaalde vermelding bij de volgende bepalingen F7.2, F8.2, F10.3, die daarmee komen te vervallen.

[F7 recht van beroep

- F7.1 Hij die meent niet te kunnen berusten in een beslissing op bezwaar van de kerkenraad, heeft het recht van beroep op de classis.
- F7.2 In spoedeisende gevallen kan een buitengewone classis worden samengeroepen.
- F7.3 De uitspraak van de classis is bindend voor partijen, behoudens het recht van appel.
- F7.4 Hij die meent niet te kunnen berusten in een beslissing op bezwaar van de classis als bedoeld in art. F4.6, heeft het recht van beroep op de synode. Art. F8.2 en F8.3 zijn van overeenkomstige toepassing.]

F7 recht van beroep

- F7.1 Tegen een beslissing op bezwaar van de kerkenraad staat beroep open op de classis op de gronden als vermeld in art. F4.1 voor het gemeentelid dat bezwaar heeft ingesteld en voor degene die persoonlijk belanghebbende is bij de beslissing.
- F7.2 vervallen
- F7.3 De uitspraak van de classis is bindend voor partijen, behoudens hoger beroep.
- F7.4 Tegen een beslissing op bezwaar van de classis als bedoeld in art. F4.6 staat beroep open op de synode. Art. F8.3 is van overeenkomstige toepassing.

Toelichting F7

1. De suggestie wordt gedaan om te spreken van 'een beslissing op zijn bezwaar' in F7.1 en F7.4. Wij nemen dit niet over. 'Beslissing op bezwaar' is een technische aanduiding en komt ook voor in het statelijk bestuursrecht. Je hebt chronologisch gezien eerst het oorspronkelijke besluit (= primaire besluit) van de kerkenraad. Wordt daartegen bezwaar ingediend, komt vervolgens het tweede besluit van de kerkenraad (= beslissing op bezwaar). Zie F4.5. Het tweede besluit kan een bevestiging inhouden van het eerste besluit, maar kan daarvan ook deels of geheel afwijken, gehoord het aangevoerde bezwaar. Het is een heroverwegingsbesluit n.a.v. het ingediende bezwaar. F7.1 opent het recht van beroep op de classis tegen dat heroverwegingsbesluit (= beslissing op bezwaar).
2. De vraag is gesteld of te allen tijde eerst bezwaar moet worden ingesteld bij de kerkenraad alvorens beroep te kunnen/mogen instellen bij de classis. Het antwoord is in beginsel ja. Een heroverweging door de kerkenraad kan een beroepsgang naar de classis wellicht voorkomen, hetzij door aanpassing door de kerkenraad van het primaire besluit hetzij doordat de bezwaarde alsnog wordt overtuigd in de heroverwegingsronde. Indien de kerkenraad meent dat hij weloverwogen tot het primaire besluit is gekomen en heroverweging geen nieuwe

gezichtspunten zal opleveren, kan hij dat kenbaar maken aan de bezwaarde en staat voor deze de beroepsgang naar de classis open.

3. In Werkorde 2 verwijst F7.1 voor de beroepsgronden naar F4.1. Dit is van belang voor de omvang van de toetsing in beroep: het gaat hier om 'vol' beroep. Het beroep kan worden ingesteld op elk van de gronden als in F4.1 genoemd.
4. Moet er een termijn voor het instellen van beroep of hoger beroep komen? Zo ja, in de vorm van het instellen hetzij vóór de e.v. meerdere vergadering hetzij een concrete tijdsperiode (bijvoorbeeld binnen x-weken)? Wij menen dat dit geregeld dient te worden in de generale regeling voor de kerkelijke rechtspraak.
5. F7.2 komt in Werkorde 2 te vervallen wegens toevoeging F6.2 sub h.
6. In een aantal commentaren komt de terminologische aanduiding van de verschillende rechtsmiddelen ter sprake. De systematiek in de Werkorde is helder en eenvoudig en laat zich overzichtelijk weergeven:

F4 recht van bezwaar:	bezwaar bij de kerkelijke vergadering die het besluit heeft genomen
F7 recht van beroep:	beroep op de meerdere vergadering van een besluit van de mindere vergadering
F8 recht van hoger beroep:	hoger beroep op de GS van een uitspraak in beroep

7. Een belangrijke vraag betreft de kring van de *gerechtigden tot beroep* (en daarmee ook tot hoger beroep ingevolge F8.1). In de lijn van art. 54 Acta GS Zwolle-Z 2008 menen wij dat beroep alleen toekomt aan een gemeentelid dat bezwaar heeft ingesteld en aan degene die persoonlijk belanghebbende is bij de beslissing. Dit is nu geëxpliciteerd in F7.1 in Werkorde 2. Volgens genoemde GS-uitspraak laat de omschrijving van artikel 31 KO geen ruimte voor de opvatting dat willekeurige kerkleden op grond van dat artikel het recht zouden hebben om al naar dat zij dat gewenst achten beroep in te stellen tegen een besluit van een kerkenraad ergens in den lande. Daarmee is de kring van beroepsgerechtigden in Werkorde 2 strikter omschreven dan die van de bezwaargerechtigden. Bij bezwaar gaat het toch om een wat laagdrempeliger en daarmee ook wat opener voorziening. Ook daar gelden de criteria van F4.1. Maar op basis daarvan moeten we elkaar in de kerk wel dingen kunnen *zeggen*. Bij beroep daarentegen gaat het echt om *rechtspraak*. Dan geldt er geen onbeperkt toegankelijk toetsingsrecht of beroepsrecht voor iedereen in de kerken die meent iets te vinden van een kerkenraadsbesluit wat hem of haar niet rechtstreeks regardeert. Zie hierover ook de MvT 2 bij F4 punt 9.

[F8 recht van appel

- F8.1 Indien de betrokkene of de kerkenraad niet kan berusten in de uitspraak van de classis, staat appel open op de synode.
- F8.2 In spoedeisende gevallen kan een buitengewone synode worden samengeroepen.
- F8.3 De uitspraak van de synode is bindend voor partijen, behoudens het recht van herziening.]

F8 recht van hoger beroep

- F8.1 Indien de betrokkene of de kerkenraad niet kan berusten in de uitspraak *in beroep* van de classis, staat *hoger beroep* open op de synode *op de gronden als vermeld in art. F4.1.*
- F8.2 *vervallen.*
- F8.3 De uitspraak van de synode is bindend voor partijen, *behoudens herziening.*

Toelichting F8

1. In één van de commentaren wordt aangegeven dat de terminologie 'hoger beroep' de voorkeur verdient boven 'appel' en nog duidelijker de volgorde aangeeft: bezwaar > beroep > hoger beroep. Wij nemen dit over.
2. In Werkorde 2 verwijst F8.1 voor de beroepsgronden naar F4.1. Zie het commentaar bij F7.1.
3. F8.2 komt in Werkorde 2 te vervallen wegens toevoeging F6.2 sub h.

[F9 recht van herziening

- F9.1 Herziening van een appeluitspraak van de synode is slechts mogelijk:
- a. op verzoek van een partij in het geschil dat bij de appeluitspraak is beslist;
 - b. indien sprake is van nieuwe feiten of omstandigheden, die dateren van vóór de appeluitspraak en die, waren zij bij de synode bekend geweest, tot een andere uitspraak zouden hebben kunnen leiden.
- F9.2 De uitspraak van de synode is bindend voor partijen.]

F9 recht van herziening

- F9.1 Herziening van een **uitspraak in hoger beroep** van de synode is slechts mogelijk:
- a. op verzoek van een partij in het geschil dat bij **de uitspraak** is beslist; en
 - b. indien sprake is van nieuwe feiten of omstandigheden, die dateren van vóór **de uitspraak** en die, waren zij bij de synode bekend geweest, tot een andere uitspraak zouden hebben kunnen leiden.
- F9.2 De **herzieningsuitspraak** is bindend voor partijen.

Toelichting F9

1. Na F9.1 sub a is het woord 'en' toegevoegd, omdat a en b cumulatieve eisen zijn.

[F10 rechtspraak in predikantszaken

- F10.1 Bij een besluit van de kerkenraad op basis van art. B13 tot B22 staat, in afwijking van art. F7, voor de predikant beroep open bij de commissie van beroep in predikantszaken, met dien verstande dat:
- a. beroep inzake de gronden van een besluit tot schorsing wordt ingesteld bij de classis;
 - b. geen beroep mogelijk is tegen de verlenging van een schorsing;
 - c. beroep inzake de gronden van een besluit tot afzetting wordt ingesteld bij de synode.
- F10.2 Van een uitspraak van de commissie of van de classis staat voor de predikant en de kerkenraad appel open op de synode.
- F10.3 Art. F7.2 respectievelijk art. F8.2 zijn van overeenkomstige toepassing.]

F10 rechtspraak in predikantszaken

- F10.1 Bij een besluit van de kerkenraad op basis van art. B13 tot B22 staat, in afwijking van art. F7, voor de predikant beroep open bij de commissie van beroep in predikantszaken, met dien verstande dat:
- a. beroep inzake de gronden van een besluit tot schorsing wordt ingesteld bij de classis;
 - b. geen beroep mogelijk is tegen de verlenging van een schorsing;
 - c. beroep inzake de gronden van een besluit tot afzetting wordt ingesteld bij de synode.

- F10.2 Van een uitspraak van de commissie of van de classis staat voor de predikant en de kerkenraad *hoger beroep* open op de synode. *Art. F8.3 is van overeenkomstige toepassing.*
- F10.3 *vervallen*
- F10.4 *De synode stelt een generale regeling vast voor de rechtspraak in predikantszaken.*

Toelichting F10

1. Enkele commentaren menen dat met de commissie van beroep in predikantszaken een nieuw instituut wordt geëntameerd. Dat is niet het geval. We sluiten aan bij de reeds bestaande commissie van beroep. Zie MvT1.
2. In F10.2 wordt de mogelijkheid van herziening toegevoegd via expliciete verwijzing naar F8.3.
3. F10.3 komt in Werkorde 2 te vervallen wegens toevoeging F6.2 sub h.
4. F10.4 geeft de basis voor de instelling en regeling van de commissie van beroep in predikantszaken.
5. De predikantenvereniging stelt bij F10 een verwijzing voor naar de Beroepscode. Dit voorstel is op een laat tijdstip binnengekomen en verdient nadere bespreking en afstemming.

[F11 klachtrecht bij seksueel misbruik

- F11.1 Ter zake van seksueel misbruik door een kerkelijke functionaris in een kerkelijke relatie staat een klachtrecht open op de klachtencommissie seksueel misbruik in kerkelijke relaties volgens de generale regeling.]

F11 klachtrecht bij seksueel misbruik

- F11.1 Ter zake van seksueel misbruik door een kerkelijke functionaris in een kerkelijke relatie staat een klachtrecht open op de klachtencommissie seksueel misbruik in kerkelijke relaties volgens de generale regeling.

F11.2 *De synode stelt een generale regeling vast voor het klachtrecht bij seksueel misbruik.*

Toelichting F11

1. Deputaten SMKR hebben diverse vragen voorgelegd. Hierover dient nader overleg met hen plaats te vinden.
2. F11.2 geeft de basis voor de instelling en regeling van het klachtrecht SMKR.

[F12 recht van revisie

- F12.1 Revisie kan worden verzocht van besluiten van de synode, voor zover het niet betreft uitspraken in appelzaken.
- F12.2 Kerkenraad en classis kunnen revisie verzoeken met betrekking tot elk besluit van de synode.
- F12.3 Kerkleden kunnen alleen revisie verzoeken van besluiten van de synode waardoor zij rechtstreeks in hun eigen belang zijn getroffen.
- F12.4 Een revisieverzoek wordt ingediend en door de synode behandeld volgens de vastgestelde generale regeling.]

F12 recht van revisie

- F12.1 Revisie kan worden verzocht van besluiten van de synode, voor zover het niet betreft uitspraken in hoger beroep.
- F12.2 Kerkenraad en classis kunnen revisie verzoeken met betrekking tot elk besluit van de synode.
- F12.3 Kerkleden kunnen alleen revisie verzoeken van besluiten van de synode waardoor zij rechtstreeks in hun eigen belang zijn getroffen.
- F12.4 Een revisieverzoek wordt ingediend en door de synode behandeld volgens de vastgestelde generale regeling.

Toelichting F12

1. In enkele commentaren wordt de beperking van het revisierecht voor kerkleden, zoals vastgesteld door de GS Zwolle-Zuid 2008, als te rigide ervaren en wordt hiervan revisie gevraagd. De Werkkorde volgt hierin het besluit van GS Zwolle-Zuid.

MEMORIE VAN TOELICHTING 2
WERKORDE 2 – hoofdstuk G

G. materiële aangelegenheden

[G1 financiële bijdragen

G1.1 De kerkleden dragen naar vermogen bij aan de financiële instandhouding van de kerken.]

G1 financiële bijdragen en onderlinge steun

G1.1 De kerkleden dragen naar vermogen bij aan de financiële instandhouding van de kerk.

G1.2 De kerken ondersteunen elkaar zo nodig in financiële zin.

Toelichting G1

1. Enkele reacties zouden G1.1 willen wijzigen in 'de kerkenraad ziet er op toe dat ...' Wij volgen dit niet. Deze reacties lijken voort te komen vanuit het idee dat de kerkorde geen rechtstreekse verplichtingen voor kerkleden zou (kunnen) bevatten. Dit is niet juist. De kerkorde is het statuut van en voor de kerken en kan dus rechten en plichten bevatten voor alle personen en organen die daarvan deel uitmaken. Het is niet slechts een 'spoorboek' voor kerkenraden, ook al is het vaak zo opgevat. Zie ook MvT2 bij A2.2 en de tekst van A3.2 in Werkorde 2.
2. Dat de kerkenraad in dezen een bestuurlijke taak heeft, is juist. Maar het primaat ligt hier bij de kerkleden zelf en dat dient benoemd te worden (zie MvT1 bij G1.1). Terecht wordt opgemerkt dat dit een bijbelse en morele plicht is voor de kerkleden. Die behoort dan ook in een kerkorde, die de kerkelijke huishouding regelt, niet te ontbreken. Het is onevenwichtig om wel belangrijke financiële uitgaven van de kerken vast te leggen, zoals de voorziening in het levensonderhoud van predikanten c.s., maar geen bepaling op te nemen over de kerkelijke inkomsten.
3. Juist vanwege het morele karakter zou volgens een enkeling het artikel kunnen worden geschrapt, want "het is kerkelijk niet af te dwingen". Dit bezwaar overtuigt niet. Er zijn meer bepalingen, die niet rechtstreeks 'af te dwingen' zijn, maar die wel hun plaats in de KO hebben. Is het 'streven naar studenten in de theologie' (art. 19 KO1978; B10.4 Werkorde) wel afdwingbaar? Is het samenkomen van de gemeente in twee kerkdiensten op de zondag (art. 65 KO1978; C2.1 Werkorde) wel afdwingbaar? De maatstaf van schrappen wegens niet-afdwingbaarheid is geheel verkeerd. Het is eigen aan het kerkrecht dat er normen en regels kunnen worden gesteld zonder dat daar direct sancties, boetes en deurwaarders aan verbonden zijn. Overigens zijn er dan nog diverse gradaties denkbaar tussen niets doen en opeisbaarheid.
4. Het is in de huidige tijd zowel intern als extern van belang om transparant te zijn over de wijze waarop de kerken financieel in stand worden gehouden.
5. G1.2 vormt de kerkordelijke basis voor de financiële steun aan hulpbehoevende kerken. Deze basis ontbreekt in de KO1978.

[G2 bestuur en beheer

G2.1 De kerken, de classes en de synode zorgen voor een deugdelijk bestuur en beheer in alle materiële aangelegenheden.

- G2.2 De regelingen van de kerk, de classis en de synode voorzien in voorschriften omtrent de financiële administratie en de periodieke controle daarvan, de jaarlijkse begroting, de jaarrekening en het jaarverslag.]

G2 bestuur en beheer

- G2.1 De kerken, de classes en de synode zorgen voor een deugdelijk bestuur en beheer in alle materiële aangelegenheden.
- G2.2 De regelingen van de kerk, de classis en de synode voorzien in voorschriften omtrent de financiële administratie, *de jaarrekening, het jaarverslag, de jaarlijkse begroting en de periodieke financiële controle.*

Toelichting G2

1. Van de zijde van Deputaten Financiën & Beheer bereikte ons de vraag of het niet zinvol is in (bijvoorbeeld) G2.1 vast te leggen dat de kerken gehouden zijn om wettelijke voorschriften na te leven. Gewezen wordt op de wettelijke regelingen inzake de ANBI en de inschrijving in het Handelsregister, die beide de kerken reguleren. Opneming van een dergelijke bepaling kan de naleving door de kerken voor deputaten F&B en het SKW eenvoudiger maken, aldus de toelichting. Wij willen hier een aantal dingen bij opmerken.
2. In de eerste plaats is hier van belang goed te blijven zien dat de kerkorde het recht in de kerken reguleert. De kerken hebben autonomie t.a.v. hun *interne* inrichting en organisatie. De voorbeelden die F&B noemt, hebben echter geen betrekking op de interne rechtsorde in de kerken, maar op de *externe* rechtsverhouding van de kerken tot de staat. Het gaat om een fiscale regeling, in de wetgeving van de staat, die voor de giftenaftrek door kerkleden van belang is. En om een regeling in de Handelsregisterwet uit 2007 van de staat omtrent de opneming daarin van de kerkgenootschappen.
3. In de tweede plaats zou het een merkwaardige constellatie zijn dat in het kerkelijk statuut een bepaling zou worden opgenomen met als strekking dat de kerken in het externe rechtsverkeer de statelijke wetgeving moeten naleven. De regels in het externe rechtsverkeer, dus in het publieke domein, verdienen geen naleving ingevolge kerkelijke afspraak, maar krachtens die overheidsregelingen zelf. M.a.w.: er is geen kerkelijke bepaling nodig die inhoudt dat de kerken in het publieke domein gebonden zijn aan de overheidsregels. Dat is immers een evidentie.
4. In de derde plaats: de verhouding kerk-overheid als zodanig is in Werkorde 2 verwoord in A5. Belangrijk aspect is daarbij het respect voor ieders eigen positie. We doen er goed aan het zoveel mogelijk bij deze sobere formulering te houden.
5. In de vierde plaats: de eigen rechtspositie van de kerken wordt bij uitstek geregeld door art. 2: 2 BW. Daarmee correspondeert in de Werkorde artikel A4.
6. Het probleem van F&B is vooral een uitlegprobleem: aan de kerken moet worden duidelijk gemaakt dat zij *intern* volle vrijheid hebben van inrichting en organisatie, maar dat zij *extern* in het domein van de staat zich moeten houden aan de regels van de staat, voorzover die geen uitzonderingen aan de kerken hebben toegekend.
Als de overheid in de belastingwetgeving eisen stelt aan de fiscale aftrekbaarheid van giften aan de kerken, moeten de kerken en kerkleden uiteraard aan die belastingregels van de overheid voldoen.
Als de overheid de kerken om administratieve redenen verplicht in een register te worden opgenomen, moeten de kerken aan die verplichting voldoen.

Dit zou slechts anders worden als de overheidsregels het interne godsdienstig functioneren van de kerken belemmeren.

Deze uitleg moet echter niet in de KO worden opgenomen, maar op andere wijze aan de kerken worden gecommuniceerd.

7. In G2.2 is om technische redenen de volgorde aangepast. De financiële controle heeft betrekking op alle genoemde onderdelen.

[G3 rechtspersoonlijkheid

G3.1 Ingevolge de Nederlandse wetgeving komt rechtspersoonlijkheid toe aan:

- a. de plaatselijke kerk;
- b. de classis als regionaal verband van kerken;
- c. de gezamenlijke Gereformeerde Kerken in Nederland.

G3.2 Bijzondere kerkelijke organisaties en kerkelijke instellingen, als bedoeld in art. E8.3, bezitten eveneens rechtspersoonlijkheid naar statelijk recht.]

G3 rechtspersoonlijkheid

G3.1 Ingevolge de Nederlandse wetgeving komt rechtspersoonlijkheid toe aan:

- a. de plaatselijke kerk;
- b. de classis als regionaal verband van kerken;
- c. de gezamenlijke Gereformeerde Kerken in Nederland.

G3.2 Bijzondere kerkelijke organisaties en kerkelijke instellingen, als bedoeld in art. E8.3, bezitten eveneens rechtspersoonlijkheid naar statelijk recht.

Toelichting G3

1. G3 heeft in een reactie de vraag opgeroepen omtrent de rechtspersoonlijkheid van de classis. Is de classis niet slechts een tijdelijke vergadering? Wordt door verlening van rechtspersoonlijkheid niet een permanent karakter in het leven geroepen? Uit de vraag blijkt dat enige uitleg gewenst is.
2. De classisvergaderingen evenals synodevergaderingen hebben in het gereformeerde kerkrecht inderdaad een tijdelijk karakter. Vergaderingen worden geopend, behandelen hun agenda en worden dan weer gesloten. En daarmee behoren zij tot het verleden. Daaraan verandert niets.
3. Iets anders is dat de classiskerken tezamen een classis vormen en als zodanig rechtspersoonlijkheid hebben. Dat is ook niet iets nieuws en ook niet iets wat wij bedenken, maar wat voortvloeit uit art. 2: 2 BW. Rechtspersoonlijkheid komt krachtens de wet toe aan de individuele plaatselijke kerken, aan de gezamenlijke kerken in een classis en aan de gezamenlijke Gereformeerde Kerken in Nederland (G3.1). Dat is onder de huidige kerkorde precies eender. Zie o.a. M. te Velde, *Kerkverband en rechtspersoonlijkheid*, Leiden: Groen 1987.
4. Rechtspersoonlijkheid komt ingevolge art. 2: 2 BW eveneens toe aan bijzondere kerkelijke organisaties en kerkelijke instellingen (G3.2).
5. Rechtspersoonlijkheid is overigens een privaatrechtelijk begrip, dat van belang is voor de deelneming aan het externe rechtsverkeer.

[G4 vertegenwoordiging

- G4.1 In het statelijk rechtsverkeer wordt een kerk in en buiten rechte vertegenwoordigd door twee of meer personen die daartoe bij schriftelijk besluit van de kerkenraad met diakenen zijn aangewezen en gevolmachtigd.
- G4.2 In het statelijk rechtsverkeer wordt de classis respectievelijk synode in en buiten rechte vertegenwoordigd door twee of meer van haar deputaten die daartoe bij hun instructie dan wel bij nader schriftelijk besluit van de classis respectievelijk synode zijn aangewezen en gevolmachtigd.
- G4.3 De vertegenwoordiging in het statelijk rechtsverkeer in en buiten rechte van bijzondere kerkelijke organisaties en kerkelijke instellingen, als bedoeld in art. E8.3, wordt geregeld in hun statuut.]

G4 vertegenwoordiging

- G4.1 In het statelijk rechtsverkeer wordt een kerk in en buiten rechte vertegenwoordigd door twee of meer personen die daartoe bij schriftelijk besluit van de kerkenraad met diakenen zijn aangewezen en gevolmachtigd.
- G4.2 In het statelijk rechtsverkeer wordt de classis respectievelijk synode in en buiten rechte vertegenwoordigd door twee of meer van haar deputaten die daartoe bij hun instructie dan wel bij nader schriftelijk besluit van de classis respectievelijk synode zijn aangewezen en gevolmachtigd.
- G4.3 De vertegenwoordiging in het statelijk rechtsverkeer in en buiten rechte van bijzondere kerkelijke organisaties en kerkelijke instellingen, als bedoeld in art. E8.3, wordt geregeld in hun statuut.

Toelichting G4

- Het woord 'statelijk' behoeft bij sommigen enige gewenning. 'Staatelijk' staat tegenover 'kerkelijk' en correspondeert met het begrippenpaar 'kerk-staat'. Betere alternatieven zijn er niet:

 - 'burgerlijk' wordt in het Nederlands recht geassocieerd met privaatrechtelijk en dat is slechts een onderdeel van het statelijk recht;
 - 'publiek' of 'publiekrechtelijk' wordt in het Nederlands recht geassocieerd met bestuursrechtelijk en ook dat is slechts een onderdeel van het statelijk recht;
 - 'wereldlijk' is een term die in het kerkelijk spraakgebruik wel is gebezigd, maar in het statelijk juridisch spraakgebruik geen aansluiting vindt en als ouderwets moet worden gekwalificeerd.

In het actuele juridisch spraakgebruik komt 'statelijk' voor, juist in de context van 'statelijk' tegenover 'niet-staatelijk'. Bijvoorbeeld: "De verhouding tussen statelijk en niet-staatelijk recht in de praktijk" (Projectomschrijving van het Onderzoek Centrum voor Wetgevingsvraagstukken van de Universiteit Twente (bron: Nederlandse Onderzoek Databank KNAW)).
- De begrippen statelijk recht versus kerkelijk recht worden ook internationaal zo gebruikt: in het Engels 'state law' vs 'non-state law', 'church law', 'religious law'; in het Duits 'statliches Recht' vs 'Kirchenrecht' of 'Kirchliches Recht'; in het Frans 'droit étatique' vs 'droit de l'église' of 'droit religieux'.
- Bij G4.1 is de vraag gesteld of de diakenen hier nog wel vermeld moeten worden. Voor beide opties is iets te zeggen. Zonder diakenen: het zijn de ouderligen c.q. is de kerkenraad die bestuurt ('regeert'). Met diakenen: bij financiële/materiële zaken zijn de diakenen betrokken. Wij laten het laatste hier prevaleren.

MEMORIE VAN TOELICHTING 2 WERKORDE 2 – hoofdstuk H

H. slotbepaling

[H1 vaststelling en wijziging kerkorde

- H1.1 Deze kerkorde is in eerste lezing vastgesteld door de synode van Harderwijk 2011 en in tweede lezing door de synode ..
- H1.2 Wijziging van deze kerkorde kan alleen plaats vinden door de synode met inachtneming van de generale regeling.]

H1 vaststelling en wijziging kerkorde

- H1.1 Deze kerkorde is in eerste lezing vastgesteld door de synode van Harderwijk 2011 en in tweede lezing door de synode ..
- H1.2 Wijziging van deze kerkorde kan alleen plaats vinden door de synode met inachtneming van de generale regeling.

Toelichting H1

1. In MvT1 is bij H1.1 verwezen naar Acta art. 19 GS Zuidhorn 2002. Er is reden om hierop wat uitgebreider terug te komen. De GS Zuidhorn maakt onderscheid tussen twee trajecten:
 - a. voorstellen die slechts tot tekstuele aanpassingen van de KO leiden. Deze kunnen door de synode zelf worden gerealiseerd, zonder de eis dat het voorstel vooraf aan de plaatselijke kerken ter kennis is gebracht;
 - b. voorstellen voor algehele herziening van de KO of tot inhoudelijke herziening van afzonderlijke bepalingen van de KO. Deze behoren tijdig in de kerkelijke weg te worden voorbereid, vervolgens ter synode in eerste lezing te worden vastgesteld, daarna op classisniveau aan de kerken te worden voorgelegd, waarna dezelfde synode de teksten in tweede lezing definitief vaststelt.

Een amendement om de 2^e lezing voor te leggen aan de volgende synode, werd niet gesteund. De GS Zuidhorn wilde met zijn besluitvorming de snelheid van afhandelen bevorderen.
2. Wij menen dat bij een herzieningsoperatie van deze omvang het beter is om de vaststelling in twee lezingen door twee opeenvolgende synodes te laten plaatsvinden. Dit biedt een aantal voordelen:
 - a. er is meer ruimte om de 1^e lezing voor consultatie voor te leggen aan de kerken;
 - b. er is gelegenheid om de generale regelingen, ter uitvoering van de KO, in concept gereed te maken en aan de volgende synode voor te leggen;
 - c. er is meer tijd om zich voor te bereiden op de invoering van de KO na tweede lezing.
3. Het is van groot belang dat de Werkorde als toekomstige kerkorde goed bekend raakt in de kerken en dat de kerken zich, zowel zelfstandig als gezamenlijk, zorgvuldig kunnen voorbereiden op de inwerkingtreding. Dat is ook in de geest van art. 84 KO1978.
4. Wij delen niet de opvatting in enkele commentaren die menen dat vaststelling in 1^e lezing ongepast is indien niet ook de regelingen ter beoordeling staan. De regelingen hebben het karakter van uitvoeringsbepalingen bij de KO. Zij kunnen prima in de tweede ronde worden vastgesteld. Hierbij wordt nog opgemerkt dat het voor een behoorlijk deel reeds bestaande generale regelingen betreft.

**TRANSPONERINGSTABEL
WERKORDE 2**

Werkorde 2 - 2011

K01978

A. de kerken

A1	eenheid van geloof en belijden	-
A2	vrede	1.1, 83
A3	kerkorde en naleving	84
A4	statuut	-
A5	kerk en overheid	27

B. de ambten en overige diensten

B1	de ambten	2, 3
B2	binding aan Bijbel en belijdenis	53, 54
B3	taak van de predikanten	16, 10, 21, 55, 81
B4	predikanten met een bijzondere taak	2, 12, 18.3, 25
B5	taak van de ouderlingen	21, 10, 55, 81
B6	taak van de diakenen	22, 40
B7	ambt m/v	-
B8	toegang tot het ambt van predikant	5, 6.2, 9
B9	roeping van de predikant	5, 6
B10	opleiding voor predikanten	8.1, 18, 19, 53
B13	levenstaak predikant	15.1
B14	rechtspositie predikant	4, 7, 12, 18.3+4
B16	levensonderhoud	11, 13, 18.4
B17	verhindering ambtsdienst	13.1
B23	generale regeling predikantszaken	-
B18	op non-actiefstelling predikant	-
B19	losmaking predikant	14
B20	onthefing predikant	15
B21	schorsing en afzetting predikant	53, 79.1+2, 80
B22	emeritaat	13
B24	roeping van ouderlingen en diakenen	20
B25	aftreden van ouderlingen en diakenen	23
B26	op non-actiefstelling ouderlingen en diakenen	-
B27	schorsing en afzetting ouderlingen en diakenen	79.3, 80
B28	kerkenraad en diaconie	36, 40
B29	werkwijze van kerkenraad en diaconie	36, 34
B30	kerkelijk werkers	-
B31	voorgaan in kerkdiensten	10
B32	kleine gemeenten	37, 38, 39
B33	splitsing en samenvoeging van kerken	-

C. het leven van de gemeente

C1	de gemeente	-
C2	kerkdiensten op zondag	65
C3	inrichting van de kerkdiensten	59, 61, 65-67
C4	bijzondere kerkdiensten	68, 69, 71
C5	bediening van de doop	56, 58, 59
C6	viering van het avondmaal	61
C7	toegang tot het avondmaal	60
C8	kerkelijke registratie	62
C9	binnenkomst in de gemeente	-

C10	vertrek uit de gemeente	63
C11	huwelijk	70
C12	opvoeding en onderwijs	57
C13	geloofsleven en toerusting	55
C14	onderlinge gemeenschap, pastoraat en diaconaat	-
C15	de missionaire roeping	24, 26
D. de kerkelijke tucht		
D1	karakter en reikwijdte	72
D2	onderling vermaan	73, 74.1+2
D3	middelen van kerkelijke tucht	-
D4	wijze van optreden	-
D5	ambtelijk vermaan	75, 77
D6	ontzegging en afhouding van het avondmaal	76.1
D7	vermaan en tucht over doopleden	82
D8	voorbede en vermaan door de gemeente	77
D9	buitensluiting	76.2+3, 77
D10	terugkeer	78
D12	onttrekking metterdaad	-
D11	afwijkende opvattingen	-
E. kerkelijk samenleven		
E1	kerkelijke relaties	-
E3	meerdere vergaderingen	28, 30, 32, 34, 49.1
E4	classis	41, 42, 43, 48
E5	naburige kerk	39
E6	kerkvisitatie	44
E7	synode	46, 48
E8	bijzondere kerkelijke organisaties en kerkelijke instellingen	18
E9	andere kerken in Nederland	-
E10	kerken buiten Nederland	47
F. besluitvorming en rechtsmiddelen		
F1	besluitvorming	33, 31.2, 33.2, 35, 50
F2	rechtskracht, inwerkingtreding en uitvoering	31.2, 35
F4	recht van bezwaar	33.2, 31.1
F5	kerkelijke rechtspraak	31.1
F6	vrede door recht	-
F7	recht van beroep	31, 35
F8	recht van hoger beroep	31, 35
F9	recht van herziening	33.2
F10	rechtspraak in predikantszaken	-
F11	klachtrecht bij seksueel misbruik	-
F12	recht van revisie	33.2
G. materiële aangelegenheden		
G1	financiële bijdragen en onderlinge steun	-
G2	bestuur en beheer	-
G3	rechtspersoonlijkheid	-
G4	vertegenwoordiging	51, 52
H. slotbepaling		
H1	vaststelling en wijziging kerkorde	84.2